

VÁRUCCA
MŰHELY
IRODALOM - MŰVÉSZET

70

nka
Nemzeti
Kulturális Alap

VÁRUCCA 70

Véghe András: Maszkos fej

Véghe András: Szelíd lény, 2018

A külső borító Véghe András „Kakas a Broglie-n” című művének felhasználásával készült.

VÁR UCCA MŰHELY

irodalmi és művészeti lap

XXI. évfolyam, 70. szám

2020/4

Főszerkesztő:

Fenyvesi Ottó

Szerkesztő:

Kilián László

Kiadja a Művészetek Háza,
Veszprém, Vár utca 17.

Telefon:

+36-88-425-204

Drótposta:

varuccamuhely@gmail.com

Borítóterv:

Áfrány Gábor

Kéziratokat nem őrzünk meg
és nem küldünk vissza!

A kiadásáért felel
Hegyesfalvi László,
a Művészetek Háza igazgatója

Nyomdai munkálatok:
OOK-Press Kft., Veszprém

Tördelés:

Dénes Tamás

ISSN 1586-7838

Támogatók:
Nemzeti Kulturális Alap

Veszprém Megyei Jogú Város
Önkormányzata

Művészetek Háza, Veszprém

Tartalom

nka
Nemzeti Kulturális Alap

VESZPRÉM
A KIRÁLYNEK VÁROSA

Iancu Laura versei	3
Szirmai Péter elbeszélései	6
Ferdinandy György: Sárika	12
Juhász Zsuzsanna: Rebeka	15
Tömör Péter: Nekrológ helyett	21
Bartuc Gabriella: Covid-napló	22
Kontra Ferenc: Üres oldalak	25
Móger Tímea: Kivetkőzés	30
Törteli Réka: Bezárják az égboltot	31
Szente Levente versei	33
László Zsolt rövidprózák	38
Szegedi Kovács György: Váróterem	43
Bence Lajos: Kolozsváros. Általunk is	45
Szentgyörgyi László: Palackposta	48

KÖNYVRŐL KÖNYVRE	51
Czini Zoltán: Ahová gyakran jár a történelem (Szálinger Balázs)	51
Stanczik-Starecz Ervin: Vasárnap délután a Grande Jatte szigetén	54
Hörcher Eszter: „Ahová behúzódnak az élőlények a múltat könnyebben elviselni” (Vladimir Kopicl)	55
Hörcher Eszter: Diszkordáns emlékezet (Buvári Tamás)	59

Marton Réka Zsófia versei	64
Mészáros Márton: Hol a bőre, mami?	66
Kántor Zsolt versei	68
Szabó Elvira: Az erdő talpra állt	70
Marte Huke verse (Kovács katang Ferenc fordítása)	73
Nina Hagen-Dee Dee Ramone: Élni és meghalni Berlinben	76
Charles Bukowski versei (Erdődy Kristóf fordításai)	77
Három boszniai költő (Mile Stojić, Hadžem Hajdarević, Goran Simić) versei	84
Várady Tibor: Így éltünk 1951-ben	100
Virág Zoltán: Az illeszkedés és belesimulás képletei (A kijózanító alkalmazkodás kérdése Várady Tibor korai prózájában)	114

Mostani számunkban Végh András festőművész alkotásai láthatók

VESZPRÉM
MŰVÉSZETEK HÁZA

Végh András festőművész

Végh András (1940, Tolna) a budapesti Képző és Iparművészeti Gimnáziumban tanult, majd a Magyar Képzőművészeti Főiskolán folytatta tanulmányait. Mesterei Kmetty János és Bernáth Aurél voltak. A főiskola befejezése után Derkovits-ösztöndíjban részesült (1970–1973). Hosszabb tanulmányutak következtek (Franciaország, Olaszország, Hollandia, USA). 1987–2004 között művésztanár volt a budapesti Képző- és Iparművészeti Szakközépiskolában. Munkácsy Mihály-díjas festőművész.

IANCU LAURA

Amikor belepte a hó az utcát

még nem zártam be
nem gyújtottam gyertyát vártam
hogy talán két (vissza)altatás között
részletesebben is megírhatom majd
mi végre ez a nagy-nagy csend
köztem és közted
már majdnem sötét van
egy üres székben megkapaszkodom
mintha vendégre várnék
a szavakat hívom
ölellek addig is és féltelek
úgy óvnálak a téiben
itt van ez a sál meleget
igyál ilyenkor jobban kell
figyelnem ma még
csak a tenyerem csupa seb
de holnap kiderülhet
a szívem szakadt meg

Amikor havat söpörtem

a rádió nem mondta be
a vihar kártettei közt
a hófúvásos este
nem úgy
nem magában érkezett
ha még bízhatnék abban
hogy kárpótól véget érhet
vagy éppen jóra fordul
délnek irányulnak a szelek
hát számba lehet venni
Isten útjait borotvált arcodon
eltalálni a szívedig
s minek felébreszteni
e hajótörött világra

rémült oltárokkal
fejvadászok közt élve
a háromszögű rabságot mikor elég
nekem elég a mozdulatlan este

Amikor csak azért

küldtél Palánkára hogy szokjam
a sötétet tudtam a bábaasszony
hozzád jött bemegy és meztelenre
vetköztet mintha hangszeren játszana
csontjaid között penget
azt hitted elég messze leszek
a vadgalamb vagy a kísértetek
feledtetik hogy fehér
ingben lehetsz éppen
hogy a gyertya köröző fénye győzelemre
áll ha tudtam volna hogy néha
a kő is irtózik bár
bölcsője koporsója egyformán
a föld heges arca
visszakiáltottam volna
a kendődet felpróbáltam
hozzásárgult és hajnalig
egyben tartja téli arcom

Amikor a szőlősben aludtam

bölcsőmben hónapokig
nem volt kislányos lepedő
csak egy-egy mohó lepke
tévedt felém
ha esőre állt az idő
körbefutott kéken és fehéren
aludtam tovább rovar-
és kígyóveszélyben
napokig néha
néha csak egy-egy álom
szemkárosító színeiben
milyen év milyen fa volt

már nem tudom
árnyjátékát toronynak láttam
mi elvegyült az éggel
a naplemente előtt
megmérték lázamat és
ágyamból kirázták a csúszómászókat

ABLAKOK A VILÁGRA, olaj, vászon, 100×90 cm, 2012

SZIRMAI PÉTER

Otthon a világ végén

Az öregek mesélték: a falut háromszáz évvel ezelőtt az árvíz rombolta le. A tavaszi esőktől megvadult folyó az egyik május végi hajnalon kilépett a medréből, átszakította a gátat. Az embereket álmában lepte meg. Olyan erővel érkezett, hogy elmosta a házakat, a templomot, az utcákat: csak páran menekültek meg. Ők aztán a városba költöztek, és igyekeztek elfelejteni a rossz emléket, régi életüket.

Az árvíz levonultával, úgy-ahogy, eltakarították a romokat, pár évtizedig háborítatlanul állt a terület. Aztán telepések érkeztek, megtekintették az árvíz nyomait, és jó öt kilométerrel északra, egy fennsíkon, újra megalapították a falut.

A falu egy utcából állt, a telkek keskenyek, de igen hosszúak voltak. A telkek utca felőli végére építették a házat, a ház mögött veteményes kertet telepítettek, a veteményes mögött volt a termőföld, változó terményekkel, a telek végébe szőlő vagy akácot ültettek. A nyugati telkek végében ott állt a falu látképét meghatározó hegy, gyomrában az alvó tűzhányóval. Szürke dombja mint valami óriási állat teteme tornyosult előttük. A falu új lakói a városban érdeklődtek a vulkán felől: mikor tört ki utoljára. Azt a választ kapták, hogy a város nem őrizz emléket a vulkán kitöréséről. A lakók megnyugodtak, örültek, hogy a vulkánkitörés veszélyével nem kell számolniuk, a csendes hegy látványa kárpótolta őket a falusi élet egyhangúságáért. A hegy csúcsánál gyakran láttak felhőt; a természeti tüneményt hosszan nézegethették a tornác előtti padról, pipázgatva, elmerengve. A vulkanikus eredetű föld jól használható a szőlőtermesztésben. A falu a környék ismert bortermelő községévé vált.

A falu újraalapításától ötven-hatvan évvel később, 1810-1820-ban tört ki először a vulkán. Október közepén, alkonyatkor, amikor hazafelé tartottak a szőlőből, kezdett remegni, majd rengeni a föld. A házak szinte azonnal összedőltek, akik a házon kívül voltak lehasáltak a földre: nem mozdulhattak, olyan erősek voltak a rengések. Aztán megindult a láva. Amit a rengések nem pusztítottak el, hamarosan a tűz martalékává vált. A láva mindent letarolt, elégetett. Aki épen maradt, mentésre nem gondolhatott. A Santa Clara – így hívták a hegyet – még hónapokon át füstölt. A megmaradtak közül páran, emlékeik elől, a halálba menekültek, a többiek messzi vidékre távoztak.

Ötven évvel később, új telepések érkeztek. Vezetőjük Juarez, a dédapám volt. Megtekintették a láva pusztította házakat, a töréseket a kőzetben, megvizsgálták a földet, és úgy találták, hogy a területet kár lenne

veszni hagyni. Az elpusztított községtől tíz kilométerre, nyugatra, a tűzhányó lankáitól távol alapították meg a falut. A Mont Estrella nevet adták neki. Több utcát tűztek ki, mint az előző község esetében, a falu már inkább kisváros jellegét kapott. Háromszázan alapították Mont Estrellát, és ötven év múlva a szőlészet, mint jövedelmező megélhetési forrás segítségével a lakosok száma már ezer főre nőtt. Nagypám 1870-ben, útban a jövődöbeli Mont Estrella felé, egy számmal húzott kocsin született. A német hangzású, ezen a vidéken ritka, Rudolf névre keresztelték, azaz a nem titkolt szándékkal, hogy a híres német gazdálkodási módszerek meghonosításában jeleskedik majd. Dédapám gyakran mesélt nagypámnak a tengerentúlon felnövekvő német gazdaságról, aminek eredményeit a helyi újságok túlzó híreszteléseai növeltek fantasztikussá. Dédapám elhitte ezt, és képzeletében tovább növelte az eredményeket. Nagypám valóban jó vezetője lett Mont Estrellának. Az ő ideje alatt szép házak és egy templom épült spanyol stílusban, karcsú tornyokkal, kecsesen kiképzett oszlopcsarnokokkal, kupolával. Apám 1923 áprilisában született, és szeptember végén, egy éjjeli órán ismét megmozdult a föld. A tűzhányó már messze volt, nem fenyegetett a láva, de a rengések nyomán mozgott a csillár, megmozdultak az ágyak, rezegtek a polcok és megrepedtek a házak, megrepedt a templom fala, pont az ajtó fölött, végigrepedt a föld a templom hossz tengelyében, felszakítva a díszes burkolókövet. A károk tetemesek voltak: a házaknak csaknem a fele összedőlt, de gyakorlatilag minden ház javításra szorult. Apámat nagyanyám menekítette ki a szabad ég alá, futott, ahogy a lába bírta, letérdelt a porba, ahol már nem fenyegették az összedőlő házak, kezében a csecsemővel szemét az ég felé emelte, és kérte Istent, hogy óvja meg a csecsemőt, akit a születése előtt két hónapig mozdulatlanul fekvé várt, lévén veszélyeztetett terhes, akivel huszonnégy órán át vajúdott, akivel szeptemberig már öt hónapot tölthetett, akit nagyon megszeretett. Ezer főből százötvenen haltak meg. Áldozatnak sok, de legalább nem mindenki halt meg, mint ahogy eddig kizárólag történt. A károk felmérése, kijavítása hónapokon át zajlott. A templom sérült meg leginkább. Megrepedtek és kitörték az oldalfalon lévő ólomablakok, a szobrok lehulltak a földre, összetörve heverték. A legnagyobb gondot a templom tengelyében keletkezett törés, a harminc centiméter széles árok, és az összedőlő falak okozták. Nem lehetett az épületet javítani. A romokat eltakarították, az árkot betemették. Rentería atya hetekig járta a falut, hogy megérezze az új templomnak megfelelő területet, mígnem kiválasztott egy telket, ami Abundióé volt, a régi templom utcájával párhuzamos utcában, a régi templomtól kissé délre. Abundió tiltakozott, de a falu vezetése úgy határozott, hogy Abundió telkét használják fel az új templom építésére, házat, noha viszonylag épen maradt, lebontják, és egy új telket jelölnek ki neki a falu déli határánál lévő újonnan parcellázott részen. A falu házait két év alatt hozták rendbe.

Az új templom építésére a gyűjtést a földrengést követő ötödik évben kezdték el, azt akarták, hogy induljon be az élet, legyen miből adakozni. Az új templom tíz év múlva készült el. Rentería atya már öregen, ősen, szentelte fel. Ruháját a falu asszonyai varrták, süveget nem hordott, nem viselte el a fejfedőt. A felszentelésre augusztus utolsó vasárnapján került sor. Már reggel gyülekezni kezdtek a felhők, és délre beborították az eget. Nagypám, a falu vezetője, óva intette a vezetőség többi tagját, Rentería atyát attól, hogy megtartsák a felszentelést. De ők, különösen Rentería atya hajthatatlan maradt. Déli egy órakor, amikor az ég már teljesen el-sötétült, és a felhők elborították a napot, Rentería atya jelzésére Juan, a sánta harangozó megkondította a harangot. Rentería atya az égre emelte a szemét, ritkás ősz hajába belekapott az esőt hozó szél. Felemelte kar-jait, hogy az ég segedelmét kérje, áldás legyen az új templomon, amikor elkezdett szakadni az eső. A nép elkezdett rohanni otthonai felé; elsőnek a gyerekeket menekítették be a házakba. Rentería atya beállt a templom kapujába és elmosolyodott. A vihar csak másnapra csendesedett el, és a templomavatót csak egy hét múlva tarthatták meg.

Már apám volt a falu vezetője, amikor 1970-ben, egy december végi esős délutánon, ismét remegni kezdett a föld. A templom oltára meg-repedt, sőt a repedés tovább haladt átlósan végig a főhajón. A házak nagy része ismét összedőlt. Az emberek közül, aki tudott, az utcára menekült, onnan, a földön fekvé nézte a falu pusztulását. A falu lakosainak csak-nem a fele, ötszáz ember megsérült, kb. kétszázan haltak meg. Pár hetes voltam akkor: karácsonykor születtem. Anyám kimenekített a házból, és testével védett a széthulló törmelékektől. Életben maradtunk. A romok eltakarítása már január elején megkezdődött, amit nehezített a folyama-tosan hulló eső. Az eső február végéig folyamatosan esett. Apám mondta is anyámnak a romok elhordásának egyik szünetében, a tornácon, a nyug-ágyban fekvé:

– Rossz vége lesz ennek...

Anyám nem szólt.

Egy hét múlva apám, akinek rossz előérzete volt, berakott minket: anyámat és engemet egy csónakba, és a megvadult patakra bízta magát. Evezni alig lehetett. Szerencsénk volt, és a hegyi szakasz után a csende-sebb, lapályosabb részen ki tudtunk kötni. Visszanéztünk a hegyoldalra, illetve arra, ami maradt belőle. Egyik társunk, aki az utolsók között hagy-ta el a falut mondta, hogy az eső fellazította, kimosta a talajt, és a hegyol-dalról megindult agyag betérítette a falut.

Azt kérdezte anyám:

– Mihez kezdünk?

Azt mondta apám:

– Nem tudom még... De valahol, esetleg itt, ahol kikötöttünk, újra kezdjük...

Magalhaes és Magallanes

A nevem Fernando de Magalhaes. Észak-Portugáliában születtem, szőlőtermő vidéken, de életemet, kamaszkoromtól kezdve, nem a szőlővel, hanem a tengerrel kötöttem össze. Sorsom mindig nehéz volt, de a nehézségek fontos tapasztalatokhoz juttattak. Ennek köszönhetem, hogy azon a különös három év alatt, amit most röviden elbeszélék, egyszerűen, egy kis merészséggel, új irányt adtam életemnek.

1515 márciusában kezdődött minden. Egy esős pénteki napon, Manoel király lisszaboni palotája egyik dísztelen, vélhetően hasonló alkalmakra tartogatott termében fogadott. A kihallgatás késő délután, vacsoraidőben, a legrosszabbkor folyt le. A király emelvényen ült, egy meglehetősen egyszerű trónszéken. Intett, hogy lépjek közelebb hozzá, várja a kérésem. Bevezetőül annyit mondtam, hogy legutóbb a szárazföldi seregében harcoltam, és mint az indiai és marokkói háborúk veteránja, csekély, fél crusadónyi fizetésemelést kérek. A királynak láthatóan nem tetszett a kérés: türelmetlen volt, bosszantotta, hogy nem alázkodok meg előtte, mondataim nem voltak csiszoltak, finomkodóak, már biztosan a vacsorára gondolt, ami most miattam, a kellemetlen alak miatt, csúszik... Röviden közölte, hogy kérésemet nem tudja teljesíteni. Vártam indokolását, de nem indokolt, végül is neki nem kell megindokolni a döntését. Gondolom, azt várta, hogy elhagyom a termet és véget ér e nem kívánt látogatás. De én ahelyett, hogy távoztam volna, előadtam második kérésemet. Azt kérdeztem, hogy van-e számomra méltó állás ő királyi fenségének szolgálatában: parancsnoki feladat – végtére is mindig hajós voltam és maradok is – egy nyugatra tartó hajón. A király egyre türelmetlenebb lett. Azt mondta, hogy nincs számomra feladat, és a jövőben sem lesz. Elutasítása még keményebb volt, mint első válasza esetén, de nem veszítettem el a türelmemet. Ehhez hasonló helyzetekben, amikor ellenfelem ilyen feszült, én mindig hideg, nyugodt maradok. Ugyanazon a hangon, amivel eddig kértem, előadtam harmadik kérésemet. Azt kérdeztem, hogy van-e a királynak ellenvetése azzal kapcsolatban, ha más országban keresek szolgálatot. Pimasz kérdés volt... A király válasza ehhez mérten volt sértően rövid: nincs ellenvetése. Intett, hogy a kihallgatásnak vége. Meghajoltam és távoztam.

Nem voltam dühös. Hidegen szemléltem a tényeket. Tapasztalt hajós vagyok, tudok embereket irányítani, tudok nehéz helyzetben dönteni. A király elengedett... Máshol kell keresnem a boldogulásomat...

Akkoriban kinyílt a világ: egyik felfedező út követte a másikat, hogy Indiába, a fűszerek lelőhelyére vezető tengeri utat megtalálják. Hamarosan csatlódnuk kellett, mert Amerika hatalmasabbnak és áttörhetetlenebbnek bizonyult, mint amilyennek eredetileg elképzelték. Akár délen, akár északon keresték az átjárót az Indiai óceán felé, nem jártak sikerrel. Azt gondoltam, ez lehet az én utam... Ezt a területet kell kutatni, itt kell felfedezést tenni...

Kérelmet nyújtottam be a levéltárhoz: kutatási engedélyt kértem. Tudom, furcsa ötletnek tűnhet azok után, ami a király és köztem történt, de bíztam a hatóságok figyelmetlenségében. Nekem lett igazam: engedték a kutatást. Három hónap múlva birtokomban volt a szükséges adat: az amerikai átjárót, a fűszerszigetek felé az ötvenedik szélességi foknál kell keresni. Az utolsó napon, amikor a király levéltárából hazafelé tartottam, zsebemben lapult a jegyzet, amit a levéltárban készítettem, ami a két óceán közötti átjáró létezéséről szólt. Emlékszem, maradéktalanul boldog voltam. Az utcán esti félhomály volt, a nedves utcakövön hidegen csilant a hold fénye.... Csak egyetlen dolgot nem értettem: miért engedtek kutatni? Sejtették, hogy a fellelt információkat kiviszem az országból... Azt válaszoltam magamnak, saját kérdésemmel, hogy gőgösek voltak, azt gondolták, hogy hiteltelen figura vagyok, úgysem foglalkozik velem senki, megadhatják nekem az előnyt, úgy is előbbre jutnak, mint én... Felnevettem, nevetek most is a butaságukon...

Most már csak az volt a kérdés számomra, hogy miként hasznosíthatom információimat.

A cádizi kikötő hemzseg a kocsmáktól. A hajósok, a kapitánytól az utolsó matrózig, a hajó indulásáig, ezekben a kocsmákban mulatják az időt. Pár nap alatt meg lehet szerezni a szükséges információt: ki kicsoda, ki melyik hajóhoz tartozik.

Az egyik kocsmá környékén láttam egy vékonyka fiút. Magamhoz intettem. Félhomályban beszéltünk, a kalapom árnyékolt, nem láthatta az arcomat. Kérdeztem, hogy akar-e egy kis pénzt keresni. Élénken bólogatott. Azt kérdeztem, tud-e írni. Mondta, hogy nem. Mondtam, hogy leírok egy üzenetet, amit át kellene adnia don Magallanesnak, aki így és így néz ki, ennyi és ennyi idős, és a kocsmában, a tengerre néző középső ablaknál szokott ülni. A fiú értelmesnek látszott. Mondtam, hogy a kapitány nem kerülhet velem kapcsolatba. Mindig itt, a Cervantes utcából nyíló sikátornál fogunk találkozni.

Két nap múlva üzenetet kaptam don Magallanestól. Üzente, hogy érdekelné a dolog, de személyesen akar velem találkozni. A fiúnak mondtam, hogy közölje, ez nem lehetséges. A lapon, amit első alkalommal átadtam neki, rajta van a lényeg: az átjáró helyének leírása, a hajósok elbeszélése alapján, kihagyva a pontos szélességi adatot. Mondtam, hogy az általam kért összeg átadásával a részletek is ügyfelem birtokába kerülnek. Kértem, hogy hívja fel ügyfelem figyelmét, hogy Cádizban több hitelező intézet is működik... A részletes anyaggal, az India-házban – amely szervezet a felfedezőutakhoz adott támogatást akkoriban – már meghallgatást nyerhet. Megfelelő szakértőt szerezve maga mellé, az alátámasztó részt kidolgozva, előadva, megkaphatja a szükséges támogatást az úthoz.

Három nap múlva a sikátorban egy ismeretlen férfi szólított meg. Nem fedte az arcát. Görögös vonásai nagyapámra emlékeztettek. Felém nyúj-

tott egy rongyos tarisznát. Azt mondta, hogy a kért összeg fele a tarisznában van, ezenkívül közölte, hogy a fiú fogoly és náluk fog tartózkodni, amíg az átadott anyag hitelességét nem ellenőrzik. Kérdeztem, hogy ezt hogyan kívánják elvégezni, és a hangom megremegett. Őszintén megkedveltem a fiút. Azt mondta, hogy megkeresték Ruy Faleiro földrajztudóst, aki már dolgozik az anyagon. Ha minden rendben van, akkor a fiú szabad, és az összeg második felét is a rendelkezésemre bocsátják. Áadtam a bőrbe csomagolt jegyzetet, és elköszöntünk. Tudtam, hogy egyedül nem juthatok tovább, mint ahová elértem.

Később tudtam meg, hogy Ruy Faleiro izgalmasnak találta az anyagot, és összeállított egy kisebb előadást, amelynek döntő érve volt, hogy a keresett fűszerszigetek, számításai szerint, az újvilág felosztását szolgáló Tordesillasi-egyezmény alapján, Spanyolországhoz tartoznak, és amely előadás anyagával már lehetségessé vált, hogy don Magallanessal, a felfedező utak legfőbb támogatójának számító India-házban, a szervezet befolyásos tisztviselői elé járuljanak.

A meghallgatás megtörtént. Az anyagot az India-ház tisztviselői figyelemre méltónak találták, a támogatást megadhatónak vélték. Véleményük egyenes utat jelentett ahhoz, hogy a király megadja az engedélyt a támogatás kifizetésére. A spanyol király 1518 márciusában írta alá don Magallanessal a fűszerszigetekre irányuló hajóút támogatására szolgáló szerződést. A teljes összeget megkaptam, a fiú szabadságával együtt. Az összeg persze csak töredéke volt a Magallanes részére kifizetett támogatásnak, de figyelembe véve Magallanes későbbi sorsát, és az én sorsomat, azt mondhatom, hogy nem vagyok elégedetlen. Magallanes útja után öt évvel Dél-Portugáliában, egy kis faluban telepedtem le. A fiú melletttem maradt, apjának tartott, és én a fiamnak. Megtanítottam írni, olvasni, és mindenre, ami szükséges, hogy a pénz hatalmát a szolgálatunkba állítsuk, és elkerüljük, hogy a szolgájává legyünk. Hajóra sohasem szálltam többé.

FERDINANDY GYORGY

Sárika

Lehetséges-e, hogy csak úgy, szőrén-szálán, nyomtalanul eltűnjön valaki? Hogy sem az anyakönyvben, sem a hozzátartozók emlékezetében nyoma se marad? Nagy világégésekben, epidémiákban még csak elképzelhető a dolog. Valahol Afrikában vagy a Távol-Keleten.

De hogy az én utcámban, és a boldog békeidők kellős közepén?! És hogy egy gyönyörű leánykát titkoltak el előlem négy nemzedéken át?!

Márpedig erről beszélek. Mert Sárika itt élt közöttünk. Az én hibám, hogy ilyen sokáig eszembe se jutott. Elmúltak az évek, végiggondolom a mulasztásaimat.

*

Apám orvosi táskájában néhány régi fényképet találtam. Az egyik matróruhás fiúcskát ábrázolt, mellette komoly, aranyszőke lányka. A kislány nyolc, a fiúcska valamivel idősebb lehetett.

– Ez Sárika! – mondta apám. – Ez meg itt – rám ismersz? – én vagyok.

Azt tudtam, hogy később – tízben, tizenkettőben – született két kishúga. Anna és Margit. De hogy volt valaki apám és közöttük, arról akkor hallottam először. Apa négyben született, ő volt a nagyfiú a családban. Utána jött ez a meglepetés, az aranyszőke Sárika.

– Volt annak idején egy epidémia – mesélte apám. – A spanyolnátha. Az vitte el őt. Akkor határoztam el, hogy orvos leszek.

Többet, mást nem is mondott aznap este. Akkor már évek óta fekvőbeteg volt, nem mesélt nekem csak vidám dolgokat. Mint a hidaki nyaralásokat, amikor az egész böhöm nagy család összejött. Emlékszem, apa és unokaöccse, Pityu bácsi *Vérfürdő* címen előadtak egy színdarabot. Ezen még ott, a betegszobában is könnyesre nevette magát. Csupa ilyen vidám történettel szórakoztatott szegény. Soha többé szóba se került közöttünk Sárika.

Így aztán nekem csak a két testvér képeslap méretű, barna fényképe maradt.

*

Nem tudom újra megnézni, nem hoztam magammal az Újvilágba. Most mégis a két gyerek minden arcvonására emlékszem. Komolyan néznek a lencsébe mind a ketten, de Sárika talán még a bátyjánál is komolyabb. Mintha mondani szeretne valamit. Mégis lágyak, szelídek az vonások. Egy kis dac bujkál bennük legfeljebb.

Ami a spanyolnáthát illeti, akkor hallottam róla először. Senki sem beszélt róla a családban, talán, mert időközben kitört a világháború, ez a minden epidémiánál nagyobb borzalom. Azt, hogy a spanyolokhoz nem sok köze volt, ma már tudom. Pesszimistább becslések szerint ötvenmillió embert ölt meg, és lettek mindenféle utóhatásai. Mondom, nem beszélt róla senki, de nem hiába volt orvostanhallgató, komolyan vette ezeket a dolgokat.

Másként hogyan magyaráznám, hogy fiatal medikusként első, egyetlen utazása a félszigetre, Barcelonába vezetett!

Teltek-múltak az évek, az évtizedek. Én már Amerikába készültem, amikor a katalánok fővárosában egy idős orvos még emlékezett rá. A szobatársa volt néhány hónapig. De erről a spanyol útról sem beszélt senki a családban. Apám hazajött, megnősült. Amikor én születtem, fél lábbal már benne voltunk a világháborúban.

Azt, hogy üldözötteket mentett, elmondtam nem is egyszer. Még harminc évet élt, bénán, elfekvő kórházak siralomházaiban. Ott mondott el mindent, amit csak róla tudok. És ott került hozzám a hosszú, barna orvosi táska, és benne Sárika.

*

Amikor ezt írom, apám két húga – Margit és Anna – már nem élnek. Ők voltak az utolsók, akik mondhattak volna a nővérekükről valamit. Annának nem volt leszármazottja, nem maradt más, Margit fiához kellett fordulnom.

Hát, velük nem volt sok szerencsém. Miklós, a pszichiáter, sosem halott Sárikáról. Bátyja, Laci, a családi örökség gondozója, ugyan talált róla egy kétsoros feljegyzést, de ebben dátumok nélkül, mindössze hat évet élt a kislány. Ezt a hat évet kellett volna apám és Margit közé beilleszteni. Arról nem is beszélve, hogy az én fotómon már bőven elmúlt hatéves Sárika.

*

Végül is én találtam, valamikor kiskamasz koromban, egy félig-meddig idevágó adatot. Szüleim válása után történt, lent, a mosókonyhában kutakodtam. Ott akadt a kezembe egy vakos, nyomtatott kézirat. A válóper anyaga. Úgy, ahogy elhangzott. A vádirat, és apám – az alperes – védekezése.

Engem mindebből csak egyetlen bekezdés érdekelt, ahol nagyapám azzal vádolta apát, hogy Afrikában szerzett ragályos betegségével megfertőzte ártatlan gyermekeit. Erre pedig a barcelonai út volt a bizonyíték. Ilyen messzire senki sem utazott akkoriban.

Tény és való, hogy apánk minden este villanyárammal hengerelte a lábát. De ez csak amolyan játék volt, nekem is megmutatta. Sokáig hara-

gudtam nagyapámra, hogy orvos létére készpénznek vett ilyen otromba vádakat.

Most, a spanyolnátha után nyomozva gondoltam csak végig ezt a válóper anyagában talált meghökkentő adatot.

*

Ennyi az, amit sikerült megtudnom Sárikáról. A családom titkairól is csak homályos sejtéseket. Mint például apám húga, Margit – keresztanyám, Manyi néni – esete. Hozzá mindig is ragaszkodtam, de az ominózus válóper után nem láttam soha többé.

A különös csak az, hogy évtizedekkel később, Amerikából jövet sem állt helyre közöttünk a kapcsolat. Hiába kerestem fel őt, mindig csak férje, az ideggyógyász főorvos fogadott.

Igaz, hogy ő erősen érdeklődött irántam. Emlékszem, elolvasta még a gyenge, korai verseimet is. De arra, hogy keresztanyámat gyerekkoromban láttam utoljára, ma sem talállok elfogadható magyarázatot.

Csak zárójelben: apám betegsége, a sclerosis multiplex ma már összefoglaló neve minden olyan bénulásos nyavalyának, amiben ő fél évszázadon át szenvedett.

Próbálom felidézni: lassan, fokozatosan romlott az állapota. Először csak elügyetlenedett: félrenyelt, minden kiesett a kezéből. Már bottal járt, de mi még ezt sem vettük komolyan. Akkor jött ez a nagy megrázkódtatás, a lebukás és a nyilasok. Attól kezdve nem állt lábra többé. Két mankó következett, tolókcsi és szanatóriumok.

*

Végül, de nem utolsó sorban, itt van az a nagy csend, ami körülvette Sárika rövidke életét. A hallgatás, amit most felelőtlenül megszakítok.

Így született ez az írás. Helyrehozni egy olyan mulasztást, amit jóvátenni soha többé nem lehet. Tessék, továbbadom. Sárika újjászületett. Itt ácsorog előttem, nagy, fehér másli csillog aranyszőke hajában. Nem vádol már. Mosolyog.

Post scriptum: annak idején kinyomattam a családfánkat. Tíz nemzedék, 1700 és 2000 között. Pontos munka, szakember készítette. De ebben a másfél száz név között sem szerepel apám kishúga, Sárika.

JUHÁSZ ZSUZSANNA

Rebeka

Rebeka, Rebeka, te, aki tán az Erzsébet nevet kaptad valamikor a szüleidtől a keresztségben, de közben annyi nyavalyád lett, hogy itt valamiféle dicstelen, tisztelet nélküli javasasszony lettél. Levelek, füvek, virágok és gumók jó ismerője, hát ragadt, rád ragadt valahogy a Rebeka név.

De nem lettél elég nagy, nem nőtted ki magad, nem tudtad magad jól adminisztrálni, hát csak javaslattevő maradtál itt, nem magabiztos, hiteles gyógynövényszakértő. Ha máshova születesz, betegek zárandokoltak volna hozzád tömegével. Mert füled az volt, jól kifinomult hallásod a másik bajára, legfőbb-leghőbb szükségletére. Senki, akit ismertem életemben, nem tudott ilyen szépen, tapintattal együtt érezni, együtt rezegni a másik testével-lelkével, mint te. Én sem. Nekem diót hoztál, pár szem diót, mert már csak az kellett a vizes piskótámhoz. Én meg már, szégyen, de nem emlékszem, mivel viszonoztam a kedvességedet. Ha tudom, hogy az utolsó csereberénk lesz, biztosan megjegyzem. De azt hittem, csak amolyan játék lesz teveled is ez a cserélgetődsi, ahogy más asszonyokkal és lányokkal is persze. Amolyan véd- és dacszövetség a szegénység és pénztelenség ellen. Női dac, nem komoly, nevetésbe futó durci, hogy azért is, csak azért is lesz hetente legalább egyszer süti. Süti a sütőben, a süti illata a házban, a süti a családtagok szájában, sütiillat, ami legalább egy este elnyom, elural minden hétköznapi, mindennapi félelmet, hogy egyszer nem lesz, süti se lesz, és semmi se lesz az asztalon.

Ha máshova, máskor születesz, papnő lennél. És a legfőbb sóhajtások meghallására, leghőbb vágyak kitalálására tanítanál másokat. Az együttérzésre, Rebeka. A beleélésre, aminek nincs szerve az emberben, nincs agyi központja, mert tán az ember egésze képes rá, lenne rá képes. Ahogy most a szociopaták képesek kicsalni aktuális prédájuk legtitkosabb, legfőbb, rejtett vagy rejtetlen vágyait, és teljesíteni, látszólag, azaz nem emberségből, hanem anyagi haszonért beteljesíteni. De te csak úgy, kapásból voltál együttérző, és ingyen és válogatás nélkül. Azokkal éppen, akiket melléd sodort a szél. Nem volt ez a világ neked való. Neked olyan kellett volna, amiben az ember nem azt kérdi minden szavával, tettével, hogy mi kell még nekem, hanem azt, hogy neked mire van még szükséged.

Hát ezért nem tudok nyugodni. És hiába szégyellem, hogy lassan egy éve már ideje lenne búcsút vennem tőled, nem tudok. Nem tudok szépen, nyugodtan búcsúzni. Ha rád gondolok, újra és újra felkavarsz, hiába várom, hogy ne. Hogy valami rendet, rendezettséget lássak, ha tovább nem is, csak egy percre, hogy búcsúzni tudjak tőled. Te újra és újra a forgósze-

lem leszel, életem, világom felkavarója újra. És nem érzem, hogy búcsúzni kellene, dehogy, inkább dühöt érzek. Haragot, tehetetlen, tárgy nélküli haragot. Nem ok nélküli, de mégis céltalan haragot újra és újra, ha eszembe jutsz. De ha létezhet tárgy nélküli félelem, azaz szorongás csak úgy, bele a nagyvilágba, akkor miért is ne létezhetne tárgy nélküli düh, bele a nagyvilágba? Névtelen, tehetetlen harag, csak úgy? Hát ne, Rebeka? És hiába, hiába nézem szakmányban a naiv, erkölcsnemesítő, szellemekkel suttogó filmeket, hogy nekem már nincs más dolgom veled, csak segíteni téged, hogy el tudj szakadni innen, hogy át tudj menni innen odaát. És nem tudok elég nyugodt lenni ehhez, és nem is akarok, és nem is merek. Mert ugyan tudnék-e én, a kis senki segítő segíteni a nagy segítőnek? Annak, aki mindnyájunknál jobban tudta, de sose mondta, csak élte, hogy merre kellene haladnia a világnak, vagyis az embernek, mindig is, bárhol, bármely világban? Lehet-e, kell-e segíteni a segítőnek? Ugye, te tudod, te odaát is tudod, mit kell tenned, és ugye tudod, hogy jobb lenne, ha maradnál még, bár félemlerként, félszellemként biztosan nehezebb. De maradj még, maradj még, csillagom! Mert lásd, anyám hívott így olykor, anyám, ha valahogy sikerült beteljesülnünk. Ő énvelem, én pedig ővele. Ha sikerült elkapni azt a pillanatot, amikor semmi se volt fontosabb, mint jó, szép szövetségünk meglátása, megpillantása annak, aminél nincs fontosabb a világon. Hát lásd, csillagom, láss engem és szánakozz rajtam. Szánj, mert nekem még ügyes-bajos, földi dolgaim vannak, mert én még itt téblábolok, és eretnek is vagyok. Lásd, mert lehet, hogy te már látod a fényt, amin át feljebb, tán valamiféle örök, gondtalan és fájdalom nélküli világba juthatnál, de én nem engedlek. Így nem, így biztosan nem, ha addig élek is! És lehet, lehet, hogy sose tudlak elengedni, lehet, hogy évek múlva is csak haragom lesz, ha rád gondolok. Ha legalább szavak, szavak maradtak volna utánad. Szavak, általad írt szavak. De a határidőnaplód-ban mindig is csak más szavai voltak, nevek, telefonszámok és a hozzájuk kapcsolt feladatok, hogy kinek, mit ígértél, vagy kivel mit akarsz, ígéret,érés nélkül is. De szavak ott magadhoz, magadért sose voltak.

És másoknak se voltak szavai, írt, leírt szavai tehozzád. Csak talán a szégyen, igen, a szégyen az biztosan kísérté utadat, a mások szégyene, ha elfelejtették viszonzni a szívességedet, s mert már nem is tudják, mert meghaltál. Hisz' nekem is az jutott rögtön eszembe a halálhíredre, hogy jajj, ugye viszonzottam a diót? Ugye már viszonzottam?

Vagy ezért csináltad? Képes voltál egyetlen vonással áthúzni az eddigi életed? Hogy nem igaz, amit a férjed mondott, hogy feladtad, hanem éppen hogy nem? Nem adtad fel, hanem hátraarcot csináltál? Hogy életemben először rossz akartál lenni, rossz, dacos, komisz gyerek? Hogy kíváncsi lettél hirtelen, milyen lesz a világ, hogy reagál, ha ez egyszer rosszat kap tőled? Gyógyír helyett fájdalmat? Hogy hittél, te is hittél valamiféle itt, földközelen, emberközelen való téblábolásban, mielőtt végleg az

ember a végleges odaátba jut? A végleges és tényleges ismeretlenbe? Hát akkor nézd, nézd csak kedvedre, ki milyenné vált a halálad után! A férjed azonnal talpra állt, mint egy jólnevelt keljfeljancsi, mert kimondta rád, hogy feladtad, tehát hirtelen magára vállalt minden nemszeretem munkát, minden szülői feladatot a nagyobbacska, jóformán felnőtt gyerekeitek körül. Kijózanodott és felnőtt. Nem iszik egy kortyot sem, és remekül megosztja a munkát a családban. És a többiek? Szerintem velem együtt ők se tudnak elgyászolni téged, mert nézd csak, nézd. Nem gyászba borultunk miattad, nézd, hát nem szomorúan nevetséges, hogy inkább szégyenbe borultunk. Szégyelljük, hogy nem viszonzottunk téged eléggé, hogy úgy vettünk, mint akinek hobbija, szenvedélye az adás, a másik kényének-kedvének keresése. Hát bizonyára sokan már bánják, hogy nem viszonzottak téged időben. És inkább felejtani akarnak téged, felejtani minél előbb, mert élni kell, mert az ember hamar elfelejti, magába tapossa, mint sárba, ha rosszat tesz, míg ha jót, arra szívesen emlékszik.

Hát lehet, lehet, hogy már csak magam vagyok. Magam, szemben a haragommal. És lehet, hogy te csak por és hamu vagy. És hús voltál és csont voltál csak a kerekék alatt. Lehet. De ha rád gondolok, csak haragom van, és szavaim nem nagyon. Csak képek, egyre halványodó képek, ha rád gondolok. Újra és újra ugyanazok, és még mindig úgy kezdődnek, hogy ha:

Ha nem permetezték volna meg a vaníliát, amit testtejként a bőrödre kentél,

Ha nem lettél volna a permetre allergiás.

Ha a vérző, vérezgető foltok helyett csak csalánkiütést kapsz tőle.

Ha nem mondta volna a főnököd, hogy ilyen visszatetszést keltő foltokkal nem is dolgozhatnak emberek között.

Ha ezek a sebek nem tették volna próbára az önuralmadat, amire mindig is büszke lehattél volna, de nem voltál. Most is csak magadat szidtatd, hogy nem veszed észre, mikor véresre vakarod a foltokat.

Ha hittél volna Jézusban, akinek sebei itt-ott még mindig kijönnek egy-egy szentéletű emberen.

Ha hittél volna a rosszban, a rosszakaratban, ha képes lettél volna felismerni mások rosszakaratát, akkor hihettél volna valami ördögi dologban is az allergiáddal kapcsolatban.

Rákenhetted volna a Sátánra a vérző sebeket.

Ha a lányodat nem azokban a hetekben küldte volna vissza a fiúja, mint nem megfelelőt. Nem megfelelőt az együttélésre, házépítésre, gyerekszülésre.

Ha nem akkoriban mondja a srác, hogy a lányod megfojtja, és ezért levegőre van szüksége, azaz különélésre.

Ha nem látod, hogy a kerge kis tyúk bevette a maszlagot, és csak hétvégen megy át a fiúhoz egy tálca süteménnyel a kezében, és friss, készleges

puncival a bugyijában. De szigorúan és csak már mint barát.

Ha nem maradnak el a férjed főnökei kéthavi bérével.

Ha el tudtátok volna adni a nagy lakásokat, hogy gyorsan pénzhez jussatok.

Ha nem fanyalgott volna a fiad, hogy már megint párizsis szendvicset csomagoltál neki.

Ha a férjed nem ült volna egyre gyakrabban félrészezen kocsiba.

Ha lemondta volna arról a hülye ruhaöblítőről. Mert a végén már alig jutott bármire, de te ragaszkodtál. Ragaszkodtál a ruhaöblítőhöz, hogy anélkül nincs mosás. És megvetted. Drágán, egy nonstop boltban.

Pedig a férjed arról panaszkodott, hogy a megszokott boltjában is titokban megemelték a kenyér árát. De ő észrevette.

Ha a férjed tudta volna tartani a száját. És céltalan, értelmetlen házi acsargás helyett azt mondja neked, hogy jól tetted, szívem. Kell az az öblítő.

Ha a férjed vezetés közben nem lök meg egy-egy drága autót, hogy na, ez se munkából megy haza. És akkor gyorsított, és legalább nem hagyta magát megelőzni. Egyszer majdnem mindhárman ottmaradtunk, mert visszapillantója se volt már a végén a férjed autójának. Nem volt rá pénze. Csak dühe volt. És nem vette észre, hogy ahogy ő egyre dühösebb lesz, te egyre szelídebb. Azt kérdezted tőle a forró pillanatok után, hogy hogyan számolsz el majd a férjemmel, ha én meghalok az úton? De nem voltál haragos. Csak számba vettél engem, mint lehetséges tartozást. Ahogy eddig is, mindig is magadra vetted a családot, a többiek rosszaságát, kártevését, lustaságát és fizettél. Fizettél helyettük is. Ahogy a férjednek is fizettél folyton a nyolc év korkülönbségért. Ő volt a fiatalabb, ezért úgy érezted, fizetned kell. És fizettél évtizedekig. Többletmunkával otthon és másodállásokkal idekint. És hallgatással és tűréssel, és tán végtelen aggodalommal. Pedig a férjed nem volt macsó. Egy beszari kis féreg volt. Idekint beszari, mert nem mert pénzt kérni két hónap munka után sem, mikor már ennivalóra se telt, és féreg otthon. Mert előtted nagy volt, egy nagy, harcos gorilla, aki parancsolgat a felnőtt gyerekeinek.

Ha az erejét arra fordította volna a férjed, hogy megkérdezze a sebészt, miért kezdtek a műtéted után hullani a fogaid? A műtét ugyanis sikerült, az arcidegeidről leszedték a folytonos fájdalmat okozó eret. Fájdalmaid hát tényleg nem voltak, de lassan fogaid sem. És azt mondtad, nem jutott eszembe. Nem jutott eszedbe, hogy megkérdezd, hogy te kérdezd meg a hullás okát, mert azt is mondtad, engem már annyiszor átvágtak, hogy nem jut eszembe megkérdezni, miért is?

Ha aznap nincs szabadnapod, hogy reggel el tudj menni sétálni.

Ha a férjednek valami gyanús lett volna, mikor bevitted neki a kávé.

Ha nem dobod be elmenetkor a postaládába a mobilodat, a személyidet és a kulcscsomódat.

Ha nem süttött volna a nap, és vissza kellett volna fordulnod ernyőért, melegebb kabátért.

Ha nem laktok túl közel a metróállomáshoz, ha lett volna kicsivel több időd gondolkodni. Mondjuk rám gondolni, bár ezekben a percekben én is csak rontottam volna a helyzeteden. Mert mikor egyszer azt mondtad, nem tudsz aludni, azt feleltem, az a jó. Örülj neki, több időd marad élni. És nem láttam, vagyis láttam, láttam a fanyar mosolyt, a keseredést, hogy élni? Ebben az életben? Még több idő, így, ehhez? Mert azt hittem, nem a halálra gondolsz, arra, hogy ennél az életnél a halál is jobb. Hanem arra, hogy nehéz a munkánk, hogy ilyen munkából tényleg nem kellene több, mert nem is bírnánk, képtelenek lennénk ennél többet dolgozni.

Ha a műtét után érezted volna az ízeket, legalább az ételek ízét, a falat ízét a szádban. Mert panaszkodtál, hogy nincs kedved enni, mert nem érzed az ízeket. És lehet, hogy nem érezted tényleg, mert véletlenül elnyiszszantották az ízérzékeléshez szükséges ideget, ahogy tán a fogaid is ezért hullottak. De lehet, hogy nem, lehet, hogy csak zuhanórepülésben voltál, zuhantál egyre a depibe, s ezért enni se volt kedved, , és nem volt senki, senki körülötted, hogy észrevegye ezt a csendes, haragtalan hullást. Ezt a néma, zajtalan mozgást, ahogy tán az angyalok tudnak jönni és menni az életünkben.

Ha hinnék az angyalokban. De én csak benned hittem, a kenyérben és rajta a sajtban, amit neked adtam egyszer. Akkor is csereberéltünk, munkahelyi vacsorát éppen. De láttam, hogy kínos neked együtt enni velem, mert nem tudtál rágni, csak nyeldekelni, és én inkább nem néztem rád, úgy ettem, úgy beszélgettem veled.

Ha akkor rád nézek, az arcodba nézek, és azt mondom, elég. Elég, hogy te mindenkit szeretsz, mindenkit megértesz, mindenkit dicsérsz, hogy mindenki minden útjára azt mondod, hogy jó. Csak te csinálsz rosszul mindent, csak az a kevés, amit te adsz, csak te vagy az, aki nem elég. Nem elég jó.

Ha azt mondom neked akkor éjszaka, hogy hülye vagy. Hogy jó vagy, hihetetlenül jó vagy, hihetetlenül áldozatkész. De hülye vagy. Mert ilyen ember, mint te vagy, nincs. Vagy ha van, az itt eltévesztette a házszámot. De ha azt mondom, rosszkor, rossz helyen születted, akkor most azt érezném, a halál felé segítettelek. Hogy miattam esetleg eszedbe jutott új életet kezdeni valamikor, máskor. És máshol. Csakhogy én ebben nem hiszek. Hiszek a szentséges emberekben, de abban már nem, hogy a jusunk az Isten trónusa körüli örök üldögélés lesz. Különben is, csak beszélgettünk. Te tervezgetted, én ettem. Falusi házát szerettél volna a közelben, ahol állatokat tudtál volna tartani. És ahol lett volna egy diófád biztosan.

Ha odalent szembenézel előbb a metróvezetővel. De hozzászoktál, hogy lehajtott fejjel beszélj és egyél. Hogy ne lássák az arcod allergiás sebeit és a fogatlanságodat. Tehát még utoljára ezt is benézted. Ezt dobta

neked a gép. Az őrangyalod meg persze megint nem volt sehol. Vagy késett. Vagy ott volt, nagyon is ott, és bólintott. Valaki sajnos csak rád nézett abban a reggeli tömegben. Akiben aztán az őrangyalodat ismerhetted fel, sajna. Már ha hiszel ilyesmiben. Sohase mondtad. Az almában hittél, a dióban, a cocában, aki várt volna esténként abban a vidéki házban, ahova vágytál.

Ha ránéztél volna a fiatal fiúra vagy lányra, mielőtt ugrasz, és megszántad volna őt, hogy nem rontod el a napját, nem terheled meg az életét.

Hogy egyszer, még utoljára is mást szántál volna meg a magadra figyelés helyett, újra és megint csak mást, te, akinél együttérzőbbet nem ismertem, szájalomra képesebbet soha.

Nem tudom, Rebeka, nem tudom, mit tegyek veled. Ha tényleg van ilyen, hogy te itt vagy még, menj nyugodtan. Ha látod azt a hülye fényt, és tényleg van, hát tőlem mehetsz. Lehet, hogy tényleg van valamiféle nirvána szerű a jótét lelkeknek vagy bárkinek.

De ha akarod, az őrangyalom is lehetsz, bár Isten ne vegye bűnömül, én ilyesmiben nem hiszek. Lehet, hogy én meg túl sokszor voltam egyedül, és nem is volt igényem soha olyan nagy emberi kapaszkodásra. Kapaszkodásra társba, gyerekbe, szülőbe, barátba. Szóval én is eléggé elfuserált vagyok. Viszont, ha akarod, lakhatsz a diófánkban vagy nálam, lehet a tiéd bármelyik fám vagy bokrom. Ha bújó, elbújó lélek akarsz lenni, csak válassz. Lakhatsz a fügefámban, de van fehér eperfám is és borókám, de bodzabokor is van a ház körül és birs is. Csak válassz nyugodtan. Majd csak felismerlek valahogy.

Ha már egyszer nem néztél rá a metró vezetőjére azon az őszi reggelen.

TÖMÖRY PÉTER

Nekrológ helyett

Bogdán után elment Szőcs Géza is. Utolsó „találkozásunk” egy szórólapon:

BOGDÁN LÁSZLÓ (1950–2020 Sepsiszentgyörgy) emlékezete

Emlékeznek: Szőcs Géza költő, író, Tömör Páter költő, író, rendező, Ladányi István költő, író, Nagy Károly és mások.

Géza üzente, nem jöhet, apja temetésére utazik, Kolozsvárra. Ladányi sem jött. Nagy Karcsi, a szervező, Hegyeshalmi László festő és egy dzsesszbanda volt csupán jelen 2020. szeptember 17-én a Dubniczay-palota kertjében. Géza valószínű Kolozsváron fertőződött meg.

Ijedtségben fogant sietősséggnek kellene rám törnie: Írj! Írj! Rövidül időd... S ülök, meredten, révetegen. Mintha már én is... Beleolvasok – nem Géza, nem Laci! – Domján Gábor kötetébe, a velem egy városban élő, talán barátom, költeményébe:

„szemüvegkeretben szabályos tó / és nem látható senki sem.”

Ceruzabejegyzésem a vers alatt: „Úgy olvasom, mintha mindig meglett volna, nem írta volna senki, és senki nem olvasta-tanulta volna meg, kívülem.”

Görcsös a gyásztalanságom: nem akarom elengedni a barátaimat!

(Vészprém, 2020-11-06)

Időm villanat

Ketyeg, ketyeg, ketyeg az óra,
hogyne ketyegne, ez a dolga.

Ráncosodik, mint elvénülő
szép nő teste, a lejárt idő.

Mitől? Miért? Nincs magyarázat!
Szikkadt szavak tömnek be szádat.

Vársz a megváltó kakasszóra
és ketyeg, ketyeg az óra,
óra,

óra.

... hogyne ketyegne, az a dolga...

BARTUC GABRIELLA

Covid-napló: Amit ma megtehetsz

Végrendelkeztem. Séta közben elmondtam a férjemnek, mit hol talál, és mi legyen esetleges halálom után. Nem teljesen komolyan, de azért igen. Meglepő tapasztalat, hogy ilyen természetesen kibukik az emberből a végről való beszéd. Érdekes, hogy barátnőnk ugyanaznap, ugyanabban az időben ugyanezt tette Pestről lefelé jövet a Balatonhoz. Ő a lányának mondta el, mit hol talál, ha esetleg úgy alakulna.

Annyi váratlan halál történt mostanában körülöttünk, nem csak covid, de rák, szív és más borzalmak, hogy nem lehet nem gondolni rá, előbb-utóbb nekünk is mennünk kell. Vannak költők, akik már harmincévesen végrendelkeznek. Versben. Olvasom Szócs Géza időszerűvé vált végrendeletét, a *Dal a kolozsvári fiúkhoz*:

„Míg elhurcolnak engem / a kóma csattogó lovasszekeren / rátok marad mint hagyatékom / amit elmondtam / s amit nem mondtam el / én”
Pontos, páratlanul drámai megfogalmazás. Csak a művészet szent örületében tud ilyen tisztán beszélni az ember. A mindent elsőpró érzés és a tiszta becsvágy olyan birodalmát tárja elénk, amit kár lenne romantikusnak nevezni. Hiszen a halálról, főleg a kikényszerített, váratlan, korai halálról nem lehet szellemi túlfűtöttség nélkül beszélni. A költőnek csak egy fohásza lehet, ne értse meg az elfogadhatatlant. Most ahogy elővettem Szócs Géza verseit, meglep, milyen kaliberű költő volt, amit teljesen háttérbe szorított, szinte eltakart közéleti szereplése. Jól mondta Visky András: „Meghalt Szócs Géza, és megszületett, visszavonhatatlanul, a költő. Halál, visszaszületés: ez történt”. „A közösségi média felületei megteltek a költő verseivel, esti halálhírértől szinte azonnal, több napon át. Az olykor kifejezetten ellenséges vagy egymás dolgai iránt csak közönyös véleménybuborékok falát fénylő verssorok hasították keresztül.” Muszáj még idéznem Viskytól, mert olyan fontos dolgokat mondott ki, amit nekrológtól nem is várnánk: „Olyan élmény fogott el engem is, mint első megjelenésükkor. Hogy, igen, a dolgok megnevezhetőek. Semmi sem indokolja, hogy elforduljunk a világtól, és attól a megbízatástól, hogy ott-honossá tegyük. Ha már meghívást kaptunk a létezésbe, miért fordítanánk hátat neki?”

Normális körülmények között az élet természetes velejárója a halál. Csak nem gondoltuk, hogy ilyen gyorsan aktuálissá válik. Nem is olyan rég, még az örök fiatalság bűvöletében éltünk a késlekedő unokákra várva. Ahogy a szülők nem sietnek megöregedni, úgy a gyerekek se sietnek felnőni, házasodni, szülni. Most ezt a késleltetett ritmust jól szétverte a

koronavírus. Hirtelen széthullik minden. Érzékeljük, hogy kigyulladt a piros lámpa az életünk fölött. Nem riogatni akarok, csak gondolkodni ezen a váratlan változáson. Bár ha jól belegondolok, már kisiskolás koromban hallottam ezeket a vateszi szavakat: minden pillanatban meghalhatunk – szuggerálta Oszlár Ilonka hittanos tanító nénitől. Mi gyerekek haragudtunk rá ezért. Ma már tudom, persze akkor is sejtettem, hogy ezzel tiszta életre akart buzdítani bennünket, hogy ne vétkezzünk, mert előfordulhat, hogy nem lesz időnk megbánni.

Az ember küzd a gondolataival, félelmeivel, saját testével, a körülményekkel. Félreértés ne essék, én igazából nem a halálra készülök, nyelem a vitaminokat, a multit, a D3-at és a C-t. Sokat sétálunk fent a hegyen, jó füstös falusi őszben. Remélem „konzerválódunk”. Ha meg nem, akkor ennyi volt. Eltűnünk. Kitakarítják utánunk a színt. Talán a szövegekből marad valami, az egymás mellé rakosgatott betűkből.

Mostanában sírok is. Korábban hiába szerettem volna, nem tudtam. Minden halálhírral érzem, ahogy az ég sötétje összeér a koponyámban növekvő sötétséggel. Nem tudom, ők, akiket siratunk, milyen sötétséget látnak? Ki tudhatná az ilyen részleteket?

*

Hány testben létezünk? Hányféle énünk van? Nem is csak arra gondolok, amiről Roland Barthes ír *A test többes száma* esszéjében, hogy van egy emésztésre képes testünk, egy másik émelygő, egy harmadik fejfájós, továbbá egy érzéki, egy hangulatfüggő, egy ijedt és így tovább. Egy városi eleven és egy vidéki nehézkes, lassú. Hanem, hogy mennyire nem ismernek például a gyerekeim, amikor olyasmit feltételeznek rólam, amiről tudniuk kellene, hogy nem úgy van, én más vagyok. Amikor olyasmit kezdenek el magyarázni, amiről tudniuk kellene, hogy képbem vagyok. Vagy talán éppen hogy jobban ismernek mindenki másnál, még saját magamnál is?

Melyik mátrixban élünk? Ha nem tudjuk elfogadni a valóságot olyanak, amilyen, kreálunk magunknak egy másikat, egy sajátot, saját szimbólumokkal és perspektívákkal. A nyelvezete csak nyomokban hasonlít a valósághoz. Nem arról van szó, hogy mást jelentenek a szavak, hanem hogy egyáltalán nem jelentenek semmit. Ezeknek a szavaknak a hálójába vagyunk bekötve, a legnagyobb közösségi portálon a szociális beágyazottságunknak megfelelően, így téve eleget az egyik alapvető szükségletünknek, hogy tartozzunk valahová, egy közösséghez. A konformizmus, mint életstílus, amire hajlamosak vagyunk, erre ösztönöz, azt súgja, sokkal egyszerűbb ilyen kreált valóságban létezni, ahol az interakció is elkerülhető. Nem kell azonnal válaszolni az üzenetre, jó lesz később is, némi magyarázattal, ürüggyel, hogy elfoglaltak voltunk. Sőt, még írni se kell, elegendő egy szmájlit, vagy más hangulatjelet elküldeni.

Sőt, ki is kapcsolhatjuk magunkat akár. Offline. Ez nekem gyakran sikerül, mivel a faluban pont egy olyan házban lakunk, amit beárnyékol valami, valószínűleg a templomtorony, vagy a vastag kőfalak. A rólunk kialakított kép végül is így kezd kizárólag saját magunktól függni nem pedig valódi intellektuális és érzelmi megnyilvánulások eredménye. A mobiltelefonunk képernyője válik az egyedüli tükörünké. A változás előfordulhat, hogy nem is valódi, csak másként mutatjuk be magunkat. Egy ideális portré kialakításán dolgozunk. De mi történik, ha kilépünk ebből a mátrixból, ha levesszük a maszkot? Hány fiktív személyiségünk van? Kaszkadőrök vagyunk a 21. századi nagy történetben?

*

Egyre több az olyan kifejezés, amelyiknek ellentétes a jelentése attól függően, hogy melyik politikai tábor mondja, hogy milyen kontextusban hangzik el. Nem az olyan klasszikus ellentétpárokról van szó, mint a hideg-meleg, fekete-fehér, nappal-éjszaka, jó-rossz. Hanem mint például: szabadság, demokrácia, erkölcs, hazaszeretet, igazságosság, szolidaritás, Európai Unió, multikulturális, emberi jogok, értelmiségi, polgári, megosztás, uszítás, hazudozás, hazaárulás – a kormánypártok és az ellenzék a saját szája szerint használja ezeket, nem csak a politikusok és a holdudvaruk, hanem az egész bázis. Pontosan tudják, mit akarnak elérni ezzel a kommunikációval és mintha nem is egy nyelvet beszélnének. Volt idő, amikor úgy tűnt, hallgatólagos egyezmény van arról, mi az, ami pozitív értelemmel bír és mi az, ami negatív. Bár ha belegondolok, már a görög tragédiák is használják a kettős értelmet és a színház ma is, ahol a néző mindig többet hall, előfordul, hogy mást gondol, mint amit a szereplő mond, „olvas a sorok között”.

A szavak jelentőségét nem szabad alábecsülni. A tömeg végzetesen manipulálható a nyelvhasználattal. A közép kiürül, miközben egyre extrémebbé válnak a szélsőségek. Sikerül-e valakinek áthidalni ezeket a szakadékokat, meghaladni a társadalmi megosztottságot? Utópia nélkül semminek semmi értelme.

KONTRA FERENC

Üres oldalak

Régi darabja az íróasztalomnak. Hártyafényt szór sárgás foltokban, egy hatalmas állat belének képzelem, amely körbeéri a két kifeszített drótygyűrűt: hengeres az állólámpám szerkezete, olyan, mint a világítótornyoké, olyan ünnepélyesnek is lehetne nevezni a szétáradó fényét, mint a templomokét, mert ahogyan világít, szárnyakat lebegtet az ablaküvegen. Néha olyan élethűen, hogy odamegyek, hátha egy galamb szeretne betérni.

Pedig ott szemben ekkor még nem történt semmi, csak láttam a növényeket a függönyön át, már évek óta a szemem láttára nőttek. Egy nap váratlanul eltűntek, amikor új lakók érkeztek. Ekkora növényeket nem lehetett elszállítani, csak helyben feldarabolni. Akkor elkezdtem keresni az esőt. Talán a növények miatt, mert itthon is a gondjukat viseltem, miért hagynának közömbösen. Darabokra vágva úgyis elpusztulnak a szemétkben. Egyetlen darabjából új növény fejlődhet, ha gondozzák. Elég lenne egy kiadós eső.

De az eső nekem másra kellett. Éppen ez az egyetlen szó. A nevem annyiszor előfordult minden méretben, hogy sokszor már arra gyanakodtam, szándékosan bosszantanak vele, de aztán amikor legnagyobb betűkkel két összeférhetetlen dolog között szerepelt, akkor kívágtam, és ráragasztottam erre a talált barna könyvre. Vannak dolgok, melyeket nem árulnak sehol. Előtte fogalmam sem volt róla, hogyan juthatnék hozzá egy olyan kötethez, amelynek üresek a lapjai, hiszen ilyen kiadvány nyilván nem is létezik. Ritka kivételnek számítana. Mert a próbakönyveket leginkább használt, nyomdában félrenyomott papírból hordják össze, nem pazarolnak rá szűzfehér lapokat, amit megfelelő célokra is alkalmazhatnak. Tehát a könyvnyomtatás egyik mellékterméke a próbakönyv, ami arra való, hogy pontosan rá lehessen szabni a köpönyeget, a védőborítót, mint valami szabászbábura a zakót, hogy a négyzet, a keret, a kép pontosan a helyére kerüljön, a vonalak pedig az aranymetszés szabályai szerint tagolják a címoldalt, talán regény kerül bele, olyan a forma. Ha visszatérünk megint a szabóbabához, akkor jövünk rá, hogy az alkalom szabja meg a formát, ott csak a nemek szerinti megoszlás a determináló, a többi már lehet gyászruha vagy esküvői. De ennek mintájára nem lehet eldönteni egyértelműen a mű szabását: vajon egy verseskönyv többnyire karcsú és vékony, vajon a történelmi regény ormótlan, vagy ránézésre meg lehet-e különböztetni a drámát az esszétől.

Az én próbakönyvem paraméterei nem árulkodnak semmiről, hiszen nyomdaipari termék, kemény kartonkötés, és a semmi csak addig igaz,

amíg be nem helyettesítődik valamivel, mondjuk növényekkel, a gondozásukkal, a szaporításukkal. Ahogy egymás után emelgettem fel a könyveket, nem tudtam mi van bennük. Egyébként soha nem jöttem volna rá, hogy nem egy összehasonlító irodalomelméleti munkával van dolgom, hanem egy növénygondozási tanácsadóval, a szemközti szomszédok éppen akkor költözködtek, amikor lent tébláboltam a konténer körül, és nézegettem, milyen könyveket dobtak ki; azóta kísértenek a véletlenek, előtte nem vettem komolyan őket, hogy egy regényben valaki éppen akkor lép be, és lát meg ezt vagy azt. Akkor a regényben éreztem magam a könyvvel a kezemben, és én voltam az, aki egy őszi délutánon megtudta, hogy léteznek könyvek üres oldalakkal.

Erre kerestem az esőt, mióta a próbakönyvet megszereztem, mert túlzás lenne azt mondanom most, hogy ajándékba kaptam; azóta töröm a fejem, hogyan lehetne egy lakásból egy túlbujánzó növényt kimenteni, amely nem fér már a liftbe, nem lehetne vele a lépcsőházban elkanyarodni, ezért a napjai meg vannak számlálva, mert elfogy egyszer a földje, az új lakó pedig nem vesz nagyobb cserepet, inkább csak kegyeleti okokból őrzi és locsolgatja még néhány napig, míg az előző lakók az utolsó könyvcsomagot is elviszik az erkélyről, a többit pedig kidobják, pontosabban a kuka mellé hordják, ahonnan a gyűjtögetők tovább kereskedhetnek vele.

Itt találtam a sima lapú próbakönyvem. A legnagyobb szemtelenségnek számítana megkérdezni egykori tulajdonosától, hogy mégis milyen tartalom került volna a nyolcvangrammos kétszáz oldalra, ezért nem kérdeztem, pedig nagyon kíváncsi lettem volna rá; egyszerűen csak felemeltem a földről a többi kidobott könyv mellől a jól megőrzött próbakönyvet, mert ez volt a mindent eldöntő véletlen: ha kidobták, akkor az enyém lehet.

Útvesztőben találtam magam, melyből senki sem vezet ki, mert aki ír, az labirintusban jár-ke. A talált, üres könyv igazi csapdahelyzetet teremtett. Azt a legnehezebb befejezni, amit el sem kezdtem. Minden irodalmi mű megalkotása így kezdődik. Kifejtetlen metafora. Ugyanakkor maga a szabadság, ahol nem kell minden mondatnak életbevágóan helyesnek lennie. Az ember akkor hibázik a legtöbbet, amikor azt akarja bizonyítani, milyen tökéletes.

A spontán pontatlanság előbbre visz a görcsös szabályosságnál. Persze előbb meg kell tanulni a szabályokat is, meg a görcsöt is, mert különben nincs meg az összehasonlítási alap. Ha már minden összeállt az agyi labirintusban, akkor már lehetnek benne ragozási hibák, helytelen kötőszavak, mert ez műhely, tele hulladékkal és aranyröggel, pontatlan vonzatokkal és következetlen múlt időkkal. Mindennek stílusértéke van, végül úgyis kihullnak a tényleges hibák. A legkedvesebb olvasmányaim nem a tökéletesség jegyében születtek. De olyasmit akartak mondani, amit talán csak egyszer képes közölni egy író egész életében. Ezek maradnak meg. Az olvasó a katarzisisgényét nem az írók levegőben keringő hírnevéből

szerzi. Az irodalomnak nincsen bírósága, a könyvespolcom nem sznobkirakat, ahogyan a vécepapírtekercseknek sincsen hierarchiája, nem akarnak megfelelni senkinek. Csak a döglött hal úszik az árral.

Ha a semmit behelyettesítem, akkor a fehér lapok megtelnek sorokkal, akkor akár az én egyetlen példányszámú kötetem is lehet az összes jegyzetemmel, elkezdett novellámmal, telefonszámommal, rajzommal, bosszúságommal, levelemmel együtt, főleg olyasmivel, amit nem küldtem el, csak vitatkoztam magammal, de az utolsó pillanatban mégsem tettem borítékba vagy nem adtam át.

Napokig hevert az asztalon, hogy szem előtt legyen. Mellette kávéztam, vacsoráztam, zenét hallgattam, és sokáig nem nyúltam hozzá. Közben tudtam, hogy fontos lesz. Nekem.

Arra gondoltam, hogy milyen sok részlet van, amire még emlékszem, de ha nem jegyezném le, elfelejteném. Pedig némelyik annyira ismert, mégsem jut már az eszembe. Mégis milyen sikerélmény ráakadni valamire, amit kerestünk. Akkor legyen ez a boldog könyv. Ilyeneket írok bele: Proustot egy emlék tette boldoggá, amikor felismerte a teába áztatott madeleine-darabkának az ízét, amelyet nagynénjétől kapott.

Aztán: Wittgenstein megírta a Tractatust katonaként az első világháború alatt, úgy érezte, megoldotta a filozófia minden problémáját, és örökre végzett a témával. Boldogan tért haza. Tanító lett egy eldugott ausztriai hegyi faluban, ám alkalmatlannak bizonyult a munkára. Szigorú volt, hirtelen haragú, néha egyenesen brutális, szidta és verte a gyerekeket, amikor elfelejtették megcsinálni a házi feladatot. Nem csak jelképes pofonokat osztott, rendesen odacsapott a fejükre és arcukra, dühös ütlegei néhány gyereknél komoly sérüléseket okoztak. Gyalázatos viselkedésének persze híre ment, és kénytelen volt felmondani.

Kifogyhatatlan a példatár, aláhúzok és másolok, ameddig be nem telik a próbakönyvem. Szókimondónak lenni önmagában is boldogság. A márról is szólni, amit a kontextus kínál. Azt hittem érdemes meghalni csak azért, hogy egy híd épüljön, de már látom, hogy ezt egyik part sem szeretné. Mindenki csalódik végül, mert az irodalomgép úgyis bedarál, „aki másként gondolkodik, azt kiveti magából, és ezt nem szabad félreérteni: azt is, aki mindent megenged, és azt is, aki mindent az ellenőrzése alá akar vonni. Nincs köztes állapot, csak ilyenek és csak olyanok vannak, jók és rosszak, mindezt pedig nem az erkölcsi alapon vett jóság határozza meg, hanem az, hogy ki a mi, és ki az ők. Hiába szép és jó egy irodalmi szöveg, annak írója felett emberek acsarkodnak és vesznek össze, akiket a barátainak gondol.” Ezt Pion Istvántól másoltam át.

Amikor a felénél tartottam, akkor már biztosan tudtam, hogy egyetlen szerzői példány lesz, és ha egyszerűen csak ráírnám a nevem a saját rosszul olvasható betűimmal, akkor végül is jegyzetfüzetté degradálnám, és akkor elveszne a hosszú vágyódás a próbakönyv után, melynek megszerzéséhez

ilyen spontán jutottam egy huszonnyolc fokos őszi délutánon. Ha kézzel írnék a címlapjára, akkor megtörne a fénye, mint ennek a hártáival borított, organikus lámpának, ami alatt írok. Ez mégsem egy papírboltban vásárolt kockás spirálfüzet. A szavak sem szabályosak, elhajlanak, ahogyan a jelentésük is, mire kimondjuk őket. Minden író nyelvterelő. Bocquoy abbé remek kis könyvéből megtudtam, hogy mindeddig megíratlan könyveket is lehet vizionálni. Witold Gombrowitz pedig azt írta 1961-es Naplójában, hogy „a magasröptű művészetet szinte senki nem olvassa, ez gyakran valami más módon működik, talán a puszta jelenlétével a kultúrában”. Lényegében ugyanezt mondhatja ki Kosztolányi Dezső is Esti Kornéllal: „a világ legunalmasabb könyve olyan unalmas, hogy még senki sem olvasta el, sem azok, akik magasztalták, sem azok, akik ócsárolták”.

A legkönnyebb lenne kinyomtatni a nevem és a címet, de a szavak kereséséből gyűjtő szenvedély lett, mint aki alattomos névtelen levelet ír, és ahhoz keresi az újságokban a megfelelő szavakat, úgy ragasztja össze, akár betűnként.

Előbb a szerző, aztán a mű címe, amely természetét tekintve a színpadra húz, opera lesz belőle, írják a zenéjét. És akkor már tudtam, hogy minden dal belekerül ebbe a könyvbe, valamelyik oldalán itt kezdenek áriák lenni a versszakok, szembeusztítások lenni a konfliktusok, aztán úgy is történt, mint a sok véletlent halmozó mesékben: jöttek egymás után a refrének, megszólaltak a kórusok és duettek, átvezetések és idősíkok. Ahhoz kellett a próbakönyv, hogy ne papírdarabok borítsák a szobát, mert soronként jutott eszembe minden újabb belépő, hanem egy helyen legyen minden megkezdett részlet, mert maga a műfaj annyira elütött minden korábbtól, amit addig írtam. A librettó együtt íródik és változik a zenével. Nem versek egymásutánja volt, nem rímelt sehol, engem mindig a történetek foglalkoztattak.

Egy hónap múlva elkészült a zene a háromnegyedéig, amikor újra visszapergettem a próbakönyv lapjait, számfülei lettek, mint a rossz tanuló matekkönyvének, leginkább a refrének közé rajzolt arcoktól, akik majd hősök lesznek, vagy legalábbis áldozatok, melyek zenébe kíváncsoztak, vagy éppen kimaradtak a történetből, mert mégsem lettek eléggé alakok. Nem a nevek koordináta-rendszerét vázolom fel. Miközben az egyik szereplő megformálásán gondolkodtam, nem írtam, hanem rajzolom, hogy el tudjam képzelni a gesztusait, a ruháját. Nem én találtam fel ezt a módszert: Csáth Géza legtöbbször lerajzolta előbb a karakteres figuráit tetőtől talpig, vérfoltos naplójának tetején sorakoztak, mint valami sorminta, aztán írta bele őket a történeteibe. És még zenét is szerzett hozzá, csak úgy, két kottasorban odavetve.

– Egy művészen eleve kell legyen valami önveszélyes... alternatívák nincsenek. Alig van esély bármiféle tapasztalat túlélésére. Akármelyik pillanat az utolsó lehet – figyelmeztetett dr. Brenner.

Arra utal, hogy mindenkinek lesz egy utolsó könyve. Lehet, hogy a legjobb, de az is lehet, hogy éppen ellenkezőleg, ezt már csak a Jóisten ítéli meg. Ilyen Örkény István „Rózsakiállítása”, idézőjelbe tette a címét, az utolsó befejezett kisregénye lett. Mi másról szólhatott volna, mint a meghalásról.

A borítóm még mindig üresen maradt. Már kezdtem a betűket összeszedni hozzá, amikor egy hosszú szalagcím közepén feltűnt az eső, éppen kisbetűvel, ahogyan a mű címében szerepelnie kell, fogtam az ollót, és kiemeltem kontextusából, egyenletesen szétkentem a ragasztót a hátoldalán, elhelyeztem a címdalán a nevem alatt az arany metszés szabályainak megfelelően. Segédvonalak és vonalzó nélkül. Ahogy másnap reggel elnéztem, alig csal a szemmértékem. És akkor valaki megkérdezte mellettem, hogy azt az esőt miért ragasztottad a tetejére. Akkor jöttem rá, hogy elárultam magam, vagy legalábbis részben, mert aztán találgatni kezdték, hogy vajon milyen eső lehet. Arra gondoltam, nem magyarázkodom tovább, legyen könnyű nekem az olló: „Egyszerre csak félünk a fecsegéstől, mindenekelőtt az úgynevezett ismert és híres, ám annál ellenszenvesebb tárcaírók szakadatlan fecsegésétől. Pedig éveken, évtizedeken keresztül hagyjuk, hogy elborítson bennünket ez az ellenszenves fecsegés” – ez is olyan faltól falig szöveg lesz, mint Thomas Bernhard önkritikus Betonja, ahonnan az idézet való, és kitölti éppen azt a helyet, melynek széleihez elég egy ujjhegynyi ragasztó. Babonás vagyok: csak azoktól veszek át bármit is, akiket szívesen olvasok. És megtalálom végül – egyáltalán nem véletlenül – éppen itt a hiányzó szót, olyan gyámoltalanul és kicsiben az egyik oldal közepén, amilyeneknek általában a jelzőket képzeljük. Fogom az ollót és kivágom. Most már mindenki megtudhatja, hogy a Hideg eső című drámám elkészült.

MÓGER TÍMEA

Kivetkőzés

Megittunk vagy fél liter mentolt. Énekeltünk a biciklin. Gyönyörű voltam. Tudtam. A Micsoda nőt látni másodszorra élmény. Szőke voltam és ragyogott az ajkam. De nem csak a szájfénytől. Tele voltam étellel. Ki akartam kiabálni. Élek. És ez nem merül feledésbe.

Idővel megfeledkeztem magamról. Egyik komoly(k)odó pasi a másik után. Jött. Ment. Néphagyomány. Ép hagyomány. Kivetkőzés. Menekültek. Polgár. Háború. Teherbeesés. Megragadtam volna eleim kezét. De más volt. Kultúra. Nyelv. Nyelvhalál. Elvhalál. Költözés. Munkakeresés. Felmondok. Nem mondok. Semmit senkinek. Ragyog az ajkam. Csak a szájfénytől van. Ismeretlen nyomor. Sovány tények.

Múló kilencvenes évek. Többé mással nem kefélek. Élet. Az élet után. Tagadó halál. Szeretni emlék. A keletkezésről. Hiába születnek bennem. A keletkezésről képzetek. Munka van. Gyerek. A férjem tekereg. Nagy tervei vannak.

Megszokásból hiszek. Képzeletbeli kontyom kibontom. Hajhullás. Elfogy a kezem az imában. Istenem ad(d). A magam kenyerét eszem. A kenyerem fogyasztják. „Vegyétek és egyétek...” Ifjúkori aggság.

Tehetetlen.

Lehetetlen.

Elválni attól. Kivé lettem.

TÖRTELI RÉKA

Bezárják az égboltot

Azon a hétfőn megdermedt a város. Néhány ember lézengett a part melletti gyepen. Aztán ők is csak álldogáltak megbénult sakkfigurákként. Teleszívták a tüdejüket a buszok által kiköhögött levegővel. Kék nejlonzacskót szorongattak a kezükben, ameddig a lakásfenevadak kielégítették a mozgásigényüket. Néhány héttel később leesett a hó. A nukleáris tél befészkelte magát a bőr alá, megdermesztette a csontokat. A veríték kihűlt a gumikesztyű alatt. Mindenki diszkrétebben kezdett el köhögni, nem tapadtak nyálcseppek az ember kabátjára sorbanállás közben. A balkáni kocsmák szívhangja leállt, és sötétedésre már mindenki a fotelben mérlegelte, hogy mennyire felelősségteljes állampolgár. Pontban délután háromkor a *Nagy Testvér* összeült a nemzet színeiben vibráló asztalnál, és gyóntatta a népét. A nagymamák konyhája csak úgy füstölt, sütek az adománylisztből készült kiflik, bécsi szelet bő olajban, aranyárgán csöpögtette végig az indákkal körbefont étkészletet. A macskagyökérteába is több cukrot raktak. Bőség volt, ez vitathatatlan. Érkeztek továbbra is a konzervek, pástétomok ameddig a Krivaja büzös, mérgezett könnyeket sírt. A Tisza partján valaki egyszer csak ellopta az erdőt és annak minden emlékét. A bormámoros hajnalokat, az ammóniaszagú homokot, a lehámlott bőrdarabkákat. Senkit sem érdekelt, mert ott csordogált az ujjak között a zöld, ragacsos, papíralapú isten, aki életet lehelt a fehér cédulákba. A nacionalista futballdrukkerek egymás haját tépték, söröshordókat gurítottak a lelátón, dagadtak a mellizmok. Nem sokáig kellett a ceruzavéget rágni. Tudtuk és tudták *ők* is, hogy csak az az *Egy* van. Amíg a belgrádi lovas szobor körül felcsaptak a lángok, és vörös szemmel kántált a fiatalság, én csak ültem a sárral tapasztott falak között. Magas földerdő-dítmény, amiben megelevenednek az öregasszonyok meséi. A kocsmáról, ahol még pintben mértek, a patkóról, ami a kovácsműhely elé volt kitűzve. A mama mesélte. Tőle még távol állt a szocialista gőg. Kerek vállú parasztasszony volt, tengerkék szemekkel. Ha beszélt, ködös lett a tekintete. Újra húszéves lett, csecsemővel a karjában, az ujjaira rátekeredett az olvasó. Bölcsőhalál, torokgyík. Egyik hónapban egy szerb doktor gyógyította meg, aki nem félt a ragálytól. Máskor meg a plébánost emlegette, aki ostyát adott a szájába. Sétálok a késő áprilisi fényben, másképp éget a nap a megrepedt burok mögül. Végigtapogatom a sárból gyúrt falak maradványait. Őrizgetem a relikviákat, hinni kezdek az egyszerűségben. Jótékony rövidzárlat ez. Hajnalban felriadok, amikor vonyítani kezdenek a kutyák. Nézek ki az ablakon, kémlelem a főutat. Elhatalmasodik raj-

tam a rettegés, hogy egyszer csak ott találom őket kilapítva a vérfoltokkal tarkított aszfalton. Valahogy mégiscsak reggel lesz. Egy sündisznó maradványait fedezem fel a diófa alatt, a tüskék az ég felé merednek. Semmi nem takarja el a napot. Kezd csípős lenni a levegő, bezárják az égboltot a háztetők. Újra pulzál az embertömeg, részeg férfiak óbégatnak az ablak alatt. A Duna bűzlik, cserepek hullanak a járdára, dudaszóra ébredek. A vadnyulakat lelőtték, az őzek már nem járnak inni a ház mögé. Nincsenek fák, csak az utcalámpa, ami trapéz alakú árnyékot vet a törtfehér papírfalakra. Holnap tüntetni fognak a lovas szobornál. Magas a tandíj, az ablakok pedig régen voltak betörve. Eszement nép, sodródom velük, aztán szeparálom magam. Visszatérek mezítlábasan a földútra, ahonnan minden ágazik.

STRASBOURGI LEVÉL II., olaj, vászon, 110×100 cm, 2010

SZENTE B. LEVENTE

Öregszem

Mesélte anyám egyik nap:
innen nem messze,
fent a lankás dombok fölött,
túl azon a sötét erdőn,
Gagykeresztje és a Solymosok között,
ott laktunk régen mind,
az egész család, s még élt akkor
dédnagyapád, meg azok, akiknek
becsületük volt egyetlen kézfogás,
de minden az enyészeté lett,
onnan is költözni kellett.
Fiam, a mi fajtánkat sosem szerették
azok a kommunisták!
Ma is azt mondják sokan,
még ők mondják: erre ne menj, ne gyere
többé, hisz nincs amit itt ma keress,
nincsen út oda, ösvény sehol, már semmi nincsen
ami ide kötne, felejtsetek el
ami volt, elmúlt, nem terem más azon a helyen,
csak a gaz, fogjátok fel végre!
A félelmetes erdőt egész nap
ki tudja, kik járják, na, és a sok vad,
tárta szét gyöngye karjait az én anyám,
mint az ördögöt, úgy úzott el régen innen
a karhatalom, és mit számított nekik, hogy
nagybátyáid, rokon, falutárs,
meghalt vagy eltűnt, odaveszett mind a háborúba,
fogságba, volt képük azt mondani: a hazáért!
Oda többé ne, senkinek se,
ami volt is a dudva, gyom benőtte,
aki ott lakott, azt már az Isten is elfeledte.
Bözödre kerültünk aztán, oda való volt dédnagyanyád,
legalább az a falu megmaradt, látod,
apád után mentem, s mint akit üldöz a sors is,
azt a szép falut, Bözödújfalut, azt is az ár eltemette,
öregszem gyermekeim, álmodni kellene, szeretnék még egyet,

nektek, veletek, tinéktek, de nincs hová mennem.
Megpihent ekkor, szemüvegét pára lengte be,
kissé furcsán nézett körbe, tekintetünket leste,
közöttünk, bennünk, akiket eltemetett, csak nézett minket,
de valamit bennem elültetett, ő pedig,
mégis, mintha valakit még keresne.

Morzsák a terítetlen asztalon

magas, domboldal alatt lakunk,
a város idelent – látod
odafönt a temetők,
az ég öleli őket.
nekünk már csak a hiány fáj, mondta nagymama
se filozófus, költő, se szakács, orvos, festő
vagy szerető, se múzsa, se kávéház,
szétesnek, buta lázadásba fúlnak,
mert amikor rád tör a mérhetetlen idő,
a pillanat örök lesz,
jön a semmi, a halál, a félelem.
régi titkos vágyak nincsenek már, nincs
mi pótolhatná a csodát –
társadban az ölelést, a csókot,
a szerető és féltő odaadást.
mert nincs mi kellene, mit kívánsz, mi feltölti szíved-
lelked tartalmát, mit tovább adsz,
csak marad mi ott maradt, mint morzsák
a terítetlen asztalon
a falakon innen és túl, odaát,
csak a tűnődés jutott, mint örök és szép álom,
mert el ne feledd – isteni gondolatok közé
fészket rakott madár vagy:
költész, nevelsz, tovaszállsz.

Hajladozók, királycsinálók között

A szavak, amelyeket hozzád vágnak,
darabosak, élesek. Olyanok, mint a kövek.
És a meg nem rágottakat is le kell nyelned.

Az arcokból kiszökik a vér.
Neved nem ér. Nem lüktet a büszke halánték.
Nézel, de nem látsz – hánynod kellene rég.

Füled zúg. Ahogy bérceken egykor a rengeteg,
lassan elcsendesülsz – embernek lenni késő.
Lelked, a szétlopott erdők helyén egy kopár temető.

Csak békére vágysz. Megértésre. Megbecsülésre.
Miként szíveddel, te fél szavakkal is megértesz mást.
Azt kérdezik, hol élsz? A szép mesékben, netán odaát.

És leveszik az egyik maszkot, a másikat meg fel. Hangoztatják:
„A forradalmat kétféleképpen lehet importálni!
Pénz. Befolyás. Hatalom. Mindegy, ki melyik oldalon áll.”

Kettészépült átjáró

Miként az öreg idő,
egy emberként jövőnk, megyünk, köröttünk
a tárgyak nem különben, ahogyan mibennünk,
odabent az erő.

Szeretni és szeretve lenni. Születni jöttünk!
Előttünk sikolt a fény-sötétben
istent látó lelkünk. Csak megy,
megy előre, s jön velünk a hanyatló idő.

Mégis úgy hisszük, fog, szorít, összetart,
de egy szó aztán, egy néma tett és eltaszít, megtagad.
Hol voltál finom szerető, felmagasztalt félisten,
mélybe zuhansz, ott maradsz egyedül. Tè, s a vén idő.

Mindez gyümölcserésre emlékeztető.
A szerelem szép arcát is barázda szeli át.
Közös énjeink együtt virrasztanak, egymás álmait kiisszák.
Ó, ti kettészépült átjárók! Vad csókemlék temetők.
Te szép születés és vak halálvirág:
a pillanatnak végtelen értelmet adtál.

Hetedik Mennyország

(részlet a Sárgaház folyosója című naplójegyzékből)

Úgy bánnak velem, mint egy kisgyermekkel,
mondtam apámnak, aki rég meghalt, de gyakran látom
fura és különös álmaimban, mindig abban a fekete bőrben,
szép fehér arcában hatvanévnyi bölcelet,
és amikor integet vissza nekem,
mostanában lehunyom szemem,
nem engedte sosem, megnézzem, hová tűnik, merre megy,
és ő hallgatott, kezének egy-egy mozdulatával jelezte,
ami történt, megtörtént, ami fog, az köztünk marad,
és gyakran kérdezik, hol jár most az eszem,
hová, merre tévedtem,
mire gondolok éppen?

Hogy mondhatnám el nekik, bárkinek,
hogyan gondolataim messze-messze,
távoli időkben járnak, hol dadogni tanult
a gyermek ember,
s hogy az egyetlen pajtása, egy nagy és hatalmas úr volt éppen,
ki a világok közötti terek zöld és buja kertje közepén
a szűk ösvényre mutatott,
finom gyümölcsök és békés állatok mellett
nyelvi szóképeket úgy rakosgatott
egyik a másik mellé, akár a pályájukat lefutó
kíváncsi csillagok.

És én érteni akarom,
megérteni az élő, az elesett fákat,
azokkal együtt kik a kert túloldalán
néha észrevétlen, de a félárnyékban őrt állnak,
azokkal együtt, akikről a pataksodrásban talált
szép kövek egy másmilyen világról mesélnek,
mégis, a nyomokat teremtetők eddig soha nem láttam,
hát megérteni akarom a hangokat jelentő alakokat,
az erős és lágú után kíváncsi gyöngéden erőteljes
képnymok tudatomba való érkezését,
az ismertetlen érzéseket, fülemnek is másmilyen
hangszíneket, az övéket is, kikről sejtem csak,
hogyan körbevesznek, álmaimban fölém hajolnak,

beszélnek, megérintenek, dédelgetnek, mintha
a lelkeim titkaiba valakik belesnének,
ma is elhítetik velem,
ez lehet a hetedik mennyország.
Csak ez a bizonytalanság ne lenne.

MEDITERRÁN KERT, olaj, vászon, 80×60 cm, 2011

LÁSZLÓ ZSOLT

Balatoni hekk

Az alulpontozott hétköznapi városi meddőhányóiból csak egy út vezet kifelé. Ez a rendes évi szabadság. Ez a rendes, néha és némelyikünknek mégis rendkívüli, de mindenképpen felpörgető. A készülődés láza néha megemelkedettebb, mint az influenzáé. Fésű, tok, tányér, konzerv, és amit az élettárs jónak lát, vagy annak vél. Nem is beszélve fogkeféről, bugyiról és a többiről. Ezek mind jó dolgok, de a végére általában mindig kiderül, hogy feleslegesek. Elbúcsúztam „Cirminátortól”, fekete-fehér tarka házimacskámtól. A búcsú pillanatai mindkettőnk számára áldott és békés volt. És indulás, és tülekedés... Megérkezés, letelepedés és számbavétel. Hol is vagyunk, mi jött velünk, és mit felejtettünk otthon. Mivel a horgászfelszerelésem nem maradt ki, én teljesen megnyugodtam. Élettársam viszont mindent alaposan áttanulmányozott. Némi hiánnyal, de megvoltak a bugyik, a neszesszerek stb... Körbemérte a szobácskát, ami majd egy hétre üdülési lakot ad. A sarkokban pókokat keresett, a függönyökön szúnyogokat, mert ezek az állatkák életveszélyesek, ölnek és szadizmusukkal kikészítenek minden éjszakát. Én bárgyún csak a horgászatra merem gondolni. Minden a helyére került, irány a víz, a magyar tenger „a mi Balatonunk”. A végtelen partot mintegy hangyaboly lepték el üdülni vágyó társaink és fürdőző szokásaikhoz illő, vagy éppen nem illő tárgyak. Lepedők, bebújós sátrak, matracok, napernyők... Milyen gazdag ez a nép, és a lehetőségeik is óriásiak! Elfoglalhatja saját tengerének partját! (Köszönhetően az Erzsébet-utalvány és a SZÉP kártyák adta tovább már nem tágítható lehetőségeinek). Mindezek mellett, a sok-sok „cunci-mókus” alig takaró ruhafoszlányokkal a testén, nem fedve, nem takarva ezt-azt a dolgot... és a gülüszemű, vagy éppen golyófejű, borotvált koponyájú hímek kezükben már langyosult dobozos sörrel, körülöttük hápogó anyukákkal, ordítózó gyerekhaddal. Valahogy mégis tetszett az egész. A víz ott volt csoda színével és föléje feszült az ég, mind egy kék kendő. A sztenderd fürdőruhákön átütő mellbimbók, és deréktól lefelé egyéb sejtelmek... de pihenni kellene, mert azért jöttünk. Főzés, mosás, takarítás kizárva! Csak a nyugodt semmittevés, pancsolás, napozás, na meg a horgászat... De enni, inni mégiscsak kell. Sláger a főtt kukorica és a frissen sült lángos. Nosza! Hajtsunk rá az idill kellős közepén! És „mennyből az angyal” megjelenik a tricikli, kissé szürkés, enyhén koszmós, de még a magyar trikolórt kivehető zászlóval, hangos ordibálással, hogy „Mais bitte, bitte, bitte mais!” itt a finom friss, forró, csemege kukorica! Mit tesz ilyenkor a jó magyar? Nekiesik a helyzetnek, mint a böllér a túlhízott disz-

nónak. Irány a sor, a sorban állás! A minden szabályzatnak, előírásnak és higiéniai követelménynek megfelelni kívánó árus közli a kliensekkel, hogy ma kedvezményes az áru, két cső másfél cső áráért elvihető. Nosza, ezt a helyzetet ki kell használni! Startoltam egyből két csőre. Az árus keze kissé foltos volt, körömágya teljesen fekete. Gondoltam, hogy mindezt a párálló kukoricacsövek okozzák. Jött az evés. A kukorica nem volt forró és a só is csak nyomokban jutott rá. Viszont erőteljesen nyálkás volt. A csutáig történő lerágáshoz kellett a helyi újság egy-egy lapja, mivel az árus szalvétacsíkjai úgy néztek ki, mint egy teletrombitált papír zsebkendő. De megettük! „azért is ugyi!” Csalódásunkat leplezendő evési stratégiánkat a friss lángosra fókuszáltuk át. Meglett az is. Az árus persze nem tudott visszaadni, így némi borralalót is bezsebelhetett. A lángos duplán lett csomagolva. Amikor kifejtettük a papírhalmokból, csorgott a langyos olaj a medrekkel teli és a közepén teljesen elvékonyodott lángos tésztából. A melegnek már korántsem mondható lángosok úgy néztek ki, mint a hold kráterekkel lyuggatott felszíne és minden kráterében felfénylett az olaj, mint egy tengerszem. Túlestünk ezen is. Újabb csalódással. Még mindig nemadtuk fel. Nyaralunk, és nem főzünk! A fapados büfében régebben volt jó babgulyás, pacal. Bepróbálkozunk ezzel is. Megint sorban állhatunk. A hosszúkörmű, kissé ferdeszemű és selypítve beszélő eladó közölte, hogy pacalt már régóta nem készítenek, mert többször előfordult, hogy a piások pacalos hányással rondították el a büfé közeli dézsás tujákat. Babgulyás meg nincs, a Jókai bableves meg elfogyott. Tanakodtunk, hogy mindezek okán mi legyen? Az emberi természet ilyen szituációkban türelmetlenségre épül. Hátamat megveregetve egy középkorú, kopaszodó, emberi alany szólított meg.

– Apukám! Nincs mit tenni. Egyetek balatoni hekket, az friss, és mindig fasza!

Így lett balatoni hekk a tányérunkon. Már nem tízdekánként, hanem dekánként mérték. Pénztárcám súlya jelentősen csökkent. A hekk jó volt valóban, és árának okán kissé önbosszúból még a fejét is megettem. Eldöntöttük, maradunk a szendvicsnél, tojásrántottánál, egy-egy pizza közbevitelével. Tombolt a nyár, és hazánk tengere vízmárványos testébe hívogatott. Horgásznom is kellene! Talán egy-két keszeg a fogás élménye mellett táplálékkiegészítésül is szolgálhatna. Várt a vízpart, az átázott fürdőruca izgalmi látványai után a csend és egy más világ nyugalma, békéje. Készségeimet gondosan összeállítottam, etetőanyagot kevertem. Ellenőriztem okmányaimat, mert okmányok nélkül semmire sem mehet a jó horgász. Arcképes igazolvány, állami engedély, területi jegy, heti jegy, plasztikkártya, fogási napló és a nap bejelölése, a víztérkód beírása... Mindezt szemüvegben és lupéval, mivel a rubrikákat mikroszkóppal sem lehet belátni. De egyszer a parti adminisztráció is véget ér. Horgaim a vízben, jöhet a türelem, a várakozás, a kapás. Nem telt bele egy fél óra sem, és jött az ellenőr.

– Horgászunk? Horgászatunk? – fülig érő szájszélekkel kezdte el magtatni az irataimat.

Nem jóindulat sütött ki holdarcából. Kopaszodó feje és hanghordozása alapján egyből beazonosítottam. Ő volt a tegnapi „hekkes pasas”, aki leapukázott. Malacszemeibe néztem, és közöltem vele, hogy nem gombázni jöttem ki a partra, hanem egy általam kevésbé ismert szaki ajánlását követve, hekkre horgászom. Olyan hekkre, amit balatoni hekként árulnak a fapados standon, és amit tegnap maga is ajánlott. A fazon egyből felismert.

– Ja! Maga az?! A hekk tengeri hal, és sós vízben él! Ezt nem tudja?!

– Tudom. De mégis erre kell horgászni, ha tegnap éppen maga ajánlotta a balatoni hekket.

Mindezek után legyintett egyet, papírjaimat az aszott fűcsomók közé ejtve vigyorgó ábrázattal távozott. Teljesen hülyének nézett, és mivel mindent rendben talált a papírjaimban, magamra hagyott. Egy héten keresztül horgásztam. Egy darab öngyilkos tenyérnyi dévérkeszegen kívül nem fogtam semmit. Az ellenőr minden nap jött, mindenkit alaposan ellenőrzött a partszakaszon. Hozzám érve viszont csak intett egyet, és kikerült. Azt gondolhatta, hogy hülyékkal nem kell törődnie. Én viszont jól jártam, mert nem kellett a papírjaimat naponta előráncigálnom, nem kellett a halpaplant kiterítenem és az üres szákot sem kellett a habos vízből kiemelgetnem. Így megkíméltük egymást. Mert ilyen ez a sport, és ilyen a balatoni hekk horgászata. Hetünk eltelt, véget ért a nyaralás. Az idei nagy kaland ugyan nem mérhető össze az Észak-nyugati átjáró felfedezésével, de mindenképpen tanulságul szolgált. Horgásztársaimnak ajánlom, hogy kísérletezenek nyugodtan a balatoni hekk horgászatával. Eredményt ne várjanak egyik napról a másikra, (talán sosem) de a jövő mindig kiszámíthatatlan, és ígérhet valamit. Minden esetre jómagam a balatoni hekk horgászatát felfüggesztettem a jövő nyárig, és beszerzek magamnak egy olyan napszemüveget is, amin csak néha-néha lehet átlátni.

Méntelep

A tanárnő megállt az ablak előtt. A tanterem felújított frissessége ellenére mégis feszültnek, fáradtnak érezte magát. Kissé telt, de még nem a túlérlett gyümölcs kategóriáját képviselte, mint nő. Mellbimbói meredeztek, feszengtek a blúz alatt. Lányéka benedvesült. Bugyiját a kívánság áztatta és combjai belül folyamatosan remegtek a bizsergető vágytól. Az ablakból nézte a méntelepet. Pista a fedezettető, kancákat fogadott, államilag bemért és garantált csődöréhez. Újabb kancák érkeztek, és a mén tette a dolgát. Pista és a tanárnő jó, de nem nyilvános, mondhatnánk úgy is, hogy rejtett szerelmi viszonyban voltak egymással. A tanárnő hiánnyal küszködött. Éjjel forró volt alatta a lepedő napok óta. Hiányzott Pista, és

még inkább ingerek korbácsolták, ha a hetekkel azelőtti kirándulásukra gondolt. A magasra nőtt kukoricásban Pista hozta a magáét, a tanárnő felett a bugák vörösét elnyelte a báránnyelőlőktől habzó ég. Élvezete akkora volt, hogy pár órával később is, csak combjainak belső izomzatát masszírozva tudott kikászálódni az autóból.

De most itt Pista fedeztet. Az állatiasság természetes szépsége a tanárnő agyában szokatlan gondolatokat indított el. Pista és a mén. Pista valójában az ő ménje. Milyen gusztustalanul hízelgő gondolat. Lassan-lassan valami bosszúfélét kezdett kifundálni. Ha neki a ménje és a kancák fontosabbak, mint én, akkor szenvedjen egy kicsit, úgy, mint én. A nő logika beindult. Hiszen ezeket a fedeztetéseket, a lovak hágását a diákok is bármikor láthatják innen az iskolaablakból. Ha meglátják és tartósan figyelik, akkor mi lesz? Ez erkölcsöt romboló is lehet, ha éppen úgy fogjuk fel. A szenvedély és a bosszú lassan párosulni kezdett. Olyannyira felspannolta magát a tanárnő, hogy éjjel névtelen bejelentést írt a Hazafias Népfront és a Járási Pártbizottság kirendeltségeihez. Tenyerét dörzsölve dobta postaládába a borítékokat, mert abban az időben még nem volt internet és okos telefon sem. Gondolta, hogy az édes bosszú közelebb és egyre közelebb hozza majd Pistát. A szocialista erkölcs sérelmére elkövetett fedeztetések talán olyan ingó helyzetet teremthetnek, melyben Pista gyakrabban közeledik hozzá.

A levelek útján történő névtelen bejelentések hatottak. Ez napjainkban is működőképes módszer. A „funkcik” mivel éppen más dolguk nem akadt, vihart kevertek az ügyből. A buckából hegyet emeltek, féltvén széküket és elvtársias kapcsolati tőkéiket. Mert a bejelentő lehet bárki. Egyszerű ember, de a társadalmi létezésbe beékelődött fontos elvtárs is. Az ügy kivizsgálására bizottság alakult. A bizottság a helyzet szakmai alapú megítélése végett albizottságot hozott létre. Az ügy dagadt, mint kelesztőben a kenyér. A sajtó kizárására nem volt szükség, hiszen a nyilvánosságot maga a nép érdekvédelmét is ellátó pártszervek látták el és a párt egy volt a néppel. Érdemi megoldásra viszont nem vállalkozott senki. Javaslatok, jegyzőkönyvek oldalszámra születtek. P. titkár elvtárs félve attól, hogy e dagasztmány felsőbb szintig is elér és elvtársi honszerelme súlyosan sérülhet, egy péntek esti pincszer után arra jutott, hogy a probléma helyi kérdés. Ezért a problémát is helyben kell megoldani és kezelni. A tanácselnök elvtárs a mi fiunk, a mi almunk kölyke. A probléma kezelése így visszakerült oda ahonnan a bejelentő indította, a helyi szintre.

A tanácselnök napokon át gyötörte agyát, hogy milyen megoldást találjon. Az állami fedeztetés államilag támogatott és védett tevékenység. A fedeztető Pista régi-régi gyerekkori pajtása és párttársa is. Tiltani, büntetni a tevékenységet nem lehetett. Éveken keresztül semmi dolga nem volt a tanácsulések pár alkalommal történő levezetésén kívül. Most viszont nagyon megviselte a rábízott elvtársias, baráti feladat. Töményen

gazdag, húsos vacsoráit tányérostul dobálta ki az ablakon. A feleségének csendet parancsolt, de egyre több sört kért tőle, hogy a dilemma megfejtését, megoldását belsőleg és családosan is tovább tudja vinni. Az álmatlan éjszakáknak egy, a tanácsnál alkalmazott gyakornok megjelenése vetett véget. Verseket írt, teljesíteni akart és kihívásokat keresett, mint fiatal kezdő. Teljesítményértékelő modern rendszer abban az időben még nem létezett. A tanácselnök szakmai diskurzusra kérte. Egy üveg konyak elfogyasztása után a gyakornok feladatul kapta a probléma megoldásának mindenki számára megnyugtató kidolgozását.

Pistát, a ménnel fedezettőt már a gyakornok is megismerte. Időnként finom, sűrű vörösborokat ittak esténként, mert Pista a gyakornokot megkedvelte jó tanácsai miatt és nem tekintette „gyütt-mentnek” sem. A gyakornok ismerte már a tanárnőt is, látogatást tett az iskolában, mert oda is elküldték helyszíni szemlére. A tanárnő mellbimbói és különösen ringó csípője benne is kihívó képzeteket keltett. De a nagy korkülönbség és a munka... A fiatalember járt-kelt a faluban. Feladatot kapott, utasították erre. Józanító fröccsre tért be időnként a helyi kiskocsmába. A harmadik napon, ötödik fröccse után figyelt fel egy figyelmeztető felírra. A pult fölött lógott egy tábla „ITTAS ÉS 14 ÉVEN ALULI SZEMÉLYEKET NEM SZOLGÁLUNK KI”. A tábla eltakarta az árjegyzéket és a vitrines polcon elhelyezett italokat is. Mintha szándékosan rendezték volna így. Ötlete támadt. A táblakép helyes szögben takar és a problémás helyen takarhat úgy, hogy semmin nem kell változtatni. Ötletét másnap megosztotta a tanácselnökkel, aki elvtársias röpködésbe kezdett a jónak, zseniálisnak tűnő megoldási javaslatról. A tábla kikerült a helyére elfedve a fedezettetés helyszínét, „ÉLJEN A HAZAFIAS NÉPFront SORON KÖVETKEZŐ KONGRESSZUSA” felirattal. A krízis elmúlt. Mert a krízisek mindig elmúlnak. A sok macerálás miatt Pista nyugalma érdekében többször vitte a tanárnőt kirándulni a közeli erdőbe. A tanárnő pedig dicshimnuszoktól zajos leveleket írt már nevének feltüntetésével a funkcionárius szervezetekhez. A hirdetőtábla azóta is áll, az iskola ablakából is jól látható, takarva a méntelepen zajló fedezettetéseket. A hirdetések sorra váltják egymást. A leleményes és jóeszű gyakornokot pedig másfelé szólították el a távlatok. De a jövőt minden bizonnyal nem a reklámok és hirdetések világában találta meg.

SZEGEDI KOVÁCS GYÖRGY

Váróterem

(Szigeti Jenő emlékének)

„... légy szobra annak,
ki az opálfelhőkön ül,
s lába alatt a tiport kígyó.”

(Jánosy István)

Egy kicsit lassítani kellene.
Megpihenni, hisz elkészült már
a gigantikus mű, a hatalmas érték,
de te csak annyit mondtál: „a vonatos versedhez
tedd még hozzá;
majd a nagy váróteremben kipihenem magam.”
Nem valami élettelen,
halvány párák a tükörből,
határozott kontúrjaid
élesednek bennem, még a
távoli múltból is, amikor
sínre tetted ilyen-olyan
gondjaim a mellékvágányról,
hogyan valamiféle egyensúly mentén
élhetőbbek legyenek
a hit hétköznapijai.
Szerzői estek, gondolatcserék,
verscserék, felolvasóestek.
És láng.
„Láng volt az élet,
és lomb a remény.”
A remény
a mindenségre felfűzött,
hullámokon sodort tovább
a napi feljegyzések
élő közelében.
Mert mindegyik cetli bizony
arany meg gyémánt.
Apró kis üzenetek,
az ő üzenetei,

Aki ágyba hozza reggelinket,
ami keserű, mint az epe.
Ez a menü mindig: test és vér.
Az a megsokasított kenyér.
Bíborlepel rejti
elhengerített kőszívünk.

A reggeli nap sugarában
porszem táncol,
szabadultan a pókhálós sötétből,
egyre följebb, egyre magasabbra ...
Pihenj csak barátom ...
Ha jön a gyors,
az angyalok úgylis felébresztenek,
s majd a vonaton megmutatom
ezt a versem is.

TÜKÖR, olaj, vászon, 100×100 cm, 2008

BENCE LAJOS

Kolozsváros. Általunk is

(Szabálytalan jegyzőkönyvféle egy kolozsvári utazásról)

I.

„Kolozsváros olyan város...” dudorásztam
a vajdasági iskolai olvasókönyvben is szereplő bárgyú nótát, a mészárosról és virágjánosékról, mikor Ottóval, és a sztyeppék-puszták bozótharcosával, a Prezidenttel
felszálltunk a Déliben, a kincses városba induló bérelt buszra.

De a határon csak elakadtunk egy orosz finnugor rokonunk papírjai miatt, neki „csak” Magyarhonra vonatkozó vízuma volt, magyarázták a hozzáértők a buszon, meg hát „felháborító, hogy egy felelőtlen személy miatt késik az expedíciónk, de miután leszállították, mindenki fellélegezhetett...

Ahogy haladtunk az öt órára tervezett finnugor költők világtalálkozója nyitó előadására, OTTÓban és bennem is sokasodtak a kérdések, hányan jönnek el, s miként bonyolódik majd az ezer és többéves különletből,

a nyelvészek oly gyakran használt műszavával, széjjelfejlődésből fakadó, a nyelv szellemének összetartó erejére esetleg rácafolva
– az EGY ősnyelvre visszavezethető rétegződés előtti időkből
– s mi maradt meg a XX. század által szétroncsolt agytekervényeinkben,
a mai metakommunikációt, szimbólumrendszerét is segítségül hívva – az összetartozásra utalókból, a lélek mélyrétegeibe található zúzalékból, törmelékből...

II.

A város, a két látogatás közti négy évtized alatt megépült-megszépült, a kollégisták (Mókék) által szervezett anziksz után, mikor a Szent Mihály-templom és Mátyás szobrának ügye, a falurombolások előtti időszakban a „lebontsuk-nebontsuk?”
dilemmában, nem kevés ostobaságként elkönyvelt némi szégyen és nosztalgia közepette...

III.

K. útitársunk büszkeségét és önérzetét fitogtatva, közeledésünket nehezen fogadta,
kibámulva busz ablakán a milliószor látott semmibe, legelők lejtőjét,
itt-ott megjelenő bokros-magányos-fás vidéken nyugtatva unott tekintetét.

Aztán csak megérkeztünk a „mics” és a csípős leves elfogyasztása után a busz is

megemberelte magát, már csak akkor dőlt jobbra-balra, amikor éppen inni próbáltunk.

De a „névsorolvasásnál”, a regisztrációnál feltűnt a szervezők szemfülessége,

s hogy mi, európai finnugorok se érezzük magunkat elhagyatva,
A.-t, a portugál szakos, küllemében finnugor-afro-székely-latinát küldték reánk vezetőnek, aki ezentúl „ott lógott” rajtunk,
komolyságunkat is veszélyeztetve, és a vele együtt járó keményebb érvelést, a tudomány oltárát megszegyenítő, előadás-hanyagolásokkal, -kihagyásokkal, nem így a pálinkát

IV.

Ottóval a régi, még élő vajdaságiak ügyét is számba vettük, két reggeli már hagyományos, véletlen trikóelcserélés következtében, melyen az Univerzal cég,

ki tudja hány éves ütött-kopott logója díszelgett, abszolút adekvát méretben, régi jugó szokás és szabvány szerint, genetikailag is igazodva a deklarált egységes elbíráláshoz és a mértékhez, ami a nem csak a trikócsere után került megállapításra.

Ilyenkor mindig egy kupicával többet hajtottunk le, hogy legalább semleges, megtisztítottnak vélt emlékezetünket formában tartsuk,

– s már amennyire lehetett! – a pálinkafogyasztást is a krízisre való nosztalgia jegyében, a várható piaszúkös, már-már elfeledett „redukciós” időkre gondolva.

S láss csodát, tüstént témát is váltottunk, a jelenből a múltba,

már halott vajdaságiakra, így pl. Cs. Simonra terelődött az emlékezet, aki a '80-as években, ha a tapasztalatom nem csal, már „ellenzékinék tartott bánáti költőként, az elárverezett faluja „siratóénekeseként emlegettek”, aki még krigliből

itta saját fáiról szedett eperpálinkáját, mára mi már csak kupicából az üresjáratokat

szóval-fecsegéssel pótolandó, spórolásra fogott szilvát...

Hát változik a világ, változik – mondogattuk, s cuccogtunk is hozzá, vett néha erőt rajtunk az egykedvű kishitűség – aztán egy újabb kupica lehajtásával, csak-csak megfutamodásra kényszerítettük a rossz előjelű előérzetünket...

Amikor a kolozsvári „vicinális-expressz” berobogott a Keletibe, már régen feledtük a határon való hosszabb veszteglés és szándékos huzavona miatti bosszúságot, s szinte boldogan, a „hazatérés öröme-vel”,

egyszerre mondtuk: találkozunk a következő háborúban! – a búcsú pillanatára tartogatott szilvóriumillattal teli üveg utolsó cseppjeit, az újabb Veszprém és Lendva irányába történő „szétszórátás” újabb állomásán...

Találkozunk, röppent át rajtunk, ha jövőbe átnyúló „jövőre” is bekerülünk a csapatba, s lesz-e, aki fel tudja mérni, hogy a költőkre kihelyezett találkozóból, s mint a méhek, szedegetvén a sok szép emléket, s az élményekből ne csak az uráli idők és a későbbi (nyelvi) szanaszéjjel fejlődés tényei rögzüljenek, maradjanak meg az utókornak, jobb híján, általunk (is)...

REKAMIE I., akril, olaj, vászon, 100×110 cm, 2014

SZENTGYÖRGYI LÁSZLÓ

Palackposta

Korunk

Ha
törpe
a kor,

milyen
lehet
mindaz,

amit
korszerűnek
tartunk?

Homokóra

Tavaszi, nyár, ősz, tél:
négy évszak: egy esztendő –
a múltó idő.

C'est la Vie

Elkopott szavak,
elvasott gondolatok:
törpe valóság.

Körömvers

Inkább köröm,
mint vers.

Ábránd

Nyilaim közül,
bár egyetlenegy is, ha
célba találna...

Örökség

Előre az és annyit visz,
amit s amennyit hátrahagyunk.

Pityku

Azt mondom: *pityku*.
S tudod, mire gondolok.
Kell-e ennél több?

Epitáfium

Diadalmenetben vonult –
eddig.

Vallomás

Azt hiszem, lenne
mit meg- és bevallanom –
hát elhallgatom.

Mérleg

Itt az egyenleg.
Nyilvánvaló: tartozom.
Főleg magamnak.

Túlélő

Ezt átvészelttem.
Gyakoroltam eleget.
Már *túl* is élek.

Esély

Minden egyes
leírt szó,
papírra vetett
betű: egy-egy
eljátszott esély.

Önvád

Sohasem fogod
megbocsátani magadnak,
hogy nem rajtad múltott.

Költőportré

Szerény is volt, igyekvő is volt.
Egyvalami hibádzott nála:
mások verseit írta.

Vágyódás

Azt szeretném itt se légy,
miközben utánad vágyakozom.

Alaptétel

Csak osztom az észet:
nektek nemigen lesz több,
nekem kevesebb.

Ahova gyakran járt a történelem

Léteznek olyan vidékek, amelyek érdemtelenül kifakultak a kollektív magyar emlékezetből. Mindez az adott régió földrajzi elhelyezkedésétől – hétköznapi megfogalmazásban félreeső helyként definiált terek –, az infrastrukturális tényezők minőségétől, a helyi turisztikai lehetőségek kiaknázásának mértékétől, jelen esetben pedig a lemorzsolódott, felszámolt magyar etnikai jelenléttől is jelentős mértékben befolyásoltatott. Ez a mellőzöttség kettős megvilágításban képes láttatni az elfeledett vidéket – jelen esetben az Al-Duna vidékét –, ugyanis az egyik póluson érzékelhető közönyös magára hagyatottság feltételezi az ellenpólusban ott rejtőzködő titokzatos felfedezendőt, az elfeledett vidékek utazó általi, újbóli meghódításának vágyát is. Azokat az utazókat, akiket a mások által kevésbé bejárt vidékek vonzanak, éppen a múlt ködös homályába vesző emlékezet újbóli felelevenítésének vágya inspirálja. Szálinger Balázs útinaplója, az *Al-dunai álom* ennek az életérzésnek a tökéletes példája, ahol az Al-Duna földrajzi fogalma tágasan kerül értelmezésre, ugyanis a kötetben hangsúlyos szerepet kap a vajdasági kiruccanás is, ugyanis néhány naplóbejegyzés a Tarcál-hegységet, az egykor neves szerémi bort, Székelykevét és Kevevárát veszi görcső alá, betekintést nyújtva a vajdasági magyarság életébe, a nyugatra való kitelepülés látható következményeibe is.

Az útinapló a bejárt tájegység feltérképezése során megélt tapasztalatok rögzítésére alkalmas műfaj, amely lehetőséget biztosít az adott térség kulturális vonatkozású megítélésére, az ugyanazon pontra irányuló, de esetlegesen különbözőképpen értékelt megfigyelések összevetésére, az utazó egyén és a hely szellemének kölcsönhatására, ily módon a merengés lehetőségének megnyilvánulása is lehet. Ez a feltérképezési szándék, amely a leírás során a hű megjelenítéssel kerül igazolásra, erősen vegyül az egyén szubjektív megítélőképeségével, amit a bejárt vidékkel való azonosulás vagy éppen „nem azonosulás” ecsetelésének a szolgálatába állít. Szálinger Balázs al-dunai utazásának megörökítése során – amelyre 2018 tavaszán került sor, s ahova áldott állapotban lévő felesége is elkíserte – folyamatosan működteti a narrátori reflexiót, amelynek az érzelmi töltetere a hangulati ingadozás – lelkesedés, gyönyörködés, kiábrándultság, csalódottság – jellemző. Az egy hónapos utazás során megszámlálhatatlan élmény részesévé vált, amelyek lelke húrjainak megrezdülésekor különböző tónusú hangok felcsendülését eredményezték. Felkeresni, bejárni, átélni, rácsodálkozni, csalódottan tudomásul venni, beletörődni.

Az *Al-dunai álom* hangvételében éppen az a lenyűgöző, hogy a tapasztalatszerzés minőségétől függetlenül szinte mindig átjárja az empatikusság, s éppen ebből az együttérző, a különféle dolgokkal azonosulni tudó hajlamból – mely gyakorlásának képességére nem mindenki alkalmas – következik, hogy a szövegvilágot a higgadt közlésmód dominanciája jellemzi, ami semleges olvasói rálátást eredményez.

A Szálinger által bejárt helyszínekről úgy is beszélhetünk, mint két világot egymástól elválasztó térségről, ugyanis több szempontból is határmezsgyének minősíthető területről tudósít. Már a rómaiak is választóvonalként aposztrofálták ezt a vidéket, nem véletlen, hogy a Duna Vaskapu feletti szakaszát *Danubiusként*, a lejjebbi vízfolyást pedig *Isterként* emlegették. A Duna ezen szakaszán, Orsova és Szőrényvár környékén lépünk ki a Kárpát-medencéből, ez a vízfolyam, hegyvonulat és síkság által háromszögbe foglalt vidék a különböző kultúrák, vallások találkozásának helye, itt ér véget – vagy kezdődik – a Balkán-félsziget, az Európai Unió, dél felé haladva pedig a kereszténységet fokozatosan felváltja az iszlám. Mindezt, valamint a helyszín történelmi múltját ismerve nyilvánvalóvá válik, hogy miért is olyan sokszínű és egyben ellentmondásos az Al-Duna környéke. A titokzatosságot, a vidék rejtelmességét tovább fokozza az a tény, hogy az 1970-ben beüzemelésre került vízerőmű tevékenysége által Orsova város, Ógradina falu, valamint az Ada Kaleh sziget víz alá került. A Duna mélysége itt 80-100 méter, így sokkal inkább hasonlít tóra, mintsem folyóra. Az immár fél évszázados elárasztás ténye tulajdonképpen a narrátor érdeklődésének fókuszpontja. A harminc nap eseményeit felölelő útinapló az elárasztás köré szerveződik, akármibe is nyújt betekintést, ott szinte mindig jelen van az ambivalens értékeket – a természetközelség áldása, az ember természetformáló beavatkozásának átkos következményei – közvetítő víz motívuma. A szöveg tudatosan alkalmaz mitológiai párhuzamokat, ugyanis Orsovát és környékét az elsüllyesztett Atlantiszhoz hasonlítja, ezáltal erősítve meg azt az álláspontját, miszerint egy méltatlanul elfeledett vidéken járunk. A korábban soha sem hallott településnevek – Jeselnica, magyarul Dunaorbágy, Lászlóvára, Herkulesfürdő, Bozovics és még sorolhatnánk – és a topográfiai sajátosságok narrátori tolmácsolás által közvetített miliője meggyőző bennünket arról, hogy tulajdonképpen egy elveszett Édenkertben járunk.

Szálinger Balázs hosszú időn át kutatott az Orsovával kapcsolatos iratok, térképek után, ki is mondja, hogy az Al-Duna a mániájává vált, így nem kell azon meglepődnünk, hogy kitűnően ismeri ennek a térségnek a történelmi múltját. Ezen történelmi és egyben helytörténeti háttérismeretekben való jártassága valóban alapos, ugyanis olyan ismert és kevésbé ismert eseményeket vonultat fel, amelyek a római kortól kezdődően egészen a Ceaușescu-rendszer bukásáig végigkísérik könyvét. Az eseményeket legtöbbször magyar történelmi kontextusba ágyazza, viszont

sosem feledkezik meg arról, hogy a magyarok szinte mindig kisebbségben éltek ezen a vidéken, tiszteli és kiemeli a különféle nemzetiségek érdekeit. Olyan elfeledett történelmi események nyomába ered, mint például a Szent Korona elásásának a története, amelyet Szemere Bertalan az 1849-es menekülése során a környéken rejtett el az osztrákok elől. Az irodalomtörténetben érdekelték pedig igazi ingyencségként is forgathatják ezt a könyvet, nem csak a sokak szerint az Ada Kaleh sziget által ihletett Jókai-regényre, *Az arany emberre* kell itt gondolnunk, hanem az olyan irodalomtörténeti kuriózumokra, mint például a tizenhét-tizennyolc éves Krúdy Gyulának az *Orsova* című, négyoldalas lapban kifejtett tevékenységére, vagy Arany János *Rozgonyinéj*ának lászlóvári helyszínére. Merít még a neves utazók egykori feljegyzéseiből is: Hans Christian Andersen a Balkán-félsziget felől érkezve itt lépett magyar földre, s Orsován ülte le a tíznapos vesztegzárat, ami a déli irányból érkezők számára kötelező volt, de beemeli Wilhelm Richter vallomásait is a magyar konyháról, a „germanizálódott” román mosónővel való találkozásáról. Itt kell megjegyezni, hogy az útinaplóba többször is beépít, többnyire a 19. századból származó szövegrészeket – a kötet végén feltüntetve a forrásjegyzéket –, amelyekkel igazolni kívánja az általa elmondottak hitelességét.

Útinaplóról lévén szó nem maradhat el a gasztronómiai sajátosságok bemutatása sem, különös tekintettel a helyi, valamint a narrátor által megszokott ízvilágok különbözőségének és hasonlóságának a vonatkozásában. Szintén a különbözőségekre és a hasonlóságokra épül az állat- és növényvilág bemutatása. Egyedi faunavilág tárul elénk, amely szinte hemzseg a barázdabillegetőktől, de a homoki viperáról és a galambóci vagy kolumbácsi legyekről is megtudhatunk valami újat.

Az *Al-dunai álom* megjelenésére úgy is tekinthetünk, mint a Szálinger által, a magyarság nevében történő adósság törlesztésére. Elfeledett, magára hagyott vidékről lévén szó, valamint a szerzőnek a próza területén való tapasztalatlanságát figyelembe véve ez különösen nagyvonalú gesztusnak minősíthető, ugyanis ez az első, nyomtatott formában napvilágot látott prózai vállalkozása. A műfajiság kérdéséről tett megállapítások közé odakívánczik, hogy Szálingernek a lírában való otthonos mozgása a mostani kötetet is áthatja, az általa felvázolt természeti képeket gyakran olyan igényes poétikussággal festi meg, ami egyértelműen a kötet javára válik.

(Szálinger Balázs: *Al-dunai álom*. Magvető, 2020)

Czini Zoltán

Vasárnap délután a Grande Jatte szigetén

A szerzőt úgy képzelem, hogy hosszú, makulátlanul fehér köpenyben egy végeleáthatatlan futószalag mellett sétál, amin hosszúkás, gömb alakú, hengeres lombikokban ezerféle színű anyagot vizsgálgat. Meg-megrázogatja őket, hosszan szemléli a forgó lila, piros, zöld lötytyöket, aztán visszahelyezi őket az eredeti helyükre, feljegyez valamit egy füzetbe, és folytatja útját. Ferdinandy György megfontoltan és figyelmesen az élet megnyilvánulásait fürkészi, és tapasztalatait gondosan prózába önti. Az olvasók többsége azt hinné, hogy ebből csak unalmas listák, szöszedetek, glosszáriumok születhetnek. Pedig nem így van, ezt bizonyítja az idén nyolcvanöt éves író legújabb kötete, amely *Könyv a világ végén* címmel, energikus fiatal szerkesztője, Mészáros Márton gondozásában jelent meg.

Az életleírás csendes folyamából váratlan zátonyszerű mondatok emelkednek ki tüntetően: „Ki hitte volna, hogy száműzetésem eseményeit egyszer még a velem foglalkozó ügynökök jelentéseiből kell majd összeállítanom!” – írja a *Száműzetésem jeles cselekedetei* című novellában az ötvenes évek besúgóvilágáról. Mintegy negyvenéves külföldi emigrációja alatt harminckét oldalba sűrítette az AVO, és az „államvédelemhez” tartozó hivatalnoksereg a vele kapcsolatos megfigyeléseket, intézkedéseket...

A rövid írások nincsenek időszálra fölfűzve. Felesleges is lenne. Az ember nem lineáris lény, sőt nem is következetes, hisz az életfordító pillanatokhoz kell alkalmazkodnia, csak nagy ritkán valósíthatja meg eltökélt szándékát. Az író így vált az 1956-os szabadságharcot követően száműzötté: „Június tizennyolcadika volt, tombolt a Rajna völgyében a tavasz. Befordultam a diákkocsma, a Victoire ajtaján. Lediplomáztam! (...) – Leveled van! – mondták. [...] – Ráérsz elolvasni! – mondták és elém tolták a Dernières Nouvelles-t, a kelet-franciaországi napilapot. A címoldalon ismerős arc nézett velem farkasszemet: Nagy Imre, 1956 miniszterelnöke. – Olvasd el! – biztattak társaim. Ólomszürke csend ült a teremre. Nagy Imrét kivégezték! Nem volt amnesztia. Elmaradt az ígért közkegyelem. Az emberarcú szocializmussal végzett az idegen, megszálló hatalom. Hazakészültünk valamennyien, de erről ettől fogva szó sem lehetett. Emigránsokká váltunk egy csapásra. Hontalanokká, mint a körülöttünk vegetáló latin-amerikaiak.” (*Június tizenhatodikán*) A sors általában gyorsan és élesen hatol a hétköznapiakba, de néha alattomosan, nyomodban járva évekig, akár évtizedekig, aztán lecsap rád. Igaz ez szerelemre, politikára, családi életre, bármire. A szeretteink és ellenségeink listáját is képes meghamisítani, de a magányban minden hazugság, csúsztatás, mulasztás fölerősödik. Szembesülnünk kell ezekkel itthon is, és tíz-tizenötezer kilométerre a Kárpát-medencétől is. „Elmúlt ötven év, és én rémülten kérdezem magamtól: nem csináltam rosszul valamit?” – tépelődik az elbeszélő a találóan *A boldog-*

ság titka címet viselő írásban. Rögvest megkapja a kíméletlen, szigorú választ a „szeretett lénytől”: folyton-folyvást csak önmagára gondol. A boldogságról mindenkinek van elképzelése. Csak az egyező elképzelések ritkák, mint a fehér holló. Egyébként a boldogságról nem célszerű írni, mert puffogó frázisként értékelik a legtöbben. Ferdinandy azonban mégis ír róla, sőt, két és fél oldalon megfejtí a boldogság titkát. Persze, csak úgy, hogy minden mondatához az olvasó is hozzágondol egyet, kettőt, hármat... És minden ember mást fűzne hozzá.

A könyv második egysége már a cikluscímekben elárulja, mit kínál: a második rész a *Forgácsok* címet, a legvégső pedig a *Dolgozatok* címet viseli. Előbbiben rövid, éles vágások találhatók, amelyek lehántják a valóság feleslegeit, maguk után hagyva sejtéseket, titkokat, kérdéseket. Afféle kompozíció ez, mint a pointillizmus francia festőinek apró színpöttyei egymás mellé helyezve. A színes karneválból szabályos alakzatok születnek: ember, nap, tenger, sziget, kutya. Egy Georges Seurat nevű francia piktor, aki „pontozó” stílusban festett, hatvanegy vázlatot készített, amelyekből végül is megalkotta élete fő művét: a *Vásárnap délután a Grande Jatte szigetén* című képet. Igazán csodálatos mű. Talán, Ferdinandy rövid-prózáját olvasva nem véletlen jutott eszembe ez a Seurat...

(Ferdinandy György: *Könyv a világ végén*, Magyar Napló, Budapest, 2020)

Stanczik-Starecz Ervin

„Ahová behúzódnak az élőlények a múltat könnyebben elviselni”

A kötet utószavából megtudható, hogy a Szurdokok (*Klisurine*) című kötet eredetileg 2002-ben jelent meg eredeti nyelven. A szerb kiadás borítóján látható hiányos fogazatú nőalak áll, a tökéletesség és a hiány jelképeként, a tökéletességet, idillt megzavaró, megbontó elemként. „What a perfect day it was... But... something was missing.” Orcsik Roland szavaiban közvetíti, hogy „akik miután kialakították a rájuk jellemző, mással össze nem hasonlítható stílusukat, lényegében nem változtatnak többé a poétikájukon.” (*A nevetés kalapácsa* utószó). Vladimir Kopicl verseit Lenkes László fordításában olvashatjuk, Kiss Natália képeivel kísérvé.

A ma Újvidéken élő Vladimir Kopicl is sajátos világot tár elénk. Az ember egyszerre történeti valóságában, és annak ismeretében, és egyszerre szimbolikus önmagában jelenik meg. „Kenyérmorzsák szikkadnak az asztalon... A hiányt nem ismerő világ úgy tárul ki, / mert rég megszereztük, hogy ne morzsolódjon el.” (*Morzsák*). Az ember a hídon megjelenő hangyák szimbolikus párhuzama is. A „saját átmenet” és a híd összefüggések jelentős. A péterváradi híd jelképe jelenik meg, amire *A nevetés kalapácsa* című utószóban is történik utalás. A hangyák, mintha más emberek lenné-

nek, szemlélőként is jelen vannak a lírai én életében. A kopicli világ szavainak olvasata, értelmezése izgalmas nyelvtani adottságot rejt, „amely lehullik az égből, s gyógyítja magát, / de nem idővel, hanem azonnal: / értelemmel, ésszel, hallgatással.” (*Végtelenül*). Az amerikai expresszionizmus hatására „formai, fonetikai, szemiotikai, szemantikai szépirodalmi játék” alakul ki (*A nevetés kalapácsa*) Kopicli költészetében is.

Alapvetően az ember helyzetére fókuszálva a háborús helyzet, traumát okozó elemek is felmerülnek. Az ember alakulásának, átmenetállapotának része a generációs átmenet megfogalmazása is, a gyereknemzés, az utód létrehozásának gondolata (*Híd*). Az *utolsónak lenni* kérdése, helyzete és a (mindenkori és a saját) történetek folytatása, az emlékezés és emlékezet állása, továbbadása központi helyre kerül. Itt lényeges a saját érték meghatározása, mint emberi érték, individuális értékrendszer (*Ár*). „Mindegy, legalább megmértem. Most már eladható vagyok.” (*Ár*). A test megbélyegzése, beárazása, megmérése, lélekmérése itt a világ és az ország, a saját élet viszonyaiban kap teret. A lélek levegővételnyi jelenség, „belélegzi az ajtó” (*Pogo*) könnyedén, és a mellkasán is mélyen ott van (*Határ*). A test és a testiség különleges helyet kap. Szexuális utalásai egyszerre tartják és taszítják a közelséget, az intimitást (*Határ*, *Abdominális [csillagok II.]*). A mentális leépülés, a mentális roncsolódás szürreális vonásai, megjelenése alátámasztja a világban való lét kibillentségét (*Pogó*). A három együttes hatása, mely egyszerre célozza a fizikai, érzelmi és pszichikai vázat, mind a háború adta traumaképződéssel áll összefüggésben. Kopicli szigorúan hangsúlyozza, ő csak szemlélő, megfigyelő ebben a „játékban”. Halálát megtűri maga mellett, ha eljön az ideje. „Seb nélküli test” (*Határ*) szeretne maradni.

Kötetének egy halmazát képezi, a fentiekkel összefüggésben, de ettől függetlenül is, mementóként, negatív ikonként felmutatva, kezelve a német kultúra, melyet ironikusan használ és ábrázol Kopicli. Az ideológiai és a háborús helyzet adta sérülések, keserűség, a népirtás és az ember értékének meghatározása fontos pont itt, hasonlóan az *Ár* című versben megfogalmazottakhoz. Kopicli ironikusan, joggal ironikusan rajzolja meg a náci Németország képeit, és szándéka szerint hasonlítja össze, rendeli hozzá a közvetlenül, egyénileg megélt háborús tapasztalat mellé. Mintha az entartete kunst részeként ábrázolná a „jelentéktelen” führer képzeletbeli alakját. Mellérendeli Cicciolinát, Gilles Deleuze alakját, New Yorkot, a strukturalizmust, Berlint (*Óbor*), a szimbolikus formában megjelenő szvasztikát, a Dávid-csillagot, mintha mintázatok lennének egy lepke szárnyán (*Szárnyak*). A szövegépítésben szinte közönyös természetességgel jelenik meg Dachau, Auschwitz, olyan helyekként, amelyek már nem csak városok, földrajzi pontok, hanem asszociációkkal, vizuális tartalmakkal felruházott jelek. „Ott nőnek fel a fiaim, hát nem csodálatos?... Az új férj Adolf, az apja Hermann, a bátyja Heinrich” (*Szárnyak*). Kopicli a jelen-

ben, a mában megélt szerepeket, helyzeteket helyezi az undorral, negatív értelmű öntudattal és büszkeséggel átszőtt élethelyzetekbe. A ma embere ugyanolyan, mint a múlt embere – görgeti ideológiai örökségét. A lepkék rajzok, mintázatuk elengedhetetlenül hasonlít, emlékeztet, hordoz. „A németek szeretnek a rovarokról olvasni” (*Szárnyak*). Az entartete kunstnak megfelelő képi megjelenítés cementdombokban, utcasarkokban, távolodó árnyakban, zűrzavarban, terek, városok albert speeri körvonalaiiban jelenik meg (*A rutin dicsérete: betontanz*). Ember és tere, ember és környezete alakítja az elidegenedés egyre nagyobb fokát.

Ennek kapcsán sugallja, hogy a zsidóság (mégis) jelen van a világban. A kibuc (*Szárnyak*) és ezzel Izrael megjelenítése adódó szimbolikus párhuzam. Innen keletkezik a következő gondolat, „megóvni az élet, hogy ne szóródjon szét” (*Szurdokok*), mely a diaszpórára utalás, majd egy újabb többes értelmű kép következik: „Két kőfal figyeli egymást, sosem válhatnak eggyé, / miközben fogalmuk sincs, mit jelent az állandóság, / ez a súlyos szó, hogy hasadás és a név – szurdokok” (*Szurdokok*).

A német vonal további (fel)forgatása folytatódik. A germán és német kultúra nagyjait, mitológiai alakjait állítja egymás mellé, mintha matematikai sorozat lenne, benne (talán) egy oda nem illő elemmel, kakukktojással, vagy úgy is mondhatnánk, a sok fehér golyó között az egyetlen szürke: Lorelei, Goethe, Novalis, Nietzsche, Speer, Holderlin. A közbeékelte név azonban kitörölhetetlen, a városok neveihez hasonlóan, az egybeforrta kulturális és történelmi-történeti asszociációt tárja elénk, ahogyan a Vézérhez közvetlenül hozzátartozó alak is, Leni [Riefenstahl], aki Albert Speer és az építészet összekapcsolódásához hasonlóan a filmművészethez csatlakozik asszociatív módon. Kopiel azonban világosan elkülöníti a német kultúra valódi fénykorát a második világháború korszakától, a „padláson” (*Németország*) lévőket a jelenkoriaktól: „örök, élő víz, / amely nem folyik el már, soha többé semerre.” (*Németország*). Az emlékezeti kettősséget kénytelen számon tartani.

Az ismeretlen faj csontjai, melyeket a kedvencek temetőjében találtak meg (*Alsó fény*), nem állati csont. Az élő állatokkal pedig az emberek, jól megvannak, „e csendes táj zavaros” szépségében, „amelyben semmi sem változik, sem akarat által, sem nélküle” (*Alsó fény*). A természethez való viszonya különleges (*A ház előtt és mögött*). „Nem hiányzik semmi, mert nem is létezik semmi... Itt csendesek és áttetszők vagyunk a transzparencia övezetében, / ahol beszűrűl a fa, mihelyt megközelítet.” A természettel való kapcsolat kiforrottsága, mélysége azt a fázist tükrözi, ahol az ember visszatérni akar (de nem a múltja felé, hanem) a valódi gyökereihez, a természethez. „Ez most nem a megfelelő pillanat, most nem fogom zavarni, / de mihelyt leszáll az éj, közelebből megnézem.” (*Egy vers neked*).

Az utószóban is szóba hozott humor megjelenése érdekes képekben és verbális játékban jelenik meg. „Már három napja pók nélkül bolyongok,

Ophelia, / legalább te lenyeltél néhányat, mielőtt vízbe fúltál?” (*Ellenőrizve a hálón*). Ez a cím nyilvánvaló utalás a világhálón való ellenőrzésre. Mit, hogyan, mikor és miért tudhatnak meg rólunk a digitális pókok, adatainkkal mit kezhetnek, és visszautalva a beárazott emberek mibenlétére (*Ár*), identitásunkkal mit kezdenek. Mennyit falnak fel belőlünk – mennyit a testből és mennyit a lélekből, sugallja a költő. Mindannyiunk fekete özvegyei lesnek, harapnak, várják a megfelelő pillanatot, olykor viszont mi magunk nyeljük őket le: „Évente tizenkét darab pókot nyel le” alvás közben, köztudottan, az ember. Akárhogy is, mászkálnak és „átszőnek mindent” – fogalmaz Kopicl.

Ugyanakkor, „történeteink jelentéktelenek a fajok párbeszédében” (*Ellenőrizve a hálón*). Itt visszatér Kopicl a kisimuló világhoz, kisimuló élethez. Miért is születnek történetek – általában. Ha már a „ló teljesen kikészült”, amikor tudomást szerzett róla, hogy „*általában nyolc lába van*” (*Általában*). A jelentéktelenség, az általánosság leredukálja az érzelmeiket. „*Vigyék haza az ő általábanjukat, és legyenek vele boldogok... / Nem érdekel... / Rosszul vagyok ettől / lesz ahogy lesz, mint általában*”, fogalmaz, és közben „általában oda van láncolva / az íróasztal ahhoz, mind a négy lábával” (*Általában*). Az ember közben a hangya, mely figyel, és amelyet megfigyelnek, és emellett „növendék százlábú” is (*Általában*). Ember és természet, ember és állat furcsa összealakuláson megy keresztül, mely egyszerre biológiai és intellektuális folyamat.

Lét és nemlét, emlék és valóság mind egy leredukálódó, egységesülő, tartalmaitól lassan megváló, megtisztuló létsíkká módosul. Ami érdekes mégis, az ösvény, melyen a pulyka járt nemrég (*Cold turkey*), és a fekete rigó hangja, melytől „kitágul a táj” (*A színpad: fekete rigó*). Ezt a könnyedebb hangvételt képviselik azok a jelenetek, amelyek az életet, a minden napokat tükrözik, kik és hogyan utaznak, élnek társasági életet, hogyan vannak egymással a barátok. Ebben az emberek közötti viszony(lat)ban jelenik meg a hiány is (*Észak: egy északi lány*). Tárgyak és más emberek hiánya, a senki, semmi és a nincs határai és határtalansága, amely egybemosódik (*Gond, Végtelenül*). A „láb” elindul létrehozni magának egy újabb világot. Ez a láb tartozhat emberhez, állathoz, ismeretlen fajhoz.

Kopicl világának meghatározó vonása a percepcionalitás. Az odafigyelés, a letisztultság, a világtól távolmaradás eszközeként megjelenő érzékszervekkel (együtt)élés. „Fülek, sírjátok, és ne figyeljetek a teli szemek beszédét, / hogy még ne hallja a száj.” (*Téli táj, kép nélkül*). Ebben az érzékeségben – mely egyszerre a testi és az érzékszervi érzékeség – minden töredékes, lassan fogyatkozó emlékképek halmaza. A hiányt, történetet az idő is megfoltozza, de erősíti az elidegenedést, és a töredékességet. „Voltaképpen valaki beszél róla, de ez a valaki névtelen, / erről a hajszálvékony, homályos határsávról, amely elválasztja a testről az időt” (*Név*). Mind a történelmi események, mind az egyéni történetek a maguk hely-

zetében fakulnak, alakulnak. Az érzékelés fokozatokban létezik, majd ugyanígy halványodik ki az emberi tudatból¹.

(Vladimir Kopicl: *Szurdokok, Fórum, Újvidék, 2019*)

Hörcher Eszter

Diszkordáns emlékezet

Buvári Tamás tavalyi évben megjelent regényében az egyik nagy területet a jelennek és a jövőnek a kapcsolódási pontjaként említett természettudományos, orvosi, orvóetikai, orvostani, ginekológiai vonatkozású jegyek. A gyengéd születéstől az epigenetika rejtelseiig vezet be egy érdekes és elgondolkodtató világba, melyben még az a sugallat is fennáll, hogy maga Johann vagy az ikertestvére sem egészen *igazi* emberek, vagy hogy nem történt-e valamilyen beavatkozás, utalva a viperamarás fizikai következménye nélküli (149) állapotra, melyhez nem érkezett sürgősségi ellátás. Az ikertestvér jelenléte, eleve az iker-ség, mint különleges genetikai helyzet többféleképpen megragadható helyzet. Buvári inkább a különbségekre fekteti a hangsúlyt, mennyire más a két egyforma ember, a fizikum, a mentalitás, a tanuláshoz, élethez való hozzáállás tekintetében. Mégis, az ízlés, a külső megjelenésben látható azonosságok, a közös szokások, viselkedés jegyei, alátámasztják az egypetējűség alapvetéseit. „S igazán valensek-e azok a gének, amelyek például Simandl nagyapjuktól eredtek...?” (180). Az antropocén világot tükrözi, hogy Buvári nem véletlenül fogalmazza meg a genetikai adottságoknak, a gének lényegét.

Ehhez a területhez olyan eszközök, használati tárgyak vagy élelmi-szerek, jelennek meg, melyek a (képzeletbeli) jövőkép mindennapos részei. Ilyenek többek között a téranimációs biblia, az űrsütemény, vagy a biodinamikus úton termesztett gyümölcsök. Több olyan utalás és megfogalmazás van, amelyek az emberiséget fenyegető vonatkozásúak, mint a karanténba kényszerítés vagy egy „idegen kór” megjelenése. A mesterséges emberek létrehozásának ötletével egyre szívesebben eljátszó társadalmi csoportok jelenléte, a túlnépesedés, a fajok kihalása, a mágneses tér gyengülése, a Föld polaritásváltozása szintén fontos felsorolás és ráutalás, vagy éppen a kettészakadó Európa említése, mely által létrejön két különálló közösség, ahol Németország és Magyarország az elbeszélő csoportosításában egy kategóriába kerül.

A tudomány területén a jelenhez köthető a gyöngéd születés, mely központi helyen álló fogalom Buvári szövegében. Frederick Leboyer francia professzor találmánya, melyet a szerző is átvesz, és főhőse, Johann

1 „Mert létünk lényege manapság vékony jégre futott”. Juhani PALLASMAA: *A bőr szemei*, Építészet és érzékek. Typotex, Budapest, 2018

Seemandl, egy müncheni magánklinika vezető szülészprofesszorának a kezébe ad. Az eljárás lényege, hogy az újszülött a világgal és az emberrel való találkozást ne egy fizikai traumaként élje meg, hanem az első és legmeghatározóbb találkozás legyen a lehető leggyengédebb összeérés a leendő közegével, leendő világával, levegővel, súllyal, hangokkal és fényekkel. Buvári időbeliséghez való viszonynak is van ehhez a leboyer-i elmélethez köze. Az ember a születésekor kilép abból az időből, időközegből, mely eddig meghatározta a létezését az anyaméhben. Ott nincs idő, illetve nincs időérzékelés. A világ az idő mérésével, érzékelésével is elkezdődik számára. Ott kell lenni – hangsúlyozza Leboyer is és Buvári is. A megfigyelés és a feledés egyszerre megy végbe, a dolgok lassan átkeverülnek „a másik oldalra, oda, ahol a felejtés lakik” (122). Johann számára is fia megszületésének nagy jelentősége van, hiszen nehezen fogan meg, mondhatni, alig akar világra jönni, mintha tudná valahol, mi is vár rá. A Másik szemlélése, nézése, a róla való töprengések adják meg a feltétlen érzést a szülőnek, hogy csak a gyermek létezik. Hagyja és vágyja, hogy áthassa a gyerek minden sejtje a szülőét is. Ennek jelenete, amikor Johann a kerekesszékes orvossal konzultál a gyermek eljövendő szeretetkifejezéséről, mely kölcsönös kell hogy legyen, és olyan, mint az „összhang az egyetemes lüktetéssel” (153). Buvári megfogalmazza a szeretet és az ellenszenv egyszerre jelen lévő mivoltát, mely a legfurcsább gondolatokat is ébresztheti fel az emberben. „Szereti, közben érzi, hogy a gyerek maga koboldszerű lényével kapásból anyja és apja közé állt.” (145).

A másik nagy kört ezzel a területtel összefüggésben a családi és az európai társadalmak helyzetmegvilágítása adja meg. Buvári megfogalmazásai, az emberi kapcsolatok viszontagságai mellett feltűnő világgraszoló válsághelyezeteink, előrevetített és már a jelenben is létező ellentmondásos alakulásaink teszik meghatározóvá az életet. Buvári társadalomkritikája a Másikhoz való viszonyban is körvonalazódik. Johann a feleségét egyszerre gyűlöli és szereti. A nővel és a gyerekekkel való kapcsolata egyaránt ambivalenssé válik. A Fia (Werner), a Nagyszerelme (felesége), ikertestvére Bohnsohn, valamint édesapjukhoz és édesanyjukhoz való viszonyuk alkotja a szűkebb családi kört. Bohnsohnhoz való viszonya is végig ambivalens. Rivalizálásuk eredménye az eltávolodás, majd a viszontlátás alkalmával valamiféle furcsa gyengeséget, de egyben bátorságot is érez látni és hallani ikertestvérét. Tovább vezet, hogy egyáltalán milyen ez a testvéri viszony, mit egy testvér, mit jelent a hozzátartozás megélése, és általában a születésszabályozással kapcsolatosan, egyáltalán kinek lehet testvére. A szerző utal a Taigetoszra (110), a sérült, nem egészséges csecsemők vagy gyerekek elpusztításának helyszínére. Morális kérdése tehát, hogy szükséges-e mindenáron az élet, vagy csak abban az esetben, ha *tökéletes*? Mi a tökéletes – sugallja – a különféle társadalmi rendszerekben, a világban?

A családi körben helyet kap a nagypapa, Michael Seemandl személye is, kinek politikai meghatározottságú munkája volt, melyről nem beszélhetett. Buvári egyszerre szól a nemzetiszocialista és a kommunista-szocialista érzületekről, az ideológia és a gyakorlat által áthatott társadalmakról, emberekről. Ebből bevezeti ki a mai társadalom- és politikakritikáját az államok megromlásáról, hanyatlásáról. Az anyagi jólét sok mindent takar, mely alatt valódi problémák vannak, pszichikai alapú betegségek, pánik, szorongás, a mindennapi helytállás, és az egyre feszítettebb mindennapok stresszel telt alakulásai, melyek az emberi és társas kapcsolatainkra lehetnek (vannak) hatással. Johann és Bohnsohn apja pedig eltűnik. Később Johann felesége is eltűnik, hátrahagyva Wernert és őt. A történetben a nagypapa 1957-ben érkezik meg Németországba, egy bűgőcsigával, majd egy frankfurti szálloda igazgatója lesz. Innen ered a német–magyar kapcsolódás, a nyelvi nehézségek Bohnsohnnál, melynek egyébként fizikai oka is van, utalás a bábeli nyelvezavarra is.

A szülői-gyermeki kapcsolat viszonyosságainak része, amikor az apa kiabálások és verések ellenére kialakuló szeretetet generál a fiában. Ezért fontos Johann számára is a fiával való kapcsolat, a születés pillanatától a legvégső pillanatig tartó normális viszony fenntartása, vagy legalábbis annak szándéka. Az elbeszélő Johann a saját betegségéről csak később értesíti anyját: „ha valóban meggyógyulok” (192), írja, még lesz *ideje* tenni dolgokat. A jó módot jelképezi a high-tech elemekkel is felszerelt lakás, a bútorok minősége, az egész lakhatóságának, komfortosságának, és az egész társasház minőségének a jelenléte, a felületek kialakítása, az anyagok használata mind arra vall, hogy a benne lakó, élő emberek milyen társadalmi és szociális szinten élnek, állnak. Élet és halál együttes jelenléte azonban Buvári sugallata szerint megpróbál mindenkor filozofikusabb, a gondolat felé közelítetten jelen lenni ebben az eltárgyasuló közegben. Az anya, Johann (Te) felesége egy nap elhagyja őket. „Gyűlölöd abban a pillanatban édesanyádat, csak úgy teszel mintha semmilyen érzelmet nem váltana ki belőled. Pedig legszívesebben megütnéd.” (23). A nő egyszerre a gyűlölet, a lenézés, a megvetés alanya, de egyben a kívánság, a szexualitás, a szeretet is, a szerelem egykor volt érzésével. Az alkalmoszerű szeretkezések, a nő taglejtése, hangja, vonásai mindig megérintik, de mindig generálnak valami negatív érzületet is a férfiban. A nő tudata, elméje, és nemi szerve a két legfontosabb pont Johan számára. Eljut egy pontra, amikor az ollót a nyakába döfné, mely ollóval végül csak a nő bugyijait vagdosná szét. Tükrözve az elidegenedés legmagasabb fokát, az önpusztítás lehetőségét, mely gyakorlatilag minden pillanatban fennáll ebben a rendszerben. Az időbeliség és a realitás talaja megfordul: nincsenek a nőről emlékei, nem ismerkednek meg Párizsban, nem vetél el, nem szül neki fiút végül. A nő eszköz, hordozó, életeknek adhat otthont magában, a méhében.

Az idővel együtt jár tehát az emlékezet, az emlékezés mechanizmusa, cselekménye is. Az időbeliséget, a nagy különbségeket az is alátámasztja, hogy az első világháborút „egy nagy háború”-nak nevezi az elbeszélő, mintha már sok ezer év távlatából beszélne róla. Az időbeliség egyszer csak már túllép az általános, objektív időtapasztalaton, és személyre szabott érzékelhető jelenséggé válik: „már az időn kívül vagyok [...] az Időn kívül könyököl a testem, és nem csoda, hogy nem érzékelek semmit [...]” (190). A Dachauer utca említése, és az a tény, hogy Johann Simandl zsidó származású személy, a nemzetiszocializmus fogalmával együtt történelmi elem is, történelmi eseményeket asszociál. A szerző a 20. századot köti össze 2032-vel, illetve a szereplők születési dátumaival. De a jövőbeli múltat is jelezhetik, amely jövőbeli múlt egyfajta vízió vagy álmokkép is lehet, vagy valamilyen előrevetített jóslat a világ alakulását illetően. Jelentősége van ezzel kapcsolatban a fényképeknek is, a korabeli orvosi felvételeknek, és a családi album fotóinak. Az idő megállításának példái, a pillanat megörökítésének metaforikus elemei, azon túl, hogy diagnózisra alkalmas transzparenciát adnak az emberi testről, szervezetről. Mind biológiai, mind genetikai szempontból – megtalálni a hibát a testben – utal rá a szerző.

Izgalmas kettősség a tudományos és a teológiai hittel kapcsolatos szálak összefonódása is. A tudomány mellé Buvári odahelyezi a Bibliát, Isten hollétééről való töprengése sorait². Utalásai egyszerre mutatnak a tudomány és a vallás felé: „Az emberek azonban azt hitték, megbolondult, és kigúnyolták”, mintha Krisztus kigúnyolásáról lenne szó. A szavak, cselekedetek nem értése gúnyt eredményez. A megértést csak a tudatlanságából kiemelkedő ember bírhatja. Aki nem érti, nem világos számára, annak zagyaság marad a szó. A sokféle és sokféle ágazó félelmeket Buvári olykor erőteljes iróniájával kompenzálja. A lemondás és a félelmek egymásnak ellentmondó érzületekként jelennek meg. A „DO NOT TOUCH!” felirat kettős jelentéssel bír. Egyrészt a krisztusi Noli me tangere sorra utal, mely az érinthetetlenségre, a másiktól való távolodásra, elidegenedésre, természetes kiválasztódásra utal, a félelemből adódó távolságtartásra és az emberek egymástól való fizikai érintkezésmentességére, érintkezéstelenségére is utal. „A családon belüli elérhetetlenségig eltávolodás ragályos betegségéről” is van szó a vírus kapcsán, „megfordítható-e vagy lassítható-e a jelenség? És hogyan kell-e lassítani egyáltalán?” (157). Buvári itt a vallás és a tudomány jegyeit kapcsolja össze. Eltávolodásának egyik lényege az egyén kiüresedése, szorongása, és ezzel együtt a hit elvesztése is.

Az érzéketlenség, közöny mellett a szereplők szeretethiánya jelentkezik. Mind a női, mind a férfi karakterek igénylik ezt a szeretetet, mert

2 Valamint Deimos (Rettegés) alakját, hogy „megkezdje ámokfutását a Föld felé [...]” (21). E holdhoz gondolatban hozzárendelhető Phobos (Félelem) alakja is.

valahol mindannyian sérült lelkek és testek. A tudomány és technológia korában a bensőséges szintek élni akarnak. „Az önös érdek, az önzés, amely, végül is, mintha ugyanúgy magára hagyná az egyént, mint tette ezt az ember társadalmi [...] felebaráti érzékenysége és a tudomány ilyen fokú fejlettsége előtt [...] Mintha valamiféle önpusztító örvény felé haladva, egyszerűen nem akarná megmenteni önmagát...” (167) Utalás mindez az öngyilkosság gondolatára, a kikezeletlen vagy gyógyíthatatlan betegségekre. A halált egyszerűen *hagyni* (elő)jönni. Hasonlóan az *angyalcsinálás* módozataihoz, a megszületés és meg nem születés morális kategorikus kérdéseihez. Mi az ember, mi az élet. Mennyit ér ma és mennyit ér majd egy már nagyjából elképzelhető körvonalakkal rendelkező, elgondolhatóvá váló jövőben, amely felé tartunk.

Lezárásképpen Johann is befejezi a történetet, azzal, hogy „elkezdődhet a történet, vagy befejeződhet, vagy épp megsemmisülhet” (190). Az ember ettől függően élhet, halhat, vagy semmisülhet meg. A mesterséges vagy gépi(es) létezők számára a létezés vagy a kikapcsolás mást jelent. Vagy azonnal keletkezik és abban a pillanatban már meg is semmisül, vagy a keletkezése után még akár évezredekkel is létezhet *valami*, amit az emlékezet megtart, illetve feledésbe merül el. Minden dolog időtartama kiszámíthatatlan, meghatározhatatlan, ahogyan az összeállított kézirat is, melynek *ideje* annyi, ameddig meg nem semmisül, vagy meg nem semmisíti valaki. Buvári érezteti, mind a saját (képzeletbeli) énjének változásaival, mind a világ változásával kapcsolatban: „Már nem feltételezek semmit” (182).

(Buvári Tamás: *Nekem te vagy. BabelPress, Veszprém, 2019*)

Hörcher Eszter

MARTON RÉKA ZSÓFIA

Barokk templom, újrátöltve

Templomablak porcsóváján át sejlik fel
A régészek hátrahagyott játszóttere.
Ideális Hamlet-pillanat lehetett volna:
Két kezembe veszem koponyádat s megkérdem:
„Lenni vagy nem lenni, az...”
Mire te ezt feleled:
– ’Öhm, mint látod nem lenni...’
De én tovább folytatom:
„Akkor nemesb-e a lélek ha...”
– ’Lélek? Miféle lélek? 27 grammnyi levegővétel
(valahol az éterben).’
„Ha tűri balsorsa minden nyűgét és nyilait...”
– toldom hozzá.
– ’Hát, nyűg és nyíl az volt bőven,
Főleg a tatár nyila a hátam közepibe...’
„Vagy ha fegyvert ragadva véget vet neki?”
– próbálkozom még egyszer.
– ’Kellett is ide fegyver, mikor az a nyíl
egyenesen elől gyött ki!’
De *mindez* csak lehetett volna.
Koponyád változatlanul pihen a
steril régészeti homokban.
A kérdések feltevés nélkül maradtak.
Anélkül válaszolnak az üres szemgödrök
Szeptember vakító kontrasztjában.

22. századi híradó

'Szenzációs lelet az 1990-es évekből

Származó feltárt lakóház.'

Na igen. „Kizökkent az idő...”

S üdvösség ide, kárhozat oda,

Bizony mi sem tudjuk helyretolni azt.

Idestova egyre nagyobb szakadék tátong

1200 és 2100 között.

Nincs az a híd, ami összekötné,

Vagy szuperhős, aki befoltozná

A történelem linearitásán esett

Eme óriási *black hole*-t.

Fekete lyuk, benne nem bolygók vagy a fény

Lelik örök nyugalmaikat, hanem

A jobbágy, a céhmester, a lovag és a gepidák

Fénykora lesz csupán sötétségrészecske.

Most azonban elvakít a barokk ablakon beömlő fény

Mely porszemcséket táncoltat a templomtér pászmájában

Maszkká színezve a homokban derengő csontokat.

Ez a jelen idő.

GARDA FEJ, akril, papír, 40×30 cm, 2009

MÉSZÁROS MÁRTON

Hol a bőre, mami?

December, pár nappal karácsony előtt. Egy idős nőhöz hívtak ki minket, súlyos égési sérüléseket szenvedett. Már, amikor megérkeztem, láttam, elég nagy baj van. Kis burnyákok, egyből feltűnt, hogy nem teljesen tiszta a tudata. Az ágyban feküdt, vénasszony, állig letakarva. Mami, ne ellenkezzon, mutassa meg, majd megnézem és eldöntöm, hogy megyünk-e kórházba, vagy nem. Megmondtam már, hogy nem megyek kórházba, kész. Ellenkezett a banya, maradt rajta a csontvázterítő. Na, akkor mondom, ebből a cirkuszból elég, fogtam a takarót és leszakítottam az öreglányról. Sok mindent láttam már mentőként, de akkor mind a két lábam így, nézzed, megrogyant. Rábámultam, és nem tudtam mást mondani neki: mama, hol a picsába a bőre?! Úgy nézett ki, mint egy anatómiai atlasz, csak az izomzat maradt rajta. Nem volt bőr a mellén se. Azt mondja, há az történt, hogy a konyhában főzte a körömpörköltet, és mondja, vegyem tudomásul, hogy van isten. Mondom, ez hogy jön ide? Hát úgy, hogy a gáztűzhelyről felemelte isten a nagylábost, az elindult feléje a levegőben, lebegett, mint egy ufó, majd isten ráborította a mamira a forró körömpörköltet. Mondom neki, jóba vagytok, cseszd meg! És akkor mondja, hogy utána beszaladt a fürdőszobába, beállt a kádba és engedte magára a jéghideg vizet, hűtötte-hűtötte magát. De mi lett a bőrével? Há ilyen hólyagok voltak rajtam, asztán kipukkadtak. Na, folyt lefelé a lefolyón, gondoltam nehogy kárba vesszenek, hátha még kell, leszedtem magamról a többit, de nyugodjon meg, kiterítettem a kád szélire a többit, hátha jó lesz még valamire. Ű-ű-űisten! Ez az öregasszony kiterítette a bőrét... leszedte magáról a hólyagokat... lenyúzta a saját bőrét. Mondom a többieknek, fiúk, csesszétek meg, expressz gyertek be a fürdőszobába, az öreglány oda terítette ki a bőrét! Nem akartunk hinni a szemünknek, hogy ilyen a huszonegyedik században megtörténhet. Ott volt a kád szélén minden: egy jobb kéz, egy bal cici, egy köldök. Leszedte magáról a bőrt, ahol tudta, ahol elérte. Kifejtette a kád szélére. Mondom neki, mami akkor beszéljünk a lényegről, mennyi alkoholt tetszett fogyasztani? Mi maga, kamionos, már maga is ezzel a hülye piával jön? Nem ittam sokat, higgye el. Este nyolc óra körül megittam egy törkölypálinkát, aztán négy-öt liter bort, na és? Úha, megvolt a fájdalomcsillapítás, majd kórház, befele! Nem is mondtam, hogy az ágyában, ahol feküdt, két kutya, egy macska mellette. Tele voltak állatszőrrel a sebei is. Kettő, mutatom, kettő nap múlva halt meg vérmérgezésben, szepszisben a Honvédkórházban. Hát ennyi. Tanulság, mit nem szabad csinálni? Hólyagot nem szabad ki-

pukkasztani és lenyúzni magunkról, úgy kell hagyni mindent, ahogy van. És mit kell tenni? Hideg vízzel negyedórát locsolni, majd sterillappal lefedni és kész. Miért szívtá meg a néni? Mert részeg volt, bazdmeg, vagy, mert már rég elitta az agyát.

GONDOLAT, akril, merített papír, 70×50 cm, 2015

KÁNTOR ZSOLT

Adrenalin-eufória

Plankton

Átjárónak nevezi pillanatot Kierkegaard –
Amin átlépünk és bekerülünk egy újabb létbe.
Ez az a hely, ahová el szeretnénk jutni.)Révbe(
Lenyomunk egy kilincset, és teszünk a lábunkkal
egy hosszú lépést, azaz átjutunk az otthonunkba.
Ami az örökkévalóság megművelt területe.
De hová lesz ebből a megfontoltság, a körültekintés?
A prudencia-patent? Meglepő. Ehhez nem kell.
Hol a kitapogatás lassú nyugalma?
Minek sietünk bárhová is eljutni, amikor nincs időnk semmire?
Amikor az ötletesség elsül, az útmutatás késik,
a fül süket a tanításra, a vonakodás kicseng,
de nem veszi fel senki. A segítség, a jó tanács
távrolról figyel, megáll-e önmagában a bölcsesség,
mint rutin? Az ész az ösztönök helyére is megszövi
a fátylakat. Akár egy pók. Nem szabad támaszkodni rá.

Elkóborolt profil

Mándy Iván 100

A nem látszás élővé avat.
Mint apokrif rózsza, a Hold fátyla alatt.
Selyemgubóba zárt kód.
Az ég, amely tartja, a gombokat.
Meleg színek és mély hangok. Matt kábulat.
Mintha lágy pórázon sétáltatná a lelkét,
korrektorként olvassa a Kierkegaard-esszét.
Majd egy árny jelenik meg a falon.
Nincs nagylelkűség. A kegyelem: vagyon.
Mert felhasítja a várakozás
az éjszakát.
A gyűrött textus ünnepet ad át.
Ha rajong is titkon, most lefékez.
A szívében a gyűlölet mézédese.
S érteni kezdi, hogy Isten országa nem beszédben áll.
Erő kell, hogy áttetsző legyen a nyáj.

A tartózkodás koncentrátuma *Elképzelni, kitalálni?*

Gazdagodás és elmélyülés. Rögzíteni az emlékezetben az új információt. Mintha felírnánk a központi jegyzetlapra, az agyba, hogy hová tettük? Pedig nem tesszük sehová. Csak kattintunk egyet a szemünkkel. Becsukjuk és kinyitjuk. S másnap simán eszünkbe jut.

De nem mindegy, mire gondoltunk pont akkor? Elterelődött a figyelmünk, vagy megragadtuk az írott szó jelentését szellemi kezeinkkel? Lezáratlanságban marad minden, de lüktető módozatban. Élnek az emlékek. Ébren tartja a memóriát a kíváncsiság. A világot az emlékezet. Az én átírja önmagát. belerajzol a tegnapha. Zajlik az értelemalkotás. S bonyolódik a hatástörténet. Megrázzák esőcseppes köpenyeiket a bevált, egzakt szavak.

Az aspektus létmódja. Az interakció reflektál. Tehát megszólaltatásra szorul. A tényvilág artikulálja. A koncepció csak kullog utána. Végül megszületik egy módszer.

Ajtó nyílik a megértésbe. Csak kilincsre zárjuk, nem kulcsra. Egy jelentésképző impulzus ágál ellene. A fikció belefolyik a valóságba. Még is szétválnak, emberi segítséggel, mint a tojássárgájától a fehérje. Ehhez azonban föl kell törni a dilemma csonthéját. Egyetértés alakulhat ki. A széttartó elemeket összekapodja a kompozíció.

A kerubok és a szekér *Az Ige és a vér*

Mintha a levegővétellel együtt menne be a törvény.

A köd és az ózon elegye.

Majd megragadja a nyelvét az embernek.

Mintha belemártanád az orrod a mézbe.

Ilyen illatú lehetett Jézus vére.

Életben tart a dac és belesétálsz az égbe.

A pocsolyába, amit az olaj fest kékre.

Álmodban a kenyeret feszítik keresztre.

A pillangók beleragadnak a vérbe.

S a napkorongból csavarni lehet a vérsavót.

A vers-savat.

A római katona megtörli a dárdát, amit betolt.

A bordák között van a rés, amit átütött.

Kerubok állítják helyre a lelket s a tüdőt.

Majd Illés és Mózes jönnek le egy márványlépcsőn.

Olyan a szekér, mint egy menóra. Hét cső.

SZABÓ ELVIRA

Az erdő talpra áll

Az esőerdőben a legkisebb nesz is harsány. Egy letörő ág, pláne ha óvatlan emberi lépés alatt törik, messzire hangzik, és a nyomában pár pillanatra minden megáll. Szinte hallani az élőlények hallgatóságát. Az esőerdőben látszólag alig történik valami: liánok támaszkodnak unottan a fáknek, hébe-hóba egy madár jelez a társának, hangyák vonulnak sorban levéltöredékekkel. De az erdő mindeközben nő, gabalyodik, kapaszkodik, törleszkedik, nyújtózkodik. A fák lombjában majmok ölelik egymást, kígyók emésztenek, apró, kék madarak kuporognak, tenyérynyi szöcskék terpeszkednek olyan nesztelenül, hogy avatatlan fül soha nem szerez róluk tudomást.

Távolabbról nézve annyira tömöttnek, puhának és rugalmasnak tűnnek az erdővel borított dombok, hogy az embernek olyan érzése támad, ha valaki egy kisebb sziklát vetne a lombkoronák tetejére, talán visszapattan-na róluk. Órákon át lehet szemlélni ezeket a zöld lankákat és azt, ahogy lassan sűrűsödik fölöttük a pára, mint a vattapamacs, majd eloszlik. Egészen távolról úgy festenek az esőerdővel letakart dombok, mintha felhők úsznának közöttük, mintha leereszkedne közénk az ég.

Az ember orrába is jut pára minden lélegzettel. Sajátos szaga van az esőerdőnek, amiben a nedves meleg keveredik a folyamatosan sarjadzó és korhadó növények illatával és a föld szagával, amely mindezt táplálja.

Az erdő ütőere a föld alatt van. A vénák, artériák, kapillárisok. A tudósok azt mondják, a fák gyökérzete hálózatot alkot, amelyen tápanyagok és információk áramlanak. Folyamatos megosztás zajlik, amelynek mindenki része; senki sem marad ki. Ami él, az része az egésznek. Az ember nem is gondolná, milyen távoli dolgok között létesül kapcsolat a felszín alatt – pont, mint a tudattalanban.

Az esőerdőknek is megvan a maguk története. Az óriásfáknak és a fák rejtekében motozó élőlényeknek ugyanúgy van sorsa, mint bármelyik embernek. Sors a küzdelem, amíg a fiatal hajtás kiér az óriásfák árnyékából, csodával határos módon fényhez jut a lombok zárt sora alatt, és felkapaszkodik egészen a csúcsig, a bőven ömlő napfény vidékére. Sors a szaporodás parancsa, a ki álcázza magát jobban rafináltsága. A napi futás, elugrás, köddé válás a túlélésért. Az esőerdőnek mint egésznek, ebből a több millió egyedből álló, térben körülhatárolható masszának is van saját története, mint egy népnek vagy országnak.

Kevesen hallottak a braziliai atlanti-parti esőerdőről – már-már elfeledték a létezését. Ha Brazília, akkor Amazóniát ismerik; mind oda

igyekszik, küszködve repülön vagy hajón az Amazonason felfelé. Az atlanti-partiról alig valaki tud, pedig ötszáz éve még a felét borította a kontinensnyi országnak, Amazóniától délre. Mára egy keskeny sáv maradt belőle a brazil partvidéken. Nem is annyira maradt, mint inkább újranozott.

Az atlanti-parti esőerdő pechje az volt, hogy könnyű volt megközelíteni. Az embernek csak ki kellett kötnie a parton, és ott volt az erdőben. Az volt a pechje az esőerdőnek, hogy látszólag értékesebbnek tűnt az, ami a helyén termett: legfőképp a cukornád. A harmincas években, a nagy fakivágási hullám előtt, olyan fákról készültek fotók itt, amelyeknek méretes, föld feletti palánkgyökerét tíz-tizenöt ember sem tudta körülfogni. Olyannak tűntek ezek a negyven méter magas fák bő szoknyára emlékeztető talapzatukkal, mint a királynők, akiken nem fog az idő, és talán örökké anyáskodnak népük felett. De az ember partra szállt.

A letarolt erdőkre ritkán emlékeznek. Érdekesebbek azok, amik épen maradtak, amikért küzdeni lehet. Délkelet-Ázsiában a legtöbben a borneóit ismerik; ezek ülnek repülőre minden évben, az odajutásnak nemigen lévén más módja, hogy lábukkal érintsék az ottani dzsungelt. Malajziához tartozik egy másik, kiterjedt esőerdőfolt is, a Maláj-félszigeten. Korát 130 millió évre becsülik a tudósok; egyes itt élő növények formája visszaköszönt 130 millió évesre becsült fossziliákon; és ha a zoológusoknak hinni lehet, az itteni vízmosásokban tapírok fröcskölnek egymást, hírnemzők a Föld első emlősei közül.

Talán ennek az erdőnek a helyén ma pálmáültetvény lenne, ha nem lobbizik a védetté nyilvánításáért egy angol mérnök, egyben hivatásos krikettező, Theodore Hubback. Már zajlottak a második világháború első felvonásai, amikor a vidékre rámondták, legyen nemzeti park. A névadással nem bajlódta, nemzeti park, malájul Taman Negara, azóta is így hívják. Így ismerik az utazók, akik rozoga buszra ülnek a legközelebbi városban, és csendes maláj falvakon át, ahol a modern házak között akad még néhány hagyományos, cölöpre épült, elkanyarognak a nemzeti park melletti településig. Vagy hosszú, motoros csónakokra ülnek, hogy felhajózzanak a barna folyón, melynek két oldalán titokzatosan, megközelíthetetlenül terül el a dzsungel, hogy a hajóút végén kikössenek a látogatóközpont közelében.

A Taman Negara esőerdejében 130 millió éve hasonlóan bomlik ki minden reggel. Sok milliárd alkalommal változott az éjszaka sötétje derengéssé, miközben a lombkoronák fölött hol sűrűsödött, hol ritkult a pára, és fokról fokra költözött egyre több éberség a tájba, ahogy a napkorong az erdősáv fölé emelkedett a horizonton. Ahol a folyó szünetet ékelt a fák tömegébe, onnan reggelenként látni, ahogy a napfény elárad a zöld látóhatár felett, míg nem délután vastag, szürkés dunyhát vonnak az égre az esőfelhők.

Furcsa élőlények végzik napi rutinjukat ebben a matuzsálemi erdőben. Az aljzaton maláj pávafácán kotorászik az égre nyúló fák között a méter-

nyi átmérőjű palánkgyökerek redőí közé bújva; külseje szerint félúton van a páva és a fácán között, vagy ki tudja, talán belőle ágazott el mindkét faj. A fatörzsek között fura hang áramlik, olyan, mintha egy meghibásodott elektromos vezeték sípolna, zúgna; mintha ember telepítette berendezés bocsátana ki hallható rezgéseket. De itt ez lehetetlen; alighanem valamelyik rovar vonzza magához nőstényeit az emberi fül számára kellemetlen, már-már sértő módon. Joggal nevezhetnénk maláj sípolóbogárnak.

A sípolóbogár hangja áthatja a Maláj-félsziget esőerdőszigetait egészen le, délre. Az esőerdőből, ami évmilliókig borította a félszigetet és a közelében fekvő szigeteket, a Taman Negarain kívül megmaradt még néhány folt, köztük Szingapúrban is. A világon két város van, amelynek területén esőerdő található; a szingapúri régebbi; az itteni fatörzsek, liánok, játékos formákba oszló léggyökerek között messzire hullámszik a levegőben a sípolóbogár jellegzetes, átható élettjele.

Rio de Janeiro esőerdeje jóval fiatalabb a szingapúrinál. Földtörténeti léptékkal mérve felfoghatatlanul fiatalabb. Rio dombjain az atlanti-partinak nevezett esőerdő nő, sűrűsödik, kap újra erőre. Már védelmet nyert az is; így Rióval együtt két várost találni a világon, aminek határain belül helye maradt a dzsungelnek.

A brazil partvidéken egy hosszú sávon, ahol már senki nem akar cukornádat termelni, vagy bármit kibányászni a föld alól, nődögel az esőerdő. Nem invitálta, nem ültette újra senki – ahol a földet emberek már nem művelték, nem lakták, nem fogták hasznukra, ott az erdő elkezdte visszavenni, ami visszajár. Ami az ember után maradt, azt körülfogta, benőtte, eltemette néhány évtized alatt. Olyan szorosan állnak itt a növényosztatok, hogy lehetetlennek tűnik befurakodni közéjük. A jó ég tudja, hogyan sikerült az embernek befurakodnia oda a múltban. Vannak, akik védik az esőerdőt, akár ültetik is, mások égetik a termőföldért. A távolból látni, ahogy a dombok zöld növénytömegéből felfelé száll a füst.

Az emberek régi, füstöt köpködő buszokra szállnak a brazil partvidéken; az aszfaltút két oldaláról szinte kibuggyan az esőerdő; a dombok fölött helyenként sűrűsödik, máshol ritkul a pára. A buszok kis falvakban teszik le a kirándulókat, néha pedig olyan buszmegállókban az út mentén, amiket nem jelez tábla, és csak a helybeliek tudnak a létezésükről. E helyekről ösvények indulnak az esőerdőbe, árnyékosak, keskenyek, hepehupások, gyökérszabdaltak, emelkedősek, majd lejtősek. Az ösvényt követő ember egyórás, izzasztó, bokát tornáztató gyaloglás után megérkezik a partra, ahol őrajta kívül talán senki más nem jár éppen, a napfényben az óceán türkiz hullámai nyaldossák a homokot, és látni, ahogy a távoli szigetek dombjait kékre festi a pára. Beljebb, az esőerdei ösvény két oldalán ott vannak az ifjú királynők, szoknyájuk még nem érte el a sátornyi méretet. Növekednek csendben, türelmesen.

MARTE HUKE¹

A kezdetek

I.

Ez
Ez itt
Ez hát
a kezdet

II.

Az élet hajnalán – kedvesem –

szivacs lepi a tengerfenék köveit
medúzák és algák sodródnak az árral
Ellenben a szárazföldön
életnek hűlt nyoma
semmi említésre méltó

Csupán csupasz kövek
Szél zúgása
halott kősvatag

A tengerben megmoccan az élet
egysejtűek, gerinctelenek
fossziliáknak se jó puhányok
Nem őrződik
szemünk látására
homokba rejtve kövületük

1 Marte Huke 1974-ben született Norvégiában. A Bergeni Egyetemen végzett német és irodalom szakon. A Hordaland Írásművészeti Akadémián és a Göteborgi Egyetemen is folytatott tanulmányokat. Első kötete 2002-ben jelent meg. Négy verskötet után az első regényét 2015-ben adták ki (magyar fordítása: Természetráaj, Napkút Kiadó, 2017). Forgatókönyveket, operalibrettókat is ír. A jelen verssorok a *Du er et levende sted* (Élőhely vagy) című kötetből valók (Tiden Norsk Forlag, Oslo, 2019). A kiadó engedélyével fordította és közreadja Kovács katáng Ferenc

III.

Napsugárral ostromolt
ősvíz
óriás titok támad benne
nevezzük életnek

Tenger borítja a földet
lassan visszavonul
Helyén az idők végtelen generációin át
zúzmó, moszat, páfrány, fű fogan
bokrok és fák

IV.

A Föld kering a maga útján
Csodálatos és meghökkentő formák
képződnek a felszín fölött és alatt
Csak ami él, az fakaszt életet

Kőzetlapokból felépült hegyek
az élet történelemtára

A Földkéreg folyton fölhasad
folyékony, megkövül
Vékony felső rétegéből
hajtások bukkannak elő

V.

Megjelensz a kontinensen
vadra mégy
elejted, lenyúzkod a bőrért
a húsát megeszed
Tudatodba kerülnek az életadó
vérerek, idegek, izomkötegek

Költész, dalra fakadsz
fagyban, kánikulában
fák, füvek zöldjén
párálló napsütésben

VI.

Csodaként kezellek
mindahányszor életet fakasztok
mielőtt tudhatnám, ki leszel

A hasamban válunk eggyé
hogy lehessen kettő az egy

VII.

Egy bolygón élünk. A Nap és a Hold
kering a maga égi útján. Mi magunk
mozgásban lévő szövevények
Kölcsönhatásban élünk, változunk
de tudnod kell: a kő mindig
gyorsabban ér földet, mint a toll

A természet apró részei vagyunk
kis történései a pillanatnak

Csókok és kövek elegye a világ

Kovács katang Ferenc fordítása

TÁNYÉR, akril, fa, fém, ø 40 cm, 2013

NINA HAGEN & DEE DEE RAMONE

Megszületni és meghalni Berlinben
(*Born to Die in Berlin*)

Kábszeresek, kurvák és stricik
Pokolfajzatok az ágyam körül
Nincs különbség köztük
És úgy tűnik, senki rám se hederít

Nem tudják, mit érzek, hogy sikítani kellene
Néha úgy érzem, hogy örök vesztes vagyok
Néha úgy érzem, hogy csak azért születtem meg
Hogy elpusztuljak a karodban, Berlinben

Orchideák által elkábítva
Egy elhagyott édenkertben
Morfium a közösségnek
Mert ég és fáj a lelkünk

Nem tudják, mit érzek, hogy sikítani kellene
Néha úgy érzem, hogy örök vesztes vagyok
Néha úgy érzem, hogy csak azért születtem
Hogy meghaljak a karodban, Berlinben

A tekercsekbe sodort édes manna
Belélegezzük a sápadt hold ezüst csíkjait
Az élet utolsó cseppjei
egy transzvesztita ajkáról

Nem tudják, mit érzek, hogy sikítani kellene
Néha úgy érzem, hogy örök vesztes vagyok
Néha úgy érzem, hogy csak azért születtem
Hogy meghaljak a karodban, Berlinben

Fenyvesi Ottó átköltése

Száz éve született

CHARLES BUKOWSKI

Az öreg holland

Törzsvendég volt egy amolyan
kocsmában Phillyben
és mindig bevert
3 nyers tojást a sörébe;
71 éves volt, ám még
ereje teljében, továbbra
is munkában.
És ott ültem,
4 vagy 5 bárszékkal odébb,
20 körül, telis tele
félelmekkel és az öngyilkosság
gondolatával és csalódott reménnyel
a szerelem iránt.
Hát ja, bánatból,
ahogy tudjuk,
még több bánat lesz,
és lángol és ég és perzsel,
aztán egy kicsit
megváltozik.
Nem állítom, hogy
ugyanolyan jó,
de mindenesetre
könnyebb vele
együtt élni.
Éjjelente sűrűn kell
erre az öreg hollandra
gondolnom. Immár majdnem
egy teljes élet óta történt,
ám én még mindig látom őt
magam előtt, ahogy ott szobrozik –
az én Mesterem, egykor
ahogy ma is.

Jelölt arca a választási plakáton

Íme itt van ő:
nem túl sokszor elnyűtten
nem túl sok ricsaj nőkkel
nem túl sokszor kap durrdefektet
soha egy gondolat az öngyilkosságról

nem több, mint háromszor fogorvosnál
sosem késett le étkezést
sosem ült sítten
sose volt szerelmes

7 pár cipő

egy fia van a főiskolán

egy autója, ami 1 éves

biztosítások védik

egy sugárzóan zöld gye

szemeteskukák, amiknek fedele
erősen zár.

Ezt megválasztják.

A Csoda

Valamit teremteni, ami állandó,
nem jelenti azt, hogy az embernek
le kell nyomnia valamit, mint egy
telezabált béléféreg, hogy jóvá
hagyja valami nagy teszem-veszem
sem pénzsóvárság, még csak nem is
komolyan, legalábbis nem mindig,
de azt mondanám, megköveteli
a legjobb férfiakat a maguk legjobb
pillanataiban, és mikor meghalnak
és valami más túlél

akkor megkapjuk a csodát: valami
halhatatlant –
Férfiak, akik emberekként kezdték
és úgy távoztak, mint az istenek;
istenek, akikről immár tudjuk
hogyan köztünk jártak;
istenek, akik most bátorságot adnak nekünk
folytatni, mikor minden más azt mondja: add fel.

Az öreg gyűlölködő

Nyakbőrség 42
életkor 68
súlyokat emelt
teste még mindig majdnem
olyan jó formában volt
mint egy fiatal
férfinak

Mindig leborotválta
a koponyáját
és bort ivott
2 literes üvegből

Lánccal zárta
az ajtót
az ablakokat
deszkákkal beszögelte

Külön jelet kellett
használni kopogáskor
különben nem
nyitott ajtót

Ökölvasai voltak
Kései
Baseballütői
Puskái

Olyan mellkasa volt
mint egy birkózónak
sose hagyta el
a szemüvegét

Sosem káromkodott
sose kereste a balhét

Nem házasodott többé
miután első felesége
elhunyt

Gyűlölte
a macskákat
a csótányokat
az egereket
az embereket

Keresztretjvényeket fejtett
rendszeresen olvasta
az újságot

Ez a tarkó
nyakbőrség 42

egy 68 éveshez
képest eléggé
odatette magát

Ez a sok palló
az ablakok előtt

Alsóneműjét
és zoknijait
mindig magának
mosta

Egyik haverom, Red
elvitt magával egyszer
hozzá

Társalogtunk
egy ideig, aztán
leléptünk

„Mit gondolsz?”
kérdezte Red

„Ez jobban fél
a haláltól”
mondtam,
„mint mi mindannyian”

Soha többé nem találkoztam
egyikükkel sem.

Egy művész

A verandán jött fölfelé
valami pasas kíséretében
és agyalágyult
mosollyal az arcán.
Ott álltak hát.
Mindkettő bortól bűzlött.
A festő eldugott valamit
a kabátja alatt.
Mikor kitárta a kabátot,
egy rohamsisak volt az,
rendőrségi,
komplett szemellenzővel.
„Adj nekem 20 dollárt ezért”,
mondta.
„Húzz el, ember”, feleltem
„mit kezdjek egy bilivel
ami egy zsarué volt?”
„Tíz dollár”, szólt.
„Kinyírtátok ezt az
alakot?” kérdeztem rá.
„Öt dollár...”
„És mi lett a 6 rugóval,
amit múlt hónapban a
kiállításoddal kerestél?”
„Mind elittuk. Mindet ugyanabban
a kocsmában.”
„És nekem még egy sört sem
vettetek.”, tettem hozzá.
„Kifektettétek?”
„Csak kezelésbe vettük.
Kicsit összevertük...”

„Micsoda blama. Nem akarom
ezt a bigyót többé látni.”
„Még 18 cent hiányzik nekünk
egy üveghez, faszikám...”
Rajta hagytam a riglit az ajtón
és átcsúszttattam ennek a művésznak
35 centet a résen.
Az anyjánál lakott,
rendszeres időközönként elverte
a barátnőjét, és mint festővel
sem történt vele túl sok minden.
Ám a világ tele van
ilyen kismiskákkal,
akik egyszer halhatatlanok
akarnak lenni.
Én magam is
egy ilyen vagyok.

Klimax

Valahol voltam ... valahol
Európán belül ... 2. felvonás, 2. jelenet,
Siegfried ...
az egész épület remegett,
tűz ütött ki,
Világvége,
mint őrült bohócok
testek röpültek a levegőben,
a zenekar abbahagyta a
muzsikálást ...
„A BOMBA!” üvöltötte
valaki „A BOMBA!!”
a bomba, a bomba, a bomba
a bomba.
Megragadtam egy kövér
szőkét,
leszaggatva róla az
estélyit,
Istenalkony!
„Én nem akarok
meghalni!” sipítozott

a szőke. Az egész Opera-
ház összedőlt a
fejünk felett. Vér a
padlón. Lángok.
Füst. Gőz. Üvöltözés. Iszonyatos
volt. Betettem
neki.

Kommunisták

A nőket tömött sorokban
hajtottuk le a folyóhoz,
görcsbe rándulva a félelemtől
ostoba rizstermesző-fejükben,
a gyerekek odanyomorítva hozzájuk,
csecsszopók, kicsik, mint az egerek,
amik levegő után kapdosnak,
esélyeik 1:1000;
a férfiaknak egy körben kellett
letérdelniük, aztán lelőttük őket,
és haláluk alig hasonlított
halálra, inkább olyan volt
mintha egy filmben történt volna,
férfiak karokkal, lábakkal, akár a pókok
rongyocskákkal az ágyék felett takarásképp,
férfiakat, akik alig születtek még meg
nem lehetett általában megölni,
de ott heverték most a földön
és halottak voltak, és a tűző Napon
olyan szokatlan
kifejezés ült arcukon, mintha nekik
minden rejtély volna.

A nők közül némelyik tudott
bánni a puskával. Hátrahagytunk
egy kisebb osztagot,
akik majd foglalkoznak velük.
Ekkor felgyújtottuk a maradék
kunyhót és tovább meneteltünk
a következő faluig.

Három költő Bosznia-Hercegovinából

MILE STOJIĆ

Szegény remény

(Sirota nada)

Tolnai Ottónak

Szelíd városok között utazom,
búzatáblák és sötétség tengerében
szendereg Győr, Szombathely, Szabadszállás, Székesfehérvár,
Magasba szökő víztornyok
és városkapukban a keresztre feszített.

Rád gondolok, Ottó,
egy régi újvidéki találkozásunkra,
amikor azt mondtad, a költészetnek nincs értelme,
ha a nyelvezete nem nyit utat a végső igazság felé.

Nem tudom, mi van veled, miről írsz mostanában,
nem tudom, hallottad-e, hogy időközben én is megismertem
a magyar tenger moráját.
Nem vagyok benne biztos, hogy meggleltem
azt az utat, amiről beszéltél nekem.

Ám azt keresve megismertem
elsüllyedt városok fényeit.
Félbetört vitorlák esztétikáját,
az árulás szédítő éroszát,
és a reményt, szegényt, amelyről
Világpor című
hatalmas műved szól.

Szászszorszép Esterházy Péternek
(*Tratinčica za Petera Esterházyja*)

Szereti
a dragicínai vízgyűjtő mélyét, ahol Bartók
román népi táncai keringenek, kopogó cigány virtus.

Nem szereti
a történelem gyárait, Napóleont, Žukovot, Cromwellt,
a festőket, akik kezéről festék helyett vér csöpög.

Szereti
Radnóti, Celán, Borowski és Levi verseit,
szeptember borongó tekintetét, az ősz, mely felfalja a faleve-
leket.

Nem szereti
a történelmi éveket, a láncaltapasok nyomát a Heldenplatzon,
a tömeget a Jelačić téren, a Hősök téri nagygyűléseket.

Szereti
az orosz költészetet – a gitárt, Cvetajevát, ocsi csornije,
a vonat ablakán kihajoló illatos lányt.

Nem szereti
a korszak csillogását, a sötét felhőket, melyek nyomort és di-
csőséget szállítanak,
az eladott szerelmet és a megvásárolt bűnbocsánatot.

Szereti, nem szereti
saját keresztjét, amely a földhöz szegez. Ne dobd el,
mert elszállsz a felhőkkel és lezuhansz az alpesi szirtekre.

Szeresd
a hajnali gyopár és narancs illatát Korčula szigetén,
az azúrkék szélcsendből kiúszó parányi csillagokat
a tenger univerzumában.

Zbigniew Herbertet olvasva
(*Kad čitam Zbigniewa Herberta*)

Térdem csupa seb, a homokban csúszva,
nyomodat követem.
Ott messze Olaszország, Görögország.
Nem látom a fényüket, de amikor bekapcsolom a rádiót
a lehangosabb állomás: Bari,
ahol Gigliola Cinquetti minden nap elénekli
a Chissát. Egy kutya csodálkozva
bámul a strandon: Micsoda őrült!
Én meg csak kémlelem a messzi partokat:
ott van Prokrasztész, a kommunizmus előhírnöke,
Corazzini az átkozott kutya,
és ott van a Vezuv, az én bátyám.

Fenyvesi Ottó fordításai

ZÖLD MASZK, akril, papír, 74×52 cm, 2020

HADŽEM HAJDAREVIĆ

*Késő ősz**(Kasna jesen)*

Régóta nem néztem az esőt az ablakból,
Ahogy kíméletlenül öntözi a kertet
és az emlékeket, a kérdéseket, miközben minden nyúlós lesz,
mint a kovász,
amelyben a félénk reszketés
láthatatlan hajszáleréket növeszt

Csak ősszel tudjuk a melankóliát
Összehangolni a külvilággal,
Ilyenkor úgy markoljuk a ködöt, mint élesztőt
új lírai élményekre vágyva.

Ősszel kevésbé fáj a saját rothadásunk
A felforgatott szavak nedvességgel telnek meg,
A lélek pedig, mint a napszámosok, messzi, kietlen
mezőkre vándorol – hogy még csupaszabban
és magányosabban térjen vissza kaszálás után a tél előtt.

Majd késő ősszel rájövünk, hogy újra lesz
Tavasza, amelyet annyira várunk, de csak másoknak jár,
Nekünk csupán egy homályba vesző kép marad róla,
Egy esőkabát, egy megható tanítás,
Arról, hogy a föld minden árnyékát
A közömbös égbolttól kapjuk és minden fényesség
Illanékonyabb a róka farkánál...

2005. XII. 6/7.

*Lemenni a pincébe**(Silazak u podrum)*

Én tudom a legjobban, ki is ez az ember,
Aki reszketeg gyertyalángként botorkál lefelé
A pincébe a kacatok közé.
Csak én tudom, miért tétova,
botladozó a lépte, és miért szorítja
Tüdejét félelem, miért csípi a szemét

a füst kegyetlenül. Odalent saját magát
Keresi és hallgatózik. Kiesik a gyertya a kezéből,
Amikor a falak megindulnak felé

A pincében a kacatok életre kelnek
És bekerítik... Ő pedig
elveszítten fejét a lánghoz

támasztja, amely a mennyei világossággal összeköti.

*Utolsó reggel**(Poslednje jutro)*

Néha elgondolom, milyen lesz
Életem utolsó reggele.
Felébredek majd, mint szoktam, és kimegyek
a mosdóba. Talán nem nézek
Még a tükörbe sem... Aztán hálát
adok Istennek az újabb ajándék napért,
Majd asztalhoz ülök, és megiszom a reggeli kávémat.
Mindannyian otthon leszünk. Mindannyian
Sietni fogunk valahova – mindenki a saját
halaszthatatlan evilági dolgai után. Észre sem véve, hogy
milyen
Langyos lesz az a szeptemberi reggel.
Vagy hogy milyen vadul rázzák az ablakot
a márciusi szelek esőt csapkodva... Nyugodtan
megiszom a kávé, boldog tudatlanságban, nem sejtve,
nekem az lesz az utolsó reggel.

Vagy talán azon a reggelen fel sem kelek?
Talán örökre valamelyik mély álmomban
Maradok, és valaki más fogja az ágyból
Kiemelni testemet – miközben a lélek
Egyedül elmegy a mosdóba, még egyszer, határozottan
Lehúzza a vizet, és meghallgatja a gurgulyázást,
a tükör előtt állva, a vissza nem fordítható dolgok határán
hogy a tükrön túl elinduljon a bizonytalan úton a mennyország
felé...

21/22. XI. 2006.

A költészet olvasása

(Čitanje poezije)

Soha nem tudtam szépen felolvasni
a verseimet ... De azon a napon, amikor a
közeliében álltam, úgy olvastam, mintha szárnyakat
kapott volna a nyelvem, és mintha minden kiejtett
szót az utolsó ítélet vezérelt volna...

Miközben ő egész idő alatt SMS-eket küldött a férjének,
szeretőjének, valami régi figurának
vagy talán magának az öreg ördögnek,
aki rajta élesítette szarvát előző éjjel az ágyában

Később, édesen rám mosolygott, és hosszan
nézett – miután megsemmisültem
a szétpukkant és eltűnő szavakban,
és már szinte csak a vibráló jeleket kibocsátó könyvespolc
maradt belőlem
akit hiába ismer fel és hiába hallgat?

Bevezetés a hazafiságba

(Uvod u patriotizam)

Faiza Softićnak

Az országok szabadok, az államok ketrecek
Választhatunk, hogy melyik zászlóba
Csavarjuk törekeny testünk.

A felkelő nap országában a lányok,
dalolva mennek fel a hegyre.
Az országoknak miniszterei és katonái vannak,
Hosszú sorokban várakozik a nép kenyérért és pecsétért.

És a haza? Hol a haza,
Amikor a szív hosszú és
Bizonytalan útra csábít?

Lehet, hogy a haza érzékeny egyensúly
az ország között, amit szeretünk,
És amit államhatalomként kénytelenül
Elszenvedünk. Ezek azok a pillanatok, amikor
Egymás szemében vagy a tükörben, mindegy hol,
Felismerjük, mi a szülőföld
Szentsége és ezek azok a pontok – mint a szeplők
A beteg hősi szöveten –
ahonnan szétömlik a haza dicsősége?

Bijelo Polje, 2006. szeptember 4.

Diaszpóra (*Dijaspóra*)

Régóta csak álmomban
látogatom a rokonságom.

Ekkor mindenki ugyanolyan szép
legyen élő, vagy halott,
és olyan távoli, hogy még elérje
az izgatott
szívdobbanás hangja.

Nincsenek már zavaros
titkaink,
ugyanakkor semmi sem egyértelmű.

A szülői házak helyén paloták épültek,
romos otthonunk szarvasok hátán
a hegyekbe költözik.

Ám álmainkban sértetlenek
nem gyújtották fel őket,
kislányok mosolyognak bennük,
akiknek ajka mint a vadcseresznye.

Ünnep minden nap,
a parancsnoknő tüzei
szépen sorjáznak
a tűlevelű dombokon.

A levegőbe és a vízbe beleszagolva
kutatom a rokonok tétova nyomait,
az egyre mélyülő kötődéseket.

A lélegzetük minden reggel
lila porként
lebeg az ágyam fölött.

Brač, 2008. július

Séta a folyó mellett (Šetnja niz rijeku)

Lemegyek a partra, és mintha a folyóval együtt
Kéz a kézben járnék

Reggel van, súlyos lombkorona csillan a vízen

A domboldalban égő lovak rohangálnak
– Mintha a tizenkilencedik században lennénk! –
Vonatok délre, vonatok észak felé

De semmi közünk az üres vágthoz, a felhalmozott
tapasztalathoz, amelytől a láthatár remeg,
És azokhoz sem, akik ma úgy döntöttek, hogy eljutnak valaho-
va.

Nem fáraszt a szél, mely
A domboldalban rázza a fűzfát és az éget

A folyó zarándoknő, és én ma reggel
zarándok vagyok, aki saját Jeruzsáleméhez,
a ragyogó Mekkába igyekszik

Semmit nem viszek magammal, legfeljebb gyerekkori
eseményfoslányokat, amikor még minden parton
Azt kerestem, ami a legjobb

Még nem tudtam, hogy sok jelenségnek és dolognak,
Olyan a formája és hangja, hogy minél ravaszabb
módon elrejtse őket.

Ezért ebből a pillanatból nem lesz örökkévalóság
Mint ahogy a nap sem fog ránk sütni
csak megérinti a sziklás hegyek ormát
És felizgatja a folyó pajkos hullámain

A víz mélyéből mintha hangokat hallanék...
Az égbolt akusztikus tükrei villognak mindenütt
– Nem tudunk vereségekkel együtt élni
Sem a győzelmekkel, forgószelelben élünk
A történelem villogó üres jelei közt,
testünket úgy vonszoljuk magunk után,
mint a poggyászt, távoli ismeretlen torkolatok felé.

Gotfried Benn a Szarajevó kávéházban 1994-ben

*(Gotfried Benn u Sarajevskoj kafani 1994)
Újságíró Klub, Zehrudin Isakovićnak, később*

A gyertya úgy olvadt a kanóc körül, mint egy megszeppent
őrszem –
amíg fülünkbe nem mart az áramfejlesztő hangja.

A kavargó dohányfüstben hosszú zsíros haj
csapkod, rossz viccek röpködnek
az ágyról és a bosnyákokról, meg
a féltékenységről és a gyomorfekélyről. A szemüvegből
is vodka folyik. Az asztalomhoz

ül egy juharfa mankó. Egy kíváncsi térd
ereszkedik le a nikotintól megsárgult bajusz alatt.
A falnak támasztott kalap titkon
a beszélő fogsorokat és a szétfroccsenő nyálat bámulja.
Az ólomsúlyú szemhéjak dalmát dalt énekelnek.

Egy tizenhét éves cicanadrágos
pincérlány Tuborgot visz az asztalokhoz.
Az operált állkapocs törkölyt szürcsöl
szalmaszállal.
A repeszek a combban
marihuánára gyűjtanak: Menekülj

innen ki a világba! Az őszfejű egész idő alatt
bátorságot gyűjt, hogy megtapintsa a csomót a mellben
– ó újabb szörnyű stigma! A dohányfüsttől
dörzsöli a szemét a tüdőbaj. A masni zenél. A harmonika
vércseppjei a padlón... Sírjon

a lelkem? Álljak fel, és vetkőzzem meztelenre? De abban a
pillanatban
elordítja magát a cicanadrág és az izzadt kis blúz:
a hónalj alá csapódik a kalap...

Kimegyek lassan, tele tábori
gennyel... És utánam
támolyog
egy magányos

a világtól elrejtett véna
– felvágva másfél óra
alatt

Október (Oktobar)

Október és háború, hirtelen fonnyadó arcok,
mint az édenkert Rilke versében
az őszről. Minden visszazuhan önnön gyöngédségébe,
ugyanazzal a lendülettel megkeményednek

a ráncok. Reggel, a szendergő ruhákból
régi szerelmeink verejtékét facsarjuk.
Akkor ott minden mozdulat első és utolsó
egyben. Véres az ablaküveg, az ajtókat
szétverték, a falról mállik a bőr, ez
az október, mint bosnyák nőkkel
hentergő fenevad, és én meghajlok

minden lehullott falevél előtt
mezítláb és meztelenül... Nincs visszaút
a gyerekkori álmokba. A mindent belengő fátyol
a szememben egyre fehérebb. Alatta a színek
még áttetszőbbek – mint az ivóvíz –, mint a szétszórt nemzet,
a puha talajra fektetve...
Várhattuk volna októbert egy szeles hegymoron is

első magzatunk ingében, mint a háborút,
mint a szobrász kezét, amint a végjátékba süllyed.
Vereségünk van, akinek sötétség és
van, akinek felkapaszkodás. Hogyan lehetünk egyszerre jege-
nyék, erők
– amikor október mindenre süket
amit a fülébe sugdosol – csepről csepre ...

Fenyvesi Ottó fordításai

GORAN SIMIĆ

*Ádám**(Adam)**Ferida Durakovićnak*

Ádám a nevem,
Ádám vagyok, egy fiú,
bár egyre inkább kísértet.
Ritkán lépek ki a házból, közben növekszem csendesen,
mint egy hóka szobanövény,
akár egy gyík, aki arról álmodik, hogy sárkány lesz egykor.
Azt mondják, növekszem és hamarosan képes leszek megkülönböztetni
a szürkés feketét a piszkos fehértől.
De én ezt már tudom.

Láttam a nővéremet vetkőzni,
ahogy a bőre elnyeli a neonfényt.
Órákig képes a tükör előtt állni
a mellét nézegetve.
Mindegy, hogy ügyet sem vet rám,
titokban úgyszólván elolvasom a naplóját,
és tudom, kinek a kezét érzi magán.

Azt is tudom, hogy az apám
miért fél a rendőrautók szirénájától,
és hogy a nagymama miért hangosítja fel a rádiót,
ha anyámmal beszélget.
Az én szemem mint a kulcslyuk,
a fülem pedig telefonba épített lehallgató.

Ádám a nevem,
Ádám vagyok, egy fiú,
bár egyre inkább kísértet,
aki nem szereti elhagyni a szobáját.
Odakinn zűrzavar van, boldogtalan emberek kóvályognak,
folyton összehasonlításra kényszerítenek.

Az utcán gúnyolnak, szidnak,
a moziban a kijáráshoz ülök,
azok miatt, akik a fülembe lihegnek.
A tornaórától menekülve lógok az iskolából,
és a zsebemben bicskát hordok.

Néha órákig üldögélek a fürdőkádban,
azt képzelem, tusolok.
Azt mondják, növésben vagyok,
és az én koromban ez természetes.
De én nem hiszek nekik,
mert ez csak velem történik.
Ádámmal,
a csendes kísértettel.

Az én nemzedékem (Moja generacija)

Nem volt türelme
rendesen megöregedni.
Inkább elhitte,
sötétben minden tehén fekete,
mint hogy belenyugodjon, a farkasok
színvakok.

Néhányan inkább meghaltak közülünk, amikor felfogták,
sohasem tudják elsíratni a szüleik életrajzából kiömlő vért,
a tanítók gyomrában rothadásnak indult régi tankönyveket.
Amikor a mikrofonok önálló életre keltek.

Amikor belenyugodtak,
a bűdös rózsák is rózsák a kertben,
amikor elfordítják a fejüket, hogy ne lássák az elragadtatást
a gyerekeik szemében, ahogyan az interneten használt pisztolyok után kutatnak.

Egyszeriben ott találták magukat olyan korban,
amikor a gyertyák fényében lobogó temetők
váltak kedvenc kirándulóhellyé,
a bolondokházából pedig vízerőmű lett,
amikor a hasis tömjén illatúvá vált.

És visszavonultak az eltűnt törzsekről szóló könyvekkel
a hónuk alatt, a süket csendbe
beleolvadva a parkok színes padjaiba.

Négy éven át halottasházban bolyongtam én is,
győzködve az orvosokat,
hogy rosszak a műszereik, elavultak,
téves képet adnak a szívem állapotáról.

Aztán kidobtak, menjek a kihalt városba.
Milyen bolond voltam.
Kihúzhattam volna még pár forró nyarat
a biztonságos és hideg halottasházban.

Amikor a határra értem (Kad sam stigao do granice)

Minden virágzott, még a szemeteskukák is,
és a gaz is óriásira nőtt az országhatáron.
Egy voltam a panaszos tömegből,
kőműves, betonkezekkel,
a fejem meg olyan, mint egy szétvert fal.

kipurcantam mire a határra értem,
felhúztam a karórám, legalább valaki legyen ébren.
Az útlevelem a homlokomon.
Születésem idejét ismételtettem,
bizonytalanul, esetleg abba is hiba csúszott.

Elvették tőlem az anyám szívét,
apám forró könnyeit,
a nővérem jajveszékelését a szemetesbe dobták.
Csak a szeretet páncélját hagyták
magammal vinnem a szülői házból.

Most amikor már meghaltam,
nem vehetnek el tőlem semmit,
és én már soha többé nem leszek egyenlő
önmagammal olyan szinten,
mint a határon.

Az elveszett levélre várva
(Čekajuci na izgubljeno pismo)

Még mindig várom a leveled,
mintha a halottkém jelentését lesném,
azt remélve, hogy eljön még az én időm.
De szeretőd hadseregének árnya
gúnyolódva azt üzeni,
én mindörökké így is úgy is a második vonalban maradok,
mint a pókok, akik szétszakadt hálójukat foltozzák szüntelen.

Még mindig várom azt az elveszett levelet.
Már az utolsó postás is a mennybe ment.
Hó is esett. Eső is volt bőven.
A postai bélyegek elúsztak a tengerbe.
Az égből levelek hullnak,
és én azt kérdezem, hogy lehet,
hogy még a halott szerelmeid is
kapnak levelet,
csak nekem nem jut egy sem.

Új telefonszám
(Novi telefonski broj)

Isten veled öreg noteszom,
tele címekkel,
én kis imakönyvem,
ujjlenyomataim néma hazája.
Ne feledj el, hívj fel néha.

Az elnyűtt oldalakon,
a nevek melletti kereszteket figyelmen kívül hagyva,
összeadtam az összes számot,
és az egyszerű matematikai művelet megtanított:
ha az egésznek az összegét elosztom kettővel,
megkapom, hogyan éltem évekig pár méterre barátaimtól,
akik soha nem vették fel a telefont.

És lehet, hogy ez a legfőbb oka, miért a régi noteszban
éltem le az egész életemet a régi címekkel.

Ha nem jövök vissza

(Ako se ne vratim)

Ha vasárnapi sétámról nem érek haza
valaki az ajtó elé teszi a fekete öltönyömet
a tisztítóból,
a postás pedig hozza a megrendelt fehér inget,
és szegény szomszéd kirakja az ajtó elé a kiglancolt cipőimet.
Mint mindig.

A fiú a boltból megérkezik a doboz fagyasztott étellel,
a borászat is küld a kedvencből egy kartonnal,
a fodrásznő és a manikűrös majd elvarázsol
a boldog szerelemről és az új tévésorozatokról szóló történe-
tekkel
és nem mondják meg neked, hogy előre kifizettem őket.

Jönni fog az aranyműves és hosszú ujjaidat dicséri
meg a gyűrűt és ajánlja magát a jövőre nézve.
Minden héten elküldi majd a gyógyszerár
a friss antidepresszánsokat és a kis csomag kokaint,
amennyiben a gyógyszer nem bizonyulna hatásosnak.

Ha a havi fizetésemről szóló csekk nem lesz a postaládában
ebben a hónapban, ne hidd, hogy elhagytalak,
inkább arra keress választ, visszajöttem-e
a vasárnapi sétámból valaha.

Fenyvesi Ottó fordításai

VÁRADY TIBOR

Hogy éltünk 1951-ben?

Líra már volt

1951. május 2-án nagyapám megdicsért egy naplóbejegyzésben. Ezt írja:

„Múlt szombaton (IV. 28.) a Magyar Közművelődési Egylet (Petőfi u. 1.) helyiségeiben magyar tanulók előadási estje. Póji is, Tibi is szerepelt. Tibi bemondó is, darabszereplő is volt, és maga költötte verseit is érthetően, nyugodtan, szépen szavalta.”

Szóval nagyapám úgy érezte, hogy tizenkét éves unokája egy nyugodt megfontolt költő. Sokoldalú is.

Megtaláltam egy néhány verset azok közül, melyeket akkoriban írtam. (Bár abban nem lehetek egészen biztos, hogy pont azokat-e, melyeket szombaton, 1951. április 28-án, nagyapám szerint szépen, nyugodtan és érthetően szavaltam.) A kezembe került verseket forgatva, kezdem jobban érteni a nagyapámat. Talán azért választotta jóindulatúan az „érthető” és „nyugodt” jellemzéseket, mert eredeti lírai tehetséget és áttörést mégsem érzett, míg én „szépen szavaltam” a magam költötte verseket. Ez régen volt. Idők múltán, ha nem igazán nagy (vagy feljegyzett) eseményről van szó, a feledés segítségével egy új egyenlőség alakul. Azonos jogot kap ami megtörtént és amit szerettünk volna, hogy megtörténjen. Próbálkozom, hogy valamennyire mégis a tényleges 12 éves költőt lássam. Azt hiszem megkíséreltem valami személyeset is belecsempészni abba, amiről akkor azt hittem, hogy vers. Ennek maradt nyoma, de nem sok. Fontosak voltak a keretek. A lehetséges lírai teendők közé soroltam ugyan az illendőségtagadást, de zömmel mégis az akkor látott illendőséget követtem. Kicsit talán segíthetett, hogy akkoriban többfajta illendőség is alakult körülöttem. Ott voltak a családban néhány generáció óta folytatódó hagyományok, ott volt az éppen színre lépő hagyományváltás az iskolában. A tanárokat még „tanár úr”-nak szólítottuk, de akkor voltunk nyugodtabbak és biztosabbak, ha ezt az udvaron, vagy a tornateremben tettük. A tanteremben kerültük a megszólítást. Az igazgató viszont nemcsak a tantermi események során, de az udvaron is „igazgató elvtárs” volt. Annak is nézett ki. A párhuzamos illendőségeket hangoztatták is. De más-más hangerővel – és a bizonygatások egészen másként rímeltek. Ez relativizálta a dolgokat, és valami rálátást is engedett. Gondolkodom, hogy manapság hogyan látják a világot azok, akiknél ugyanaz volt az illendőség otthon, az iskolában, a diáktáborokban, majd később a választmányi üléseken is. Igaz láthatnak

nagyon különböző dolgokat az interneten, de ezek, akármennyire más kiállások, mintha ugyanúgy rímelnének.

Nézegetve az ötvenes évek elején írt strófáimat, megkönnyebbülten látom, hogy az akkori politikai illendőség kevés nyomot hagyott bennük. (Bár azt nem tagadhatom le, hogy egyszer, amikor 11 éves koromban iskolai feladatként május elsejéről írtam verset, azzal kezdtem, hogy „*Éljen május elseje a dolgozók napja*”, majd az illendő tartalom és elvárt rím mezsgyéjén haladva, azzal folytattam, hogy „*Ezt kiáltja a dolgozók apraja és nagyja.*”) A többi akkoriban írt versben (egy füzetben maradtak meg, melynek sötétszürke borítója van), másban láttam a követendő illendőséget. Például abban, hogy római számokkal jelöltem a strófákat. Arra már nem emlékszem, hogy min alapult a meggyőződése, hogy ez kell egy igazi vershez. A füzet egyik oldalán látok egy megfeleléstagadó gesztust is. Egy strófa elé azt írtam, hogy „szám nélkül”. Akkoriban eljutottam odáig, hogy: „én most már megtudtam, hogy milyen egy vers, és kiderült, hogy magam is tudok ilyet írni”. De – talán véletlen – felvillanhatott bennem, hogy más költői lehetőségek is lehetnek, és hátha éppen az „ilyen”-nek a tagadása a vers.

Leginkább a varrógép melletti kisasztalon írtam a verseimet, az ebédlőszoba ablaka előtt, mely az udvarra nézett. Lehet, hogy a „szám nélkül” megjelölést, és a lehetséges kereteinek a mozgatását, egy élmény ihlette. Furcsa volt, és később el is bizonytalanodtam azon, hogy ez valóban megtörtént-e, vagy csak látomás volt. Egy mókus ugrott el az ablak előtt. Valószínűtlenül messzire volt tőle az ág melyre átugrott. Később, amikor már eltűnt a mókus, és csak az ágakat néztem, kételkedni kezdtem. Nem voltam biztos benne, hogy tényleg megtörtént az ugrás. Talán így valahogy bizonytalanodhattam el abban a kérdésben is, hogy lehet-e egy versben „szám nélkül”-el helyettesíteni a római számot egy strófa előtt. Lehetséges-e ilyen messzire elrugaszkodni. Látom a füzetben, hogy ceruzával áthúztam a „szám nélkül”-t. Kár. Igaz nem helyettesítettem római számmal. (Vagy azért, mert elfelejtettem, vagy mert tovább haboztam.)

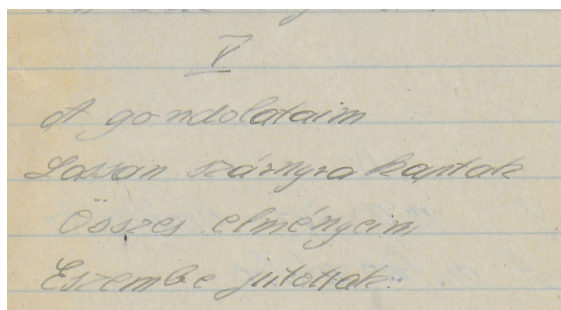
Persze itt van az is, hogy akkoriban jó költő is akartam lenni, jó diák is, jó pingpongozó is. (Jogász és prózaíró akkor még nem.). Volt egy osztálytársam, aki egyszerűen úgy látta, hogy ő csak költő lesz. Aztán ruhakereskedő lett belőle. Nehéz előre látni a dolgokat. Az sem mindig világos, hogy melyik lírai érték maradandó.

A füzetben látom, hogy ingadozhattam, hogy azért írok, mert valamit el kellene mondanom, vagy azért, hogy mutassam, hogy én is össze tudok már hozni egy olyasvalamit, amit (legalábbis előttünk) a felnőttek versnek mondanak. Az egyik versem akkor írtam, amikor éppen elhagytuk az 1951-es évet. Ezt is összekapcsolnám a nagyapám egyik naplóbejegyzésével.

Napló, 1951. XII. 31: „*A gyerekek lefeküdtek. Így körülöttem minden mélyen csendes. Magamba mélyedve búcsúzom az 1951-től, s várom az 1952 beköszöntését.*”

A naplóból azt is tudom, hogy szüleim a Benczéeknél szilvesztereztek. Mi gyerekek (hármán voltunk, én voltam a legidősebb), nem maradtunk egészen egyedül. Velünk volt Maska háziasszonyunk, és – amint ez a feljegyzéséből kiderül – otthon maradt a nagyapám is. Azt viszont nem jegyezte fel (és nem is tudhatta), hogy én nem aludtam, hanem ébren bevártam az újévet. Ezt is egy versem mutatja. Leírtam, hogy éjfélkor „Megkondult a harang / Egy csendes templomban”.

Az ötödik szakasz szerint, melyet római ötössel jelöltem:

Ha nehéz lenne a kézírásomat olvasni, itt van gépelve is:

*A gondolataim
Lassan szárnyra kaptak
Összes élményeim
Eszembe jutottak*

Ez valószínűleg nem volt teljesen igaz. Inkább a megengedettnek vélt lírai lendület mondatta velem, hogy az éjféli harangszó nyomán minden eszembe jutott, ami az elmúlt évben élmény volt. De könnyen lehet, hogy átlépve az 1952-es évbe, valóban eszembe jutottak események és élmények az éppen letelt évből. Talán az is befolyásolta a gondolat kavargást, hogy álom szokásos idejében ugrottak be az emlékek. (Más napokon ilyenkor aludtam.) Talán keveredtek is álom és ébrenlét.

Most már álmok sem vezetnek vissza 1951-be. Tizenhat évvel azelőtt, hogy elérkeztünk volna 1951-ig, Szerb Antal írt egy könyvet, melynek címe *Budapesti kalauz – Marslakók számára*. Az 1951-beli elmulasztották, hogy eligazítást fogalmazzanak. Most, hogy 2020-ban próbálok visszanézni arra az 1951-es világra, nem vagyok benne biztos, hogy mi is vagyok: becskerekei útbaigazító vagy inkább marslakó. Szerencsére itt van még nagyapám naplója, és az ügyvédi levéltárban ragadt iratok. Ezek segítenek, hogy az útbaigazító oldalra lopakodjak.

A 12775/5 számú aktában egy olyan történetet látok, mely 1951 júniusában indult és (jogilag) 1951 szeptemberében zárult. Minden a Cara Dušana 58. alatti házban játszódtott le. Én is ebben az utcában laktam, ugyanazon a páros oldalon. Most próbálom a házat is valahogy beazonosítani. Ilyen helyzetekben el szoktam menni Becskerekre, és megnézni a házat (ez néha emlékeket is serkentett, és utána könnyebb volt folytatni az írást). De most nem merek várni a következő becskerekre útra. Egy ideje már nem Pest–Újvidék–Becskerek között ingázom, hanem a között, hogy most jön vagy nem jön újabb koronavírus-hullám (vagy már itt is van?). Nem tudom, mikor utazhatok legközelebb Becskerekre. Úgyhogy egyelőre pótinformációk nélkül folytatom a szöveget. Annyi támaszom van, hogy tudom, hogy Urbán Marika és Szöllősi György osztálytársaim a Cara Dušana 38/a alatt laktak. A mi házunktól (Cara Dušana 10.) haladva, nem a központ felé, hanem ellenkező irányban, az első sarok után a tót templom következik, utána egy vagy két házzal a következő sarok előtt volt a 38/a. Továbbmenve tíz-húsz métert következett (és következik) jobbra a Ljubljanska utca. Amikor még a Szervó Mihály általános iskolába jártam (1950-ig), akkor nem jobbra a Ljubljanskába, hanem balra fordultam. Körülbelül száz méter után egy fatelep volt az utcán. Ha a Cara Dušana páros oldalán folytatom, a Ljubljanska után egy bolt áll a sarkon (ez Cara Dušana 42. lehet). Utána, még a következő sarok előtt kell hogy legyen az 58-as szám. Azt is tudom, hogy erre földszintes házak vannak. Ennyi eligazítást tudok adni az olvasónak.

Illetve ennyit tudtam, néhány héttel ezelőtt. Amikor leírtam az útbaigazítást, ezt tiszta lelkiismerettel tettem, de kissé foltos emlékezettel. Aztán alkalmam nyílt ellenőrzésre, mert mégis elmentem Becskerekre. Látom, hogy az utóbbi években lemaradtam néhány fejleményről a Ljubljanska utca sarkán. Régen jártam arra, vagy ha jártam is, inkább csak elhaladtam. Most nézgelődök is, és a sarok előtt meglepődéssel látom, hogy valóban Cara Dušana 38/a az a ház, ahol Urbán Marika és Szöllőssy György laktak. De ennek a számnak lehetett valamilyen különös vonzása, mert az utána következő felújított ház száma szintén 38/a. Persze az is lehet, hogy az illetékes hivatalban elfelejtették, hogy van már egy 38/a. Az ismétlés alapulhat vonzalmon is, feledésen is. Egyébként, a két 38/a magyarázhatja azt is, hogy a sarok után nem 42-es, hanem 40-es házszám következik. Itt még azt pontosítom, hogy a sarok utáni bolt most háziállatokra szakosodott – és Pet Shop a neve. A Cara Dušana 58. pedig ott van, ahol gondoltam (a következő sarok előtt). A ház ma így néz ki:

Az 12775/5. számú akta valamennyire visszahozza az 1951-et. Ez azért is fontos, mert idők múltán egyes évek könnyen elveszíthetik azonosságukat. Mint présbe tett szőlőfürtök. Vannak külön félretett évek is, melyek nem kerülnek présbe. Mondjuk 1941, mert akkor indult Becskereken a német megszállás, vagy 1945, mert akkor ért véget a második világháború,

vagy 1956, a magyar forradalom éve. De mi különbözteti ma meg 1951-et és mondjuk 1952-t?

A versre visszatérve, amint ezt jeleztem is, nem vagyok biztos, hogy 1951 szilveszterén valóban minden élményem eszembe jutott. Ha eszembe jutott is, ma már nem igazán emlékszem rájuk. Az iratok segítenek. Próbálom visszahozni az emlékezetbe (vagy megtudni), hogy hogyan folyt akkor az élet – és ezt most már le is akarom írni. Tudom, hogy az irodalomértékelő közönség ma kritikusabb, mint a nagyapám és barátai voltak a becskereki Magyar Közművelődési Egyesület előadásán, 1951. április 28-án. Viszont segít, hogy közben önmagától irodalommá vált, ami akkoriban körülöttem történt. Úgy érzem, most már szépirodalom az 1951-beli Petőfi utca 1., és az egész Cara Dušana utca is. Ezt a marslakók újabb generációi is érezhetik.

Szóval kezdem a 12775/5. számú aktával.

A 67-es számú fatuskó titka

1951-ben a háború már átköltözött a mi vidékünkől Koreába, de maradt feszültségek. Ugyanakkor, ez az év a kis magánvagyon fénykorának éveivel tartozott. Színre lépett már a kommunizmus, magángyárak már nem voltak, nagyobb földbirtokok sem lehettek magántulajdonban, de az apró vagyontárgyak továbbra is privát tárgyak voltak, és roppant fontosak lettek. A nadrággombok is. Egy osztálytársamtól hallottam, hogy még a háború alatt bomba csapott a padlásukra, és nagyrészt megsemmisítette az ott száradó ruhákat is. Egy nadrág valamennyire megmenekült. Láng-ra kapott, de ráesett egy tetőtégla és részben megmentette. Nadrágként használni már nem lehetett, de félretették. Aztán amikor erre szükség mutatkozott, a barátom apja gondosan levágta a nadrággombokat. Kettőre pont az osztálytársamnak volt szüksége. Ez komoly igény volt. Akkor

még nem léteztek Becskerekén cipzáruk, gombokat vásárolni nem lehetett, és nadrággomb nélkül nehéz volt vendégségbe menni. Fésűkre, lekváros üvegekre, szappanokra, ceruzákra, gyertyákra jobban vigyáztunk, mint későbbi életem során bármikor. Nagyon fontos volt, hogy saját tulajdonunkban maradjanak.

Amint ezt a 12775/5 számú aktában látom, K. Bogoljub és felesége Jelenka valóban kreatív módon igyekeztek megőrizni vagyontárgyakat. Elsősorban fatuskókról volt szó. Bogoljubék albérlők voltak a Cara Dušana 58.-ban. Vélhetően egy udvari lakásban. Egy fészerben (becskereki közös magyar, szerb és német szóhasználat szerint „supában”) őrizték a tuskókat, de ott sem voltak teljes biztonságban. Amint ezt Bogoljub kifejti 1951. augusztus 2.-val keltezett beadványában, többször is észrevették, hogy valaki kutakodott a tuskók között, felforgatta őket, feltehetően el is vitt egyet-kettőt. Ezért biztonsági intézkedéseket kellett foganatosítani. Mindenekelőtt nyilvánvalóvá kellett tenni, hogy valóban volt-e lopás. Bogoljub bírósági tisztviselő volt, és ráeszmélt, hogy fontos eszköz a levéltári iktatás. Felettesei ismételten hangoztatták, hogy ez biztonságot teremt. Lehet, hogy egyszer pont Bogoljub felé intézték ezt a megjegyzést, figyelmeztetésként. Ez adhatott neki ihletést. (Mint nekem, az említett versemben, az éjféli harangszó.) Bogoljub és Jelenka két csoportra osztották és két különböző rekeszbe helyezték a tuskókat. Az egyikben mésszel azonosították őket. A másik rekeszbe kerültek az értékesebb darabok. Pontosan hetven. A bírósági akták nyilvántartásának logikáját követve, Bogoljub vörös ceruzával megszámozta a tuskókat. Ez segített. Ha a lopás megakadályozása nem is, a leleplezés biztosítva volt. A beadvány szerint, mely az irodánkban készült, a következő történt: 1951 júniusában Jelenka észrevette, hogy hiányzik a 67-es számú tuskó. Aki elvette, igyekezett ezt fondorlatosan elpalástolni, mert odatett a helyére egy másikat. De ez kisebb és rosszabb minőségű tuskó volt. És szám sem volt rajta. Ezután Jelenka és Bogoljub nyomoztak – és sikerrel. A háztulajdonosok fészerében rátaláltak a 67-es számú tuskóra!

Ezt állították Bogoljub és Jelenka, és ezzel indul a magánvád G. Ivan és felesége Danica háztulajdonosok ellen. 1951-ben a háztulajdonos és albérlő nem hierarchikus sorrendbe helyezett státuszok voltak. Talán még azt is mondhatnám, hogy ha valamelyik helyzet társadalmilag támogatottabb volt, az inkább az albérlői pozíció lehetett. Nyílt csata folyt a Cara Dušana 58. alatt. Az álláspontok ugyanarról a szintről indultak. Le van írva, hogy 1951. július 13-án, G. Danica háziasszony (és háztulajdonosnő) bejött az albérlők házrészébe és „emelt hangon” ezt mondta: „Nem adom én oda ezt a tuskót. Ez a mi tuskónk, ti csak megjátszottátok az egészet, hogy nagyobb tuskóhoz jussatok.” (Itt most az az ellennarratíva sejlik, hogy Bogoljub – ravaszul – tulajdonképpen a házigazda egyik tuskójára írt 67-es számot.) És innen csak tovább éleződött a helyzet. A három hét-

tel később beadott büntetőfeljelentés pontosítja, hogy Jelenka felszólította Danicát, hogy hagyja el a lakását, de Danica ott maradt, és a lendületét sem fogta vissza. Kijelentette, hogy Jelenka egy „kanizsai kurva”. Ezt a feljelentés „sértés és rágalmazás”-nak minősítette.

Ezen a ponton is látom, hogy mi minden segíthet a múlt feltárásában, és hogy idővel sértés és rágalom is elérheti a levéltári dokumentumok rangját. A kározkodásokban is maradnak hiteles adatok abból a környezetből, melyben elhangzottak. Ami Jelenkát illeti, minden valószínűség szerint valóban kanizsai volt – és ez másutt nem látszik az iratokban. A kározkodás nyomán állapítható meg. Egyszer kezembe került az irattárban egy papírfecni mely valahonnan kihullott, és nem tudtam rájönni, hogy melyik iratcsomóhoz tartozik. Egy inkriminált mondat volt csak ráírva: „megbaszhatod azt a potvrdat”. Aki ezt kimondta, nyilván azt akarta közölni, hogy szerinte értéktelen a „potvrda” (bizonylat). Ma senki sem tudhatja már, hogy ért-e valamit. Viszont azt hiszem tényként kezelhetem, hogy létezett valamilyen bizonylat, mely a vita tárgyát képezte. Az is dokumentálva maradt, hogy vajdasági magyarok között folyhatott a szóváltás.

Egyébként, mint ahogyan az 1951-ben írt verseimben, az irodánkban írt 1951 augusztus 2-val keltezett beadványban is római számok választják el a szakaszokat. A II. részlet a legrövidebb. Ebben az áll, hogy augusztus 1-jén Danica háztulajdonosnő nem fogadta el Bogoljubtól a lakbért. Ezt azzal tetézte, hogy ő vádolta meg lopással Bogoljubot és feleségét. Danica szerint Bogoljubék „néhány paradicsomos üveget loptak el”.

A beadvány III. részében már olyan történések vannak leírva, melyeket nem csak a háztulajdonosok és az albérlők, de hiteles tanúk is láttak. Nem is akárki: Momirski Ljubica a Kerületi Bíróság tisztviselőnöje, Radičev Ruža, a Városi Népbizottság tisztviselőnöje, és Torački Seka, Zrenjanin város Népi Bankjának tisztviselőnöje. Továbbra is augusztus 1-jei fejleményekről van szó. A lakásban történő szóváltásnak, mely a paradicsomosüveg-lopás vádjával tetőzött, nem voltak tanúi, de utána az utca felé (és nyilvánosság felé) eszkalálódtak a dolgok. A három tisztviselőnő talán szintén a Cara Dušana 58. tájékán lakott, de az is lehet, hogy csak arra jártak. A beadvány szerint az történt, hogy a háztulajdonos G. Ivan beavatkozott a vitába, mondta, hogy ki fogja rúgni az albérlőket, majd elment a nyári konyháig, és ott magához vett egy ásót. Ezután Bogoljub felé közeledett, és ezt kiáltotta: „én fogok feletted ítélni!”. Bogoljub erre az utca felé indult, és kinyitotta a kaput (saját szavai szerint azért, hogy elkerülje a verekedést). Így kerültek nyilvánosság (és tanúk) elé a dolgok. Ivan tovább is ordítozott, fenyegetőzött és hadonászott az ásóval – és ezt látták és hallották is, akik az utcán voltak.

Sok ember és sok teendő volt akkoriban az utcán. Az emberek vízért is odajártak, mert a Cara Dušana egyik sarkán kút volt. Más utcákon is

voltak kutak. A járda és a kociút közötti füves területen labdát lehetett rugdosni. (1951-ben leginkább még rongylabdát.) Új barátságok gyakran a járdán alakultak. Marakodások is. Voltak emberek, akik estefelé nem azért mentek ki az utcára, mert valami dolguk volt, hanem mert várták, hogy történjen valami. Magántelefonok még nemigen voltak (vezetékesek sem), de az utcán meg lehetett beszélni a dolgokat. Lehet, hogy a három tisztviselő, akiket tanúként idéztek be a Cara Dušana 58. alatt zajló szóváltások és fenyegetések kapcsán, nem elhaladóban voltak, hanem álltak, és közösen elemeztek valamilyen eseményt az utcán. 1951. augusztus 1. szerdai nap volt. Ezt nem az emlékezetem, hanem a Google révén tudom. Hozzáteszem, hogy kevésbé bízom az internetben, mint amennyire ez ma szokásos. Nemrég láttam egy magyar nyelvű Wikipédia-tájékoztatót, mely szerint Bosznia-Hercegovina tőke Szarajevó. Nyilván fordításról van szó, angolul a „capital” szó jelent fővárost is és tőkét is. (Még jó, hogy hosszú ő-vel írták.) Több bizonyosságot keresve, magyarul, szerbül és angolul is feltettem az internetnek a kérdést, hogy a hét milyen napja volt 1951. augusztus 1. Mind a három vonalon „szerda” volt a válasz. Így valamennyire megnyugodtam. A kutatásom nyomán az is feltárul, hogy estefelé történhetett a szóváltás és fenyegetődzés. Szerda munkanap. Nem valószínű, hogy napközben otthon lett volna a bíróságon dolgozó Bogoljub, és egyszerre ténfergett volna az utcán három különböző hivatalban dolgozó tisztviselő.

Volt az utcákon egy friss jóézés is. Persze köztünk volt még a súlyos emlékezet a bombázásokra, gyűjtőtáborba hurcolásra, rokonok és szomszédok elvesztésére, de egyre inkább hozzánk társult a „nincsen már háború” tudata is. 1951-ben ez zamatot is adott az utcán létnek. Néhány éve nem volt már háború. Valamennyire foszlottak a háború hozadékai is. A helyi németeket már kiengedték a rezsőházi lágerből, és – amint ezt 12510. számú aktából látom – Kobrael Péter kikindai földműves már megszokhatta, hogy ismét használhat három lovat, néhány ekét és gereblyét is. Ezeket elvették 1947-ben, azzal a megindokolással, hogy egy „fasiszta sógor” vagyontárgyai. Péter ellen bűnvádi eljárás is indult. A vád szerint megsértette az *Altalános népvagyon és állami igazgatás alatt álló vagyon védelméről szóló törvény-t*. Az ügyész szerint, az 5. szakasz ellen vétett, mert „nem jelentette be a megszökött fasiszta sógor hátrahagyott vagyonát”. Innen indult a per. A sógor fasiszta voltát, csak az támasztotta alá, hogy német volt, és – mint sok más német – távozott (vagy megszökött) a háború vége felé. Az apám és Kobrael Péter itt többé-kevésbé sikerrel jártak. A vádat ejtették. Néhány vitatott tárgy népvagyonná vált, viszont bizonyítást nyert, hogy Péter húga (a fasiszta sógor felesége, aki otthon maradt) maga nem fasiszta, a tárgyak részben őt illetik. Azt is sikerült bizonyítani, hogy a három ló korábban is Péteré volt, és ő mezőgazdasági munkásként használta a lovakat. Fel lett hozva, hogy most ezt folytatná,

és így a népgazdaság érdekeit is szolgálná. 1947 szeptemberében született a kedvező ítélet, és így 1951-ben már megszokott mindennapi dolog volt a fasizmusról leválasztott lovak használata.

Szabadabban mozogtunk. Az utcán is, másutt is. Igaz, korlátok között. A vagyontárgyakhoz hasonlóan, a távolságok között is csak a kisebbek tartoztak a magánszférába – de ezeknek a kis távolságoknak is aranykorát éltük. Közben a „nincs már háború” érzése és tudata az utcákon valósággá vált, de a hivatalokban még nem egészen. Montenegro és Japán hivatalosan még hadban álltak (bár azt hiszem személyesen sohasem szembesültek montenegrói és japán katonák). Az „azért valamennyire van még háború” ihletésű szabályok között volt néhány olyan is, mely közelebbről érintette a becskerekeiket. Erről nagyapám is ír a naplójában. 1951 augusztusában, Hollandiából vendégségbe érkezett Bubus nagynénémmel együtt, Begaszentgyörgyre akart látogatni a család – de ez nem jött össze.

A napló szerint:

Tervbe volt véve egy nap Begaszentgyörgyre. De mivel az már katonai határzónába esik, csak külön hatósági engedéllyel lehet kijutni. S a honiak részére Zorka szerezte be az írásos engedélyt, de Bubus külföldi, s így ő csakis minisztériumi engedéllyel utazhatna.

Nagyapám feljegyzéseiben ott áll az is, hogy „hat-hét hónapot” kellett volna várni a minisztériumi engedélyre. Ennyit nem maradhatott nálunk a Bubus néni. Begaszentgyörgy egyébként húsz kilométernyire volt (és van) Becskerektől. Feltételezem, hogy voltak többen a családban – és nem csak a családban – akik úgy vélték, hogy a „katonai határzóna” tiltásaival szembe lehetne helyezni a „de hát nincs már háború” ellenérvet. Valóban, egy jó ideje nem volt már háború Begaszentgyörgyön sem, de ennek az érvnek akkor csak duzzogás értéke volt. Az volt a helyzet, hogy a 20 kilométert is meghaladó mozgás még nem tartozott Becskereken a magánszférába.

A szabad mozgás korlátai a levelezést is érintették. Különösen, ha Magyarországáról volt szó. 1951. július 10-én ezt jegyzi fel a nagyapám:

1951. VII. 10. Kedd. *Mauzi Bubus útján üzeni, hogy ez idő szerint nem írhat nekem közvetlenül. Innen sem tanácsos írást küldeni Magyarországra. A kényszerdeportálások állandóan folynak. S csak veszélyt hozhat a címzettre, ha külföldről, s különösen ha Jugoszláviából érkezik oda levél.*

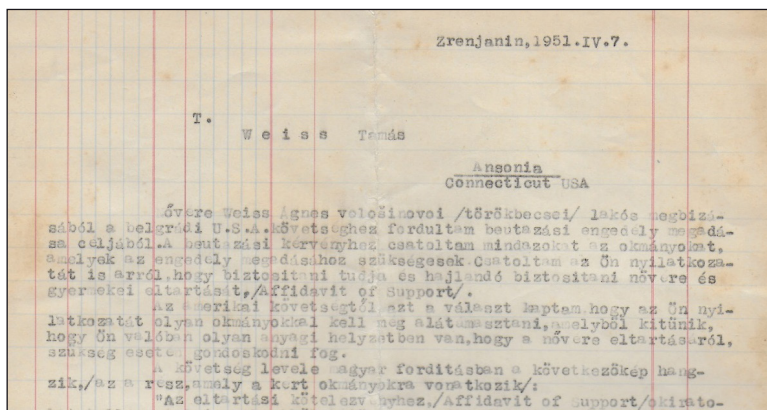
Szóval Mauzi nagynéném úgy üzen Pestről az apjának Becskerekre, hogy a Hollandiában élő Bubus húgának ír, és kéri a közvetítését. Felötlik persze, hogy 1951-ben Hollandia kapitalista ország volt, Jugoszlávia és Magyarország pedig kommunista országok, de a történelmi (és emberi) megosztások ritkán alakulnak elvek mentén. Lehet, hogy Bogoljubéknak és Ivanéknak különböző véleményük volt arról, hogy a tervgazdaság, vagy a piacgazdaság az igazi, de ha így is volt, ez biztos nem osztotta meg őket annyira, mint a 67-es számú fatuskó (vagy az a feltételezés, hogy Jelenka

„egy kanizsai kurva”). Sztálin és Tito sem azon vesztek össze, hogy legyen vagy ne legyen kommunizmus.

A magyar–jugoszláv perpatvar eltartott egy darabig. Valamivel több mint egy évvel azután, hogy Mauzi néném nem mert közvetlenül írni Becskerekre, nagyapám ismét lejegyzí, hogy egy ideig nem küld majd levelet sem Mauzi lányának, sem Ernő és Tibi fiainak, mert ezzel árthatna. Ugyanis, ha valaki a titkosszolgálatok látókörében van, „a deportálásra elég a gyanú, hogy rokonszenvez Jugoszláviával”. Látom, hogy elég volt a gyanú, de gondolkodom azon, hogy mi lehetett elég gyanúnak. 1951-ben feltehetőleg megérzésre támaszkodtak a magyarországi állambiztonsági szervek. Aztán egyre több megérzés megfogalmazódott, és született egy (titkos) ÁLLAMBIZTONSÁGI ÉRTELMEZŐ KÉZISZÓTÁR. 2001. szeptember 9-én megszűnt titkos lenni, így most már nekem is megvan pdf-ben. És tudom, hogy mi a releváns gyanú. Az Állambiztonsági értelmező kéziszótár megmagyarázza, hogy a gyanú: „**Operatív értelemben felfogható mint az árulkodó mozzanat(ok)-ra alapozott feltevés....**”. – Szóval jól tette a nagyapám, hogy egy ideig nem írt leveleket Pestre.

Viszont ugyanekkor (1951-ben) Amerikával nehézség nélkül alakult levelező kapcsolata az irodánknak. Weiss Ágnes törökbencei lakosról volt szó. Ő Amerikába akart költözni, fivéréhez, Weiss Tamáshoz. Ehhez szükség volt Tamás részéről egy támogató nyilatkozatra (*affidavit of support*). Levelezni kellett a jugoszláv hatóságokkal és az amerikai követséggel is. Így néz ki az egyik levél, melyet az apám Weiss Tamásnak írt.

Tudom, hogy nehezen olvasható. Másodpéldány maradt, és valószínűleg használt volt már az írógéphez húzott indigó. Azt akarom csak az olvasónak megmutatni, hogy 1951. április 7-én is küldtek Amerikába levelet Becskerekéről. Talán az is kivehető, hogy Ansonia városba ment a levél, Connecticut államban. 1951-ben Ansonia feleakkora sem volt mint Becskerek. Talán ezért lehetett utca és házszám nélkül levelet küldeni. (Persze az is lehet, hogy a borítékra még felkerült néhány póttadat.) Amikor éle-

temben először voltam Amerikában, hallottam Ansoniáról. Egy Patricia nevű diáktársnőm említette. Ő lelkes biciklista volt, és úgy látta (egy fél évszázaddal ezelőtt), hogy a biciklié (és nem az autóké) a jövő. Patricia-tól tudtam meg, hogy Amerikában az első bicikli Ansoniában készült 1866-ban. Tehát itt élt Weiss Tamás. Hogy honnan jött, azt csak találgatni tudom. A levélből látom, hogy az apám lefordította számára a belgrádi amerikai követség szerbül írt levelét. Tehát Tamás mégsem Jugoszláviából kerülhetett Amerikába, mert akkor tudott volna szerbül. A fordítással kapcsolatban ez áll a (nehezen olvasható) levélben: „A követség levele magyar fordításban a következőkép hangzik /az a rész mely a kért okmányokra vonatkozik./” Tehát az apám magyarra fordította az amerikai követség levelét. Hogy Amerikában is olvasható legyen.

Egyébként az iratokat sikerült beszerezni, Weiss Ágnes elutazhatott Amerikába valamikor 1951-ben.

De most visszatérek a tuskóperhez. Korán leálltam, miután a római III. számú beadványszakaszt részleteztem. Nem itt van a vége, következik még a római IV. számú szakasz. Itt már nincsenek újabb tények, hanem összefoglalások és minősítések következnek. Ezek szerint Ivan és Danica megszegették a bérbeadott lakás sérthetetlenségét, és emellett rágalmaztak és becsületsértést követek el.

Amikor elolvastam a beadványt, azt hittem, hogy ennek nyomán léptek ki a szereplők a jog porondjára. Viszont ott van az iratcsomóban egy idézés tárgyalásra (1951. augusztus 24.-re). Itt a házigazdák a magánvádlók és az albérlők a vádlottak! A bírósági ügyiratszám 579/1951 (míg a mi irodánkban beadott magánvád a 684/1951 iratszámot kapta). Tehát előbb pereltek a háztulajdonosok, utána az albérlők. Azt is látom, hogy pezsgett az élet a becskereki járásbírószágon, mert egész rövid idő alatt 579-ről 684-re ugrott az ügyek száma. A háztulajdonosok beadványa sajnos nincsen az iratok között. Feltételezem, hogy rágalomnak minősítették azt az állítást, mely szerint ellopták volna a 67-es számú fatuskót. Lehet, hogy szóba kerültek a paradicsomos üvegek is. Az is lehet, hogy Bogoljubnak és Jelenkának is volt néhány lendületes mondata, és ezeket ellenük fordították. Szóval mindkét oldal támadott is, védekezett is, ami hadviselés során természetes. Tárgyaláson következett volna az érvek közvetlen szembesülése.

Az 1951-beli iratcsomókban nemigen maradtak meg tárgyalási jegyzőkönyvek. Lehet, hogy nem is kaptak jegyzőkönyvet a felek. Viszont számos ügyiratban kézzel írt jegyzetek vannak arról, hogy mit mondtak a tárgyaláson a felek, és mint mondtak a tanúk. Ezúttal ilyen feljegyzéseket sem találtam. Úgy látszik nem volt tárgyalás. Ehelyett béke következett. Szeptember 15-én a mi irodánkban jött össze mind a négy peres fél – és kibékültek. Láttam néha egyezkedést az irodánkban. Ezért tudom, hogy hogyan ülhetek. Abban az irodában, ahol az apám dolgozott, két fotel

és egy dívány is volt, de ezeket ritka esetekben használták. Leginkább akkor, ha valamilyen szünetben, vagy a munkaidő után, a munkatársai-val beszélgetett az apám. Egyezkedések másként folytak. Ezúttal, minden valószínűség szerint az apám az íróasztalnál ült, előtte körbe tettek négy széket (kettőt a másik irodaszobából hozva) – ezeken ültek az ügyfelek. Biztos vagyok benne, hogy ezt a koreográfiát senki sem vitatta. Az érdemi kérdések fontosabbak voltak, meg a felek azt is tudták, hogy nem illik időt vesztegetni, ha béke felé haladnak. A hatvanas évek végén, az amerikai–vietnámi békétárgyalásokon nem ez volt a helyzet. Hetekig azon vitatkoztak, hogy ki hol fog ülni. Különösen az amerikai fél kötötte az ebet a karóhoz. Ivánék és Bogoljubék ilyesmivel nem foglalkozhattak. A járásbírószághoz beadott egyezség rövid és egyszerű. Ez áll a szövegben:

„Kijelentjük, hogy kibékültünk

Alulírott G. Ivan és G. Danica visszavonjuk büntetőfeljelentésünket, melyet K 579/1951 szám alatt adtunk be K. Bogoljub és K. Jelenka ellen

Alulírott K. Bogoljub és K. Jelenka visszavonjuk büntetőfeljelentésünket melyet K 684/1951 szám alatt adtunk be G. Ivan és G. Danica ellen

Kérjük, hogy állítsák le a büntetőeljárást mindkét fent nevezett ügyben

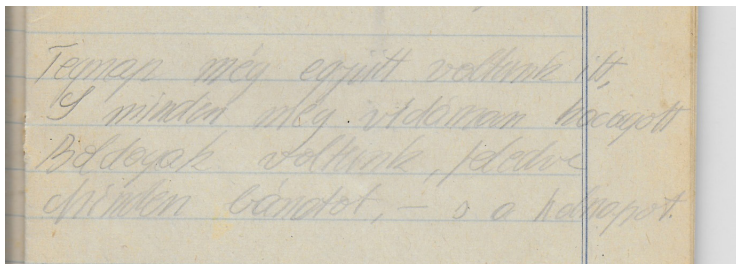
Halál a Fasizmusra – Szabadság a Népek!

Zrenjanin, 1951 szeptember 15-én.”

Arról nincsenek adataim, hogy hogyan váltottak át békülésre, és hogyan kötött ki mindkét fél a mi irodánkban. Az utóbbi kérdésre könnyebb választ találni. Feltehető, hogy az apám kiegyezést javasolt, meg aztán itt van a tény, hogy a peres felek a Cara Dušana utcában laktak, és itt volt az irodánk is. Egyszerűen lejöttek a Cara Dušana 58.-ból a Cara Dušana 10.-be. A másik fél ügyvédjének messzebb lehetett az irodája.

De hogyan szakadt meg lendület? Miután a háztulajdonosok pereltek, ki lett tűzve egy tárgyalás augusztus 24.-re. Viszont Bogoljubék (az albérlők) is tűzbe jöttek, ők is pereltek. Következett az ő beadványuk, melyben (ügyvédi segítséggel) római számokkal jelzett szövegrészekben magyarázták, hogy a háztulajdonosok a valódi tolvajok és rágalmazók. Ez csak fokozhatta a lendületet. A tárgyalást elhalasztották, hogy majd egy közös tárgyaláson szembesüljön a két beadvány. Minden valószínűség szerint, nem csak a Cara Dušana 58.-ban, hanem a környéken is feszülten várták az emberek, hogy kinek ad majd igazat a bíróság. Bogoljubék és Ivánék előtt, ez lehetett akkor a legkonkrétabb jövő. Hogyan szorult ez háttérbe? Lehet, hogy valamilyen események vagy hírek átrendezték az indulatokat, és az emberek egy kicsit megfeszültek a peres holnapról. Van ilyen. Több módon is látóköron kívül kerülhet az elvárt holnap. A már említett versesfüzetemben is látok egy holnaptagadó strófát. Igaz itt nem peres holnapról volt szó, hanem arról, hogy az elemi iskolából távozva érzékenyültünk, és kezdtek emlékké (és idillé) válni az eltöltött évek. Idill nem alakulhat rostálás nélkül. Ezért feledni kell ami nem volt jó, és

azt is, hogy valami más következik (adott esetben a gimnázium). Ilyesmi ihlethette a verssorokat, melyeket most megmutatok. A rostálásnál pótlólagos eligazításként szolgálhatott a rímelés is. (Római szám ezúttal nincsen a strófa előtt.)

Legépelve: *Tegnap még együtt voltunk itt
S minden még vidáman kacagott
Boldogak voltunk, feledve,
Minden bánatot, – s a holnapot*

Úgy látszik Ivánék és Bogoljubék is ki akartak iktatni egy holnapot (ezúttal a peres holnapot) – ha nem is ugyanaz volt a motiváció. Nem hiszem, hogy ők idillt láttak volna az éppen elpörgött hetekben, és a bánatot (vagy inkább sértettséget) sem igazán felejtették el. Viszont más okai is lehetnek, hogy látókörön kívülre kerül egy feszülten várt holnap. Jöhetnek, például, friss, más irányú feszültségek. Beköszönhetnek fontos események, melyek új megosztásokat helyeznek előtérbe. Esetleg új elvárások és új holnapképek alakulnak, és ezek között a tuskóper már a „futnának még” kategóriába szorul. Aztán az is lehet, hogy elbizonytalanodtak az elvárások. Azt látom, hogy manapság a politikai porondon mindenki meg van győződve, hogy ő az igazság megtestesítője, és a másik oldalon gazemberek vannak, de lehet, hogy Ivánék és Bogoljubék valamivel árnyaltabban gondolkodtak. Elolvasva egymás beadványát, talán felötlött, hogy nem egyértelmű, hogy milyen lesz a bíróság által megfogalmazandó jövő. Talán kerülni is érdemes lenne.

És látok még egy lehetséges magyarázatot. Szerepet játszhatott az is, hogy nyár vége volt, és tartott még a fürdőszezon. Valószínű, hogy Bogoljubék is, Ivánék is fürödni jártak a Begára. Nem tudom pontosan hova járhattak. Akkoriban nagyon népszerű volt a Fischer uszoda. Ott leginkább olyanok voltak, akik fizettek is, de voltak néhányan akik potyáztak, átúsztak a Bega másik oldaláról, és aztán az uszoda deszkáin napoztak. Ez kényelmesebb volt, mint a göröngyös, gyér fűvel benőtt part az uszodával szemben (bár szétterített törülközők valamennyire ott is segítettek). Az is lehet, hogy a kis híd mellett fürödtek. Ez lett volna a legközelebbi hely. Itt nem voltak rendezett partok, de szabad volt a fürdés mindkét oldalon. A hangulat jó volt, erre is, arra is. Hajók jártak, de ritkán, és

dudáltak is, ha fürdőzőket láttak. Lehet, hogy egyszer egymáshoz közel fürödtek Ivánék és Bogoljubék. A fürdőzők leginkább jókedvűek voltak a Bega-parton. Ha nem hoztak volna magukkal otthonról elég jó hangulatot, ezt pótolta a közhangulat, melynek jogos részese lett mindenki, aki legalább derékig bement a vízbe. Ismerősöknek és félismerősöknek is barátságosan integettek az emberek. Lehet hogy, mondjuk Jelenka, köszönt és intett néhány ismerősnek, és ezt automatikusan folytatta amikor meglátta Danicát és Ivant. Danica és Ivan pedig szintén elmulasztottak kilépni a strandhangulatból, és visszaintettek Jelenkának és Bogoljubnak. Ezután már nem igazán lehetett egymásra ordítani.

Vagy így, vagy úgy, 1951 szeptemberében Becskereken megszületett a béke. Mivel egy szélesebb képet igyekszem festeni 1951-ről, megjegyzem, hogy más események is voltak ebben az időszakban. Egy jó hónappal a békülést megfogalmazó beadvány után, 1951 októberében megszületett Becsén a feleségem. De erről akkor Becskereken nem tudtunk.

Most már csak az marad nyitott kérdés, hogy mi lett a 67-es számú fatuskóval. 1951-ben ezt minden szereplő tudta, és a tuskósors fontos eleme lehetett a szomszédság köztudatának is. De aztán, ahogy pörögtek az évek, titokká alakult. Valóságváltás következett. Most már nem az a valóság, hogy tényleg Bogoljubé volt a 67-es számú tuskó, és vissza is került hozzá – de az sem, hogy Bogoljub csúsztatott és Iván tuskóját jelölte meg piros ceruzával, ráírva a 67-es számot (hogy így hozzájusson, és plusz még lopással vádolhassa Ivánékat). Persze az is lehet, hogy nem a bíróság előtt szembesített narratívák egyike volt a korábbi valóság, hanem létezett valamilyen egyensúlyt sejtető valóság- és tuskóbillegés. De ha létezett is, ennek sem maradt nyoma – emlékként sem. Most az a hiteles múlt, hogy a fene tudja kié volt, és kié lett a 67-es tuskó.

Amióta lapozom az iratokat, arra is rájöttem, hogy a múltban sem minden végleges.

VIRÁG ZOLTÁN

Az illeszkedés és belesimulás képletei

(A kijózanító alkalmazkodás kérdése Várady Tibor korai prózájában)

A 80 éves szerzőnek

Idestova fél évszázada jelentette meg az újvidéki Forum Könyvkiadó Várady Tibor bemutatkozó kötetét a *Symposion könyvek* sorozat 34. darabjaként. Az útleírás, az útirajz rangos epikai hagyományához kötődő *Vagy nem maga az élet a legjobb időtöltés?* egy az 1960-as évek hippijeitől kölcsönzött szlogen címmé emelésével játszott rá az újdonságkereső rendületlenség hitelességérzetének felkeltésére. A szöveg legkorábbi részletei az *Új Symposion* 1967-es évfolyamának november-decemberi (sorrendben a 31–32.) számában, *Várady Tibor útijegyzeteiként* láttak nyomdafestéket. A Baráth Ferenc borítótervezői-kivitelezői munkáját dicsérő könyvkompozícióhoz azonban már az *úti esszék* műfaji megjelölés társult 1971-ben. Egy hónapnyi hollandiai és kétévnyi amerikai tartózkodás teremtett alkalmat arra, hogy a szerző – mint magyar anyanyelvű fiatal jugoszláviai értelmiségi – külföldi egyetemjáró lehessen, s modern kori peregrinus módjára ismerhesse meg a nyugat-európai, valamint az amerikai intézményszerkezeteket, az ottani társadalmi mechanizmusokat, a joggyakorlatot, a közigazgatási rendszert, nem is beszélve a kultúrafogyasztási szokásokról, a szórakoztatóipari történeésekről, a divatirányzatokról.

Az útirajzok irodalmi konvenciórendszerénél lazább feltételekhez igazodó utazási leírásai Michel de Montaigne esszéírói törekvéseivel állnak közelebbi, bevallott rokonságban. A kötöttségek kerülése, az átfogó jellegű egységességre fókuszálás mérséklése az experimentalitásnak különösen kedvezett, amit az „út” metaforájához fűzött észrevételek a Kanadába áttelepült Kaslik Péternek ajánlott alkotásra maradéktalanul kiterjesztenek a stílári vonatkozások és a szellemi rezdülések taglalása apropóján: „A könyv mint egész is kísérlet tulajdonképpen; próbálkozás, hogy összeérintve az elemeket, melyekről írok, nézeteket a művészetről, divatot, bluest, négereket, provokat és amerikai magyarokat, forradalmi gondolkodást, hirdetéseket, love-ineket, marihuánát, televíziót, egy kultúrtörténeti folyamat mozaikját építsem. Egy folyamatát, mely legtöbb esetben nem hagyta semleges állásponton az embereket, akikkel találkoztam. A változást támadták vagy védték, szöktek előle vagy igyekeztek feléje, vagy egyszerűen csak érezték, regisztrálták.”

A bensőbe merüléseket, a kóborlás gerjesztette feloldódásokat ünneplő, a pszichedelikus szerekek fölöttébb rokonszenvező hippizmust

az első keresztényekhez kapcsoló bevezetés – Arnold J. Toynbee s egy közelebbről meg nem nevezett kaliforniai püspök szavaira támaszkodóan² – olyan nyitány, amely az előrejutást és a továbbhaladást az eltervezetteken, a kitűzötteken kívüli célpontok felé is koordinálja. Az elkalandozások, a felkínálkozó alkalmi lehetőségek irányába, hogy a hivatalos és a magán felkerekedésekből, a ceremoniális és az inkognitós nekibuzdulásokból kikristályosodhasson-lepárolódhasson: a világnak nekivágók kivitelezéstechnikai javaslatai, személyes impressziói, naplószerű feljegyzései, másokat eligazító hasznos tudnivalói a legritkábban szokták nélkülözni a felfedező kíváncsiság, a kalandyszerű megmértetések és nehézség kiküszöbölések, az idegen terepen is mindenben helytállás emlékezetes tartalmait. „Az utazás óhatatlanul szubjektívitásunk felé vezet. Végül mindig önmagunkkal találjuk szemben magunkat, darabokra tépve, szétforgácsoltan, szétszórta, vagy egészen, mintha tükör előtt állnánk, amely arra szólít föl minket, vonjuk meg szókratészi utunk mérlegét: mit tudtam meg önmagamról? Mennyivel tudok többet, mint indulásom előtt?”³

A megfigyelések szerteágazását, a bejárt színterek változatosságát észlelő elemzők a megjelenés után két évvel elismerően reflektáltak a művelődéstörténeti és a művészetfilozófiai, a médiumelméleti és a médiaszociológiai mozaikokból építkezés összetettségére, továbbá a bíráló megjegyzésekkel nem fukarkodás szintetizáló igényességére.⁴ Az Európábólkirajzás, a kontinensek közötti átlépés, az Amszterdamban, Utrechtben, Hágában, New Yorkban, Bostonban tett rövidebb-hosszabb látogatások emlékezeti hatósugara túlnyúlik a kutatási célzatú és a mihamarabbi szakmai előmenetelt garantáló tanulmányutak meg a gondtalan városkörnyéki kiruccanások érvényességi keretein. A praktikumnak hódolás, az élménytömbösítő programdokumentálás értékképző írásaktusaiban a peregrinatio academica tétje és hasznossága lépésről lépésre módosul. A tárgykezelő aprólékosság, az időrendi betáblázottság az irodalmi, képzőművészeti, zenei stílusfogékonysággal és arányérzéssel feldúsulva hozza működésbe, tartja mozgásban a szerzőtudatot: „Élni enged a je-

² Valószínűleg a kiváló angol történész ellenkulturális felemelkedésre vonatkozó szentenciája dereng itt fel („red warning light for the American way of life”), illetve James Pike episzkopális egyházi előjáró megnyilatkozása, aki ennek a közkedvelt életviteli mintának a hithűséghez társíthatóságáról sokakat meggyőzően beszélt (pl.: „There is something about the temper and quality of these people, a gentleness, a quietness, an interest – something good.”). Részletesebben erről: John Anthony MORETTA, *The 1967 Human Be-In*, in J. A. M., *The Hippies (A 1960s History)*, Jefferson, North Carolina, McFarland & Company, Inc., Publishers, 2017, 127–128.

³ Michel Onfray: *Találkozás szubjektívitásunkkal*, in M. O., *Az utazás elmélete (A földrajz poétikája)*, ford. Romhányi Török Gábor, Budapest, Orpheusz Kiadó, 2011, 73.

⁴ Vö. Székely László: Vagy nem maga az élet a legjobb időtöltés?, *Magyar Szó*, 1973. május 26., 12.

lenségeket, lélegezni saját háttérükben; nem az axiómákhoz érkezés a célja, hanem a megnevezés s a gondolati perspektívák jelzése/kibontása.”⁵

Legyen szó a radikalizmusról és az irracionizmusról, az opportunizmusról és a forradalmi gondolkodásról, netalán a bluesról, a dzsesszről, a McLuhanizmusról vagy a bostoni Magyar Klubról, az etikai alapállás szemernyi sem változik. Ösztönző potenciálja annak vitathatóságából fakad, hogy bármely társadalmi mozgásrendet, politikai konstellációt, jogilag körülbástyázott intézményi szerveződést, a népek és a nemzetek szövetségi képviseletét hirdető gesztust kizárólag szuperlatívuszokban illendő meghatározunk, elfogadunk. Holott a mondvacsinált ürügyek melléköngéi nélkül, a lózungok ködfelhőiből kilépve, a speciális szemüvegeket levéve szintén igyekezhetnénk az intellektuálisan felpörgető, általános problémákhoz közelebb férkőzni, az előítélet-mentes töprengés és az önálló véleményalkotás felelősségét nem elhárítva. A mű McLuhan-értelmezése szemléletesen megerősíti mindezt: „Kihúzták alólunk a meleg lábvizet lavórt, és természetszerűen fel vagyunk háborodva, levegőben tartott lábakkal, az igazságtalanul tragikomikus és kényelmetlen helyzetünk miatt. [...] A jelen környezetet össze kell vetni a végcélokkal, ideálokkal, el kell hinni a lehetetlent, újra meg újra fel kell tenni a legalapvetőbb mitikus kérdéseket, hogy eljuthassunk a tettig.” Előizgalmi megvillantása ez annak a sejtésnek, melyet a McLuhan-interpretációk az 1990-es évek közepétől sorra visszaigazoltak, a technológiavezéreltség segítette valóságtervezés és újradizájnolás kapcsán jellemezve a természet és a kultúra közti őrlődéseinket: „Manapság bármit megtehetünk, amit csak akarunk, először tehát azt lenne szükséges tudnunk, mit is akarunk tulajdonképpen.”⁶

Az esszé mint próbatétel és a kételyek szavakba öntése ahhoz az elbeszélői indíttatáshoz közelíti Várady Tibor munkáját, amely nem szakítja és/vagy határolja el magát a szórakoztató időtöltések geospecifikus és geoidentikus támasztékaitól. „Az esszépróza művelői véletlenül sem állítanák, hogy a dolgok pontosan olyanok, amilyenek ők látják, hanem azt sugallják, hogy az, amit látnak, ilyen és ilyen elemeken nyugszik. Nyitott kártyák ezek! Komoly erőfeszítések történtek annak érdekében, hogy kitolódjanak a szemlélődés határai, hogy közelebb jussunk a valósághoz, a létezéshez, az élethez. Nem az életmodell megváltoztatása a cél, tehát hogy az író paranoiásan ránk erőszakolja látásmódját csak azért, mert az övé, s mert eredeti. Azon igyekszik, hogy feltalálja magát az individuum és a világ közötti viszonyokban.”⁷ A bőven adódó világirodalmi

⁵ Danyi Magdolna: Az esszé kihívása: igazolja létezését (Rendhagyó kísérlet egy esszékötet megnevezésére), *Új Symposion*, 1973/január (93. sz.), 593.

⁶ Derrick de Kerckhove: *Cyborg Ecologies*, in D. d. K., *The Skin of Culture (Investigating the New Electronic Reality)*, London, Kogan Page Limited, 1997, 176.

⁷ Sveta Lukic: *A modern intellektuális próza poétikája felé*, in S. L., *A mai intellektuális próza (Írók és művek)*, ford. Thomka Beáta, Újvidék, Forum Könyvkiadó, 1985, 147–148.

párhuzamokat kifejezetten gazdagítja az a magyar nyelvű szövegtradíció, amely a távolságlegyűrés Szenteleky Kornél-i, Herceg János-i, Sáfrány Imre-i utazási történeteinek látványbőségi felépítésében, illetve a symposionista nemzedéktárs-vándorlelkek (Tolnai Ottó, Domonkos István, Végel László, Gion Nándor) térkonceptióiban teljesedett ki megannyi vajdasági könyvkiadványnak és folyóiratközlésnek köszönhetően. A korábban ismeretlen terrénumok elérésének-bebarangolásának gyakorlata, az ottlét nyomán leszűrtek visszaidézése nem választódik el mereven a szülőföldi regionális kisugárzásokat és a kényelemre lelés egyéb otthonos közegeit bemutató könnyedségtől, a honnan érkeztem, merrefelé tartok konkrétságától. Sőt, éppen a lokális ragaszkodások, a területi meghatározottságok láttatása, a topológiai összeill(eszt)ések és együtt mozdításaik jelentéstelítettsége árulkodik a megközelítés eszközül kínáló fogalmi apparátusok vibráló sokféleségéről.⁸

Várady Tibor második kötete a különutas mérceállítás harmóniazavarait, a reálszocialista öngazgatás bürokratikus félresiklásait, a rugalmas lebonyolítódás akadozásait parodisztikus példázatossággal állította a középpontba. Az 1976-ban ismételten a Forumnál publikált *Az egérszürke szoba titka* betagozhatóságát nem a műfaji önmegjelölés vezette elő, hanem a *Jugoszláviai magyar regények* sorozatcím javallotta. Az ítések ezúttal gyorsabban reagáltak, s a tüzetesebb görcső alá vételt többen szorgalmazták, mint a debütálás idején. A textus kifejezőkészségét, tematikai hullámvázát elsősorban a „magányos kalandor, a merész vállalkozó és az elszánt újtó”⁹ produkciójának tudták be, másodsorban hiányolták belőle mindazt, ami a klasszikusnak és polgárinak tekintett nagyepikát jellemezni szokta,¹⁰ harmadrészt a felszínességre hajlamoság megfellebbezhetetlen bizonyítékának vettek egy (véltetően direkt) pontatlanul beszúrt Marx-citátumot,¹¹ negyedrészt rádöbrentek, hogy az egérszürke ülésterem „valójában a mi mindennapi életünk egyik kísérő-jelenségének, az értekezletesdinek, a meddő összejöveteleknek, a sok-sok üres szalmacséplésnek a színhelye, a mű pedig mindennek a szatírája.”¹² A leghiggadtabb méltatást azon novellista kollégája kerekítette, aki a közhelyeket pufogtató vacakolásokra és a kákán is csomót kereső társas eltévelyedésekre lecsapó tollforgatói élelmesség erőnyeit boncolgatva tapintott rá a magabiztos auktori kéznyomokra valló rafinériák összecsengéseire, egybeszővődéseire: „Várady könyve ítélet a benne fonákjára

⁸ Ehhez David Harvey: *Geographical Knowledge/Political Power*, in D. H., *Spaces of Capital (Towards a Critical Geography)*, Edinburgh, Edinburgh University Press, 2001, 224.

⁹ Dési Ábel: Értelmetlen életek, *7 Nap*, 1977. március 18., 17.

¹⁰ Vö. Varga István: Kísérlet, kérdőjellel, *Üzenet*, 1977/4, 290.

¹¹ Vö. Vajda Gábor: Hahota a világ felett, *Magyar Szó*, 1977. február 19., 14.

¹² Juhász Géza: A szófacsarás mint forma, *Dolgozók*, 1977. június 23., 9.

fordított létezésformák ellen. Az egész mű fonákjára fordított létezés. S válasz az első kötet címében feltett kérdésre: a legjobb időtöltés valóban maga az élet. De annak is többféle módja van. A módot kell tehát megtalálni, hogy egy sor blőd abszurdum csapdáját elkerüljük.”¹³

Mindaz, ami a *Vagy nem maga az élet a legjobb időtöltés?* gyűjtőmappa típusú illusztrációiban a sajtófotó betétekkel, prospektusos hozzátoldásokkal meg a koncertplakátokkal, szórólapokkal operáló grafikai kiegészítésekkel-felüldíszítésekkel vizualizálódott, *Az egérszürke szoba titkának* könyvbelseji elrendezésében hol irodalmi és filozófiai allúziókként (pl.: Petőfi Sándor, Arany János, Reviczky Gyula, Szép Ernő, Jovan Dučić, Danilo Kiš, Arsen Dedić, William Shakespeare, Charles Baudelaire, Jacques Prévert, Lawrence Durrell, Graham Greene, Albert Camus, Plátón, Arisztotelész, Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Karl Marx, Max Weber, Martin Heidegger), hol muzikális felelevenítéseként, slágerszöveg-törédekekként és -dallamfoszlányokként (pl.: Lehár Ferenc, Jacobi Viktor, Milan Vasilíć-Kuka, Franz Schubert, Johann Strauss, Bob Dylan) bukkan elő, vagy mondjuk a jelszavak, a nagybetűvel szedett márkanevek sulykolása és a jegyzőkönyvi beékelések meg a szokványos tördelési metódust felváltó hasábokra bontások révén éled újjá. A fejezetek elkeresztelése, a *Nyitány* és a *Zárótétel* közrefogta öt *Intermezzo*, beleértve a *Dalkovácsolás* epizódjait, a variációk variációit párosítja. A dzsessz-sztenderdekre s az üdvözült arcú gospeléneklésekre hajazva karikírozván a központi dirigálás nyelvi paneljeit, a hatalom sajtótermékei harsogta ostoba kliséket. A tempóváltások, az ötletes látószög-cserélgetések, a csoportos levezenylés motivációi azokra a pillanatokra hegyeződnek ki, amikor már nem találni elég fogódzót a szólista szerepet vivők, a kórusban kántálók és a háttérstatiszták minőségi elkülönítéséhez.

Az *Új Symposion* első korszakának jelesei, a szerkesztőségi munka- és pályatársak óvatosan egyensúlyoztak, amikor a regényelemekkel tűzdelt-ség nyilvánvalóságán, a Várady Tibor ajánlotta „próza-kötet” definíció komolyan vehetőségén, esetleg a novellafüzérként megragadhatóságon morfondíroztak. A tevőleges ügykezelést hátráltató tartományi intézkedésekhez egyaránt hozzászokván, az intézményi kreativitás lenullázódásait kimerítően ismervén próbálták számításba venni az ideológiai rövid pórázon vezetettséggel hadakozás természetrajzának következetességét. A semmittevés ostromozása, a rendszerszintű butaság kigúnyolása a Rotterdami Erasmus-i és a Gustave Flaubert-i felismeréseket-leleplezéseket, a szörszálhasogató csűrés-csavarások és akadálygördítések pedig a Charles Dickens-i Circumlocation Office-t meg a Franz Kafka-i Hivatalt juttathatják az olvasó eszébe, nem is szólván a Vlagyimir Majakovszkij-i önagyonülésezés komszomolos izgalmairól. A köntörfalazások elha-

¹³ Beretka Ferenc: Csapdák körülöttünk, *Új Symposion*, 1977/március (143. sz.), 124.

talmasodásának, a semmi érdemlegessel előrukkolni nem tudásnak eredményei okán „maguk az eszmei üresjáratok, a mindnyájunknak ismerős, szóvirágokká merevített kitételek, a saját korlátoltságukra szerfelett büszke megnyilatkozások képezik a mű voltaképpen tárgyát”.¹⁴ A köpönyegforgató pózolás, a szemfényvesztő meghunyászkodás üzelmei az egylényegűvé pácolódottságban gyökereznek. A felléptetett alakok „közélete nem ritkán a giccskonfliktus, giccsvita, giccsmegállapodás formáját ölti, de ugyanígy beszélhetnénk a giccsszerelmükről, giccsstudományukról és giccsesztétikájukról is”.¹⁵

A bornírtságok és érték-összecsúsztatások ideológiai kotyvalékának folyamatos előbuzogtatásában, a végeérhetetlen ülésezés ritualisztikus komplexitásában az állatias étvágy rutinszerű kitörései érhetők tetten. Az elnyűhetetlenségükkel hivalkodó zsánerek az önfelmagasztalás és önigazolás scénárióit, bumfordi példabeszédeit préselik ki magukból: „Tildennek aznap még két szexuális kalandja volt (Ő maga nevezte [kalandnak] az eseteket, úgy érezte, hogy ezzel az egész valahogy elfogadhatóbbá válik és leplezve marad *follyamat* jellege.) Közben azon gondolkodott, hogy teljesen értelmetlen az a freudi koncepció, miszerint az emberekben az elfojtott szexualitás szublimálódik állandóan és mindenféle irányban, és hogy így válnak az emberek tudósokká vagy zsarnokokká, vagy zongoristákká, vagy bankárzszenikké. Tilden szerint az egész fordítva szintolyan logikus. Vannak emberek, akikben az elfojtott zongoristaság vagy bankárság, vagy zsarnokság szublimálódik egy hiperszexualitás felé. Ő maga például mindig énekes szeretett volna lenni, de elfojtotta magában a nótát, és állandóan közösült. (Gyakran a szublimálási mechanizmus eredményeképp, de gyakran csak illendőségből, mert sűrűn került olyan helyzetbe, hogy érzése szerint passzivitása megbántásként és lebecsülésként hatott volna.)”

A pártfegyelmi kordában tartottság, a szürkeállomány restségre szoktató békében hagyása rekreálja a nyomásgyakorlás eksztatikus eredetiségét, a tanácskozások felkorbácsolta animális-orgaisztikus élménytúltengést. A vágyak eme közvetítődésében és gépiesülésében a szubjektum azért kezdi követni és lemásolni a mintáját, hogy a modelljének modelljévé léphessen elő. Az imitálóknak közvetlen lehetőségük nyílik arra, hogy utánczóiknak utánczóivá érdemesüljenek. A lázongásig szükségtelen elmerészkedniük, bőven elég belekapaszkodniuk a lézengésbe, ami tökéletesen biztosítja státuszukat az előmeneteli alkukkal lekenyerezett, a bizalmas értesülésekkel visszaélő Bólogató Jánosok gyűlevész népségében. A felkészületlenség és a felkészítetlenség segéderői szította viták képtelenek eszkalálódni,

¹⁴ Utasi Csaba: *Bűjőcska az olvasóval*, in U. CS., *Vonulni ha illőn* (Kritikák, tanulmányok), Újvidék, Forum Könyvkiadó, 1982, 165.

¹⁵ Bosnyák István: *Kapcsolat nélküli kapcsolatok, viszonytalan viszonyok*, in B. I., *Mű és magatartás* (Esszék, kommentárok), Újvidék, Forum Könyvkiadó, 1987, 52.

így nem lelnek nyugvópontot sem, mert a nézetütközések kiéleződése megfeneklik, az ellenérdekeltség enyhíthetősége eljelentéktelenedik a vulgarizáló és laicizáló lényegkerülésekkor. A szoros napirend elégtételeként nem marad más, mint a tisztánlátásról és a beavatottságról papolás, a funkcionáriusok totalitás-képzeteinek sántikáló megfogalmazásaival körítve: „Valóban felállíthatjuk azt a követelményt, hogy a jelenségeket kizárólag forrásaik megnevezése után, sőt végeredményben forrásaikban mutassuk meg, de vajon nem tagadjuk-e ezzel a jelenségek viszonylagos önállóságát? A hatás és kölcsönhatás dialektikáját? És ami a legfontosabb, szembeállítva a források legrészletesebb körülírását és az ilyen körülírás mellőzését, egy áldilemmára irányítjuk a figyelmet, ahelyett, hogy magukkal a jelenségekkel foglalkoznánk, ahelyett, hogy a pozitív és negatív jelenségek közti valódi ellentmondásokra összpontosítsanak figyelmünket, és ahelyett, hogy kitartóan küzdenénk a negatív jelenségek ellen. Vigyáznunk kell, nehogy a mesterséges antitézisek papírtigrise felé fordítsuk fegyverünket, míg hátunk mögött az igazi veszedelem leselkedik.”

Bár a szélrózsa minden irányából összegereblyézett személynevek használata, a különböző territóriumokat, egyetemes korsajátosságokat érintő cselekményfuttatás és témabonyolítás viszonylagosítja a százszázalékos betájolhatóságot, a szűkebb pátria közéleti frázisaira, unásig szajkózott vezérszólamaira, hétköznapi működési reflexeire és világámító blöffjeire¹⁶ igen könnyű ráismerni. A magyar, a szláv, az angolszász, a germán, a skandináviai, az ázsiai stb. névlajstrom szándékos bizarrsága a származás esztétikai kategorizálhatóságának durvaságaival perlekedést, a kisebbségi panasztételek indokoltságát humánideológiai alapon, a titóizmus társadalmi dogmatikájának megfelelni akarással-képtelenséggel szembesítve bontakoztatja ki. A megrostálatlan eszmetöredékekkel, gondolatcsomkokkal felhabosított értekezleti viták egyikének dolgozói tapssal díjazott női felszólalása („nekem teljesen mindegy, hogy valakiszerb, magyar, német, román, angol vagy hottentotta, fő az, hogy ember legyen”) metonimikusan utal arra a nemzetközösségi illuzionizmusra, amelyben a jugoszlávság interetnikus kíváncsalmoként, a szubsztancialitást fő politikai elvárassá lecserélő absztrakt formulaként diadalmaskodik, a „naši narodi” föderatív mindenhatóságát a proletariátus transz-territoriális és orbitális nézőpontjának¹⁷ kinyilvánításával megszentelve. A területbirtoklás uralmi ábrándjaiban fuldoklás és az etnikai konszenzuseresés bökkenőit a textus éppen a közösnek mondható, dominánssá tehető narratívák (a sérelmi, a hősi, a messianisztikus etc. historizálások) hiányosságaival érzékelteti.

¹⁶ Vö. uo. 53.

¹⁷ Erről Ugo Vlaisavljević: *South Slav Identity and the Ultimate War-Reality*, in Dušan I. Bjelić and Obrad Savić eds., *Balkan as Metaphor (Between Globalization and Fragmentation)*, Cambridge, Massachusetts–London, England, The MIT Press, 2005, 204.

Humoros fűszerezéssel ecsetelve az intézményes berendezkedés mértéktelenségeit, a nemzetkomponáló és újraélesztő receptek hátulütőit, léptéktévesztéseit. Ily módon áttételesen, de korántsem véletlenül kerül terítékre, majd figuráztatik ki a praktikus és pragmatikus életvezetésnek az a biotechnológiai konstrukciója, amelyben a magánélet alakíthatóságát a személyes szabadság cenzúrázásából eredeztették, az individuális biztonságra törekvések helyénvalóságát a nemzeti jogosultság nevében téve logikailag levezethetővé.¹⁸

Az egérszürke szoba titka közvetítette eseménymenetben a „balsikeres nemzetfeleltiséget követő, etnonacionalista állami keretekbe való integráció nehézségei szembeszökőek”,¹⁹ hiszen a feltérképezett önvédelmi mechanizmusok, irányítási szabályok ugyan magas piedesztálra emelten adminisztratív jellegűek, ám a hivatalos ütemterveket lobogtató teljesítménymegszállottak szakmai tájékozottsága alacsony színvonalú, a tényleges döntéshozatali folyamatokra rálátásuk igen-igen csekély. A nyelvek és kultúrák kaleidoszkópját szolgáltató irodai, előadótermi infrastruktúra nyújt nekik védőernyőt ahhoz a domesztikációhoz, amelyben a munkahelyi direktívákba merevített feladat-végrehajtások (javarészt persze: félmegoldások, pótcselekvések) és az előírások nem korlátozta időt mulató tevékenységek (markánsabban: láblógatások, zabhegyezések) szervesen összefonódhatnak. A hely szellemét életre hívó, a szociális, szimbolikus, lélektani, biológiai értelemsűrítődések részleges azonosságait, partikuláris kölcsönviszonyait előállító épületzug²⁰, a tárgyalószoba, e monokróm kabinet színezettségéi talánya a falai között tüsténkedő idomítók és idomítottak perspektívájából (ne legyen kétség: mind-mind szürke cincogók) egyáltalán nem annyira áttekinthetetlen és kibogozhatatlan feladvány. Amennyiben a „szürke az igazság színe”, miként André Gide valaha mondta volt oly kecsegtető őszinteséggel, akkor a szerzőnk vázolta régiós környezeti díszletezések anyagmennyiségi mutatójául, spektrális kiegészítésül bizvást vállalható és jóváhagyható, amit a tájékunkon élőknek a genius loci elsajátításához-tudomásulvételéhez negyven esztendeje tanácsolt az URH zenekar: „Ötmillió tonna szürke festék kell még!”

Váraday Tibor első két kötetének főbb novumai, minőségi hozadékai a kísérletező orientációban, a képi és formanyelvi fellazítottságban, a műfaji határok lebontásában, a hangnemi kombinációk fesztelenségében keresendők. A törvények árnyékában, a regulák fedezékében végbe-

¹⁸ Ehhez Miško Šuvaković: Sećanje/Nostalgija/Konstruisanje Komunizma, in M. Š., Umetnost i politika (Savremena estetika, filozofija, teorija i umetnost u vremenu globalne tranzicije), Beograd, Službeni glasnik, 2012, 207.

¹⁹ Losonczi Alpár: *Az autonómia/heteronómia horizontja*, in L. A., *A hatalom(nélküliség) horizontja (Hommage à Új Symposion)*, Újvidék, Forum, 2018, 95.

²⁰ Ehhez David Harvey: *Geographical Knowledge*, in D.H., *Cosmopolitanism and the Geographies of Freedom*, New York, Columbia University Press, 2009, 180–181.

menő folyamatokig leásva mélyedt el az 1960-as meg az 1970-es évek lakosságterelgető hókuszpókuszaiban, tudatbefolyásoló, tömegátnevelő machinációiban. A jóléti kiváltságok és a jóvátételi manipulációk álságos képlékenységet a megtehető válaszlépések, a legkevésbé előnytelen reflexek tükrében vizsgálta, s a szabadságfokokozatok kamatoztathatóságának esélyeit az országhatárokon, földrészekeken átívelő helyzetképi leírhatóságban ugyancsak összegezte. A visszasságok anekdotikus realizmusának nevezhető poétikai eljárásával, a sokféle bolygás globetrotteri gavallériájával nem pusztán az el nem kötelezettség jugoszláv államalakulatának csalóka internacionalizmusára derített fényt, hanem a nemzedéki preferenciák szimultán analízisével megtámogatott ismeretátadásával a nálánál fiatalabb symposionisták előtt ki is szélesítette a politikaelméleti, jogbölcseleti, művészetfilozófiai és zeneesztétikai távlatokat. Friss és dinamikus tudásfelhalmozási csatornákat nyitott, új szubkulturális ösvényeket kutatott fel és tett áthatolhatóvá a számukra. Interdiszciplináris hozzáállásból, műveltségi inspirációiból rengeteget meríthetett a maga teoretikusi elhivatottságához Losonc Alpár, multihangszeres érdeklődéséhez Bicskei Zoltán, vagy a nyomdokain haladva Európát és Amerikát megjáró Balázs Attila, Kalapáti Ferenc, Fenyvesi Ottó, amelyről az elméletírói, képzőművészi, esszéista-kritikusi, szépírói és műfordítói munkásságuk remek darabjaiból kinőtt gazdag termés számtalanszor tanúskodott az elmúlt évtizedekben.

ZÖLD MASZK, akril, papír; 74×52 cm, 2020

SZÁMUNK SZERZŐI

Iancu Laura (1978, Magyarfalva, Moldva) iskolai tanulmányait Csíkszeredában, Budapesten Szegeden és Pécsen végezte. A Néprajztudományi Intézet munkatársa, A Magyar Művészeti Akadémia tagja. József Attila-díjas.

Szirmai Péter (1970, Budapest) Budapesten él, építészmérnök és környezetvédő.

Ferdinady György (1935, Budapest) az 1956-os forradalom leverése után külföldre emigrált, Franciaországban és Puerto Ricóban tanult és tanított. Budapesten és Floridában él.

Juhász Zsuzsanna (1958, Sztalinváros) Budapesten él.

Tömör Péter (1943, Kolozsvár) a marosvásárhelyi főiskolán színház-rendezői képzést szerzett. 1978-ban települt át Magyarországra. A debreceni, a kecskeméti, a zalaegerszegi, a veszprémi színházban dolgozott, majd Németországba a bonni Euro Theater Central rendezője lett. Veszprémben él.

Bartuc Gabriella (1956, Ada) Lovason él.

Kontra Ferenc (1958, Darázs, Horvátország) Újvidéken él. József Attila-díjas író.

Törteli Réka (2000, Zenta) a zentai Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium és Kollégiumban mint képzőművészeti technikus érettségizett 2019-ben. Jelenleg az Újvidéki Művészeti Akadémián tanul festészetet.

Szente B. Levente (1972, Szörényváros) Székelykeresztúron él és dolgozik.

László Zsolt (1963, Szombathely) Székesfehérváron él és dolgozik.

Szegedi Kovács György (1959, Szeged) Székesfehérváron él és dolgozik.

Bence Lajos (1956, Göntérháza) parasztcsaládban született a Muravidéken, Szlovéniában. Az általános iskolát szülőhelyén, a fémipari szaktechnikumot 1975-ben Lendván végezte, a magyartanári oklevelet 1981-ben a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerezte. 1981-1990 között középiskolai tanárként dolgozott Lendván, 1990-1992 között a Hidak c. nemzeti tévéműsor szerkesztője volt a Szlovén Televíziónál. 1991-1997 között a Maribori Egyetem Magyar Tanszékén tanársegéd, docens. 1997 óta a Népújág főszerkesztője, s a Magyar Nemzeti Tájékoztatói Intézet igazgatója. A szlovéniai magyar irodalmi élet szervezésének egyik aktív szereplője. József Attila-díjas költő.

Szentgyörgyi László (1957, Erdőszentgyörgy) Marosvásárhelyen l. Legutóbbi kötete: Kételemek között címmel jelent meg.

Czini Zoltán (1985, Zenta) középiskolai magyar-tanár Nagybecskerekben, Szerbiában.

Stanczik-Starecz Ervin (1956, Budapest) szülővárosában él és dolgozik.

Hörcher Eszter (1984, Budapest) szülővárosában él és dolgozik.

Marton Réka Zsófia (1987, Budapest) a PPKE BTK-án történelem-magyar történelemből diplomázott, a KRE BTK-án pedig angol szakon végzett. Verseskötetének címe: Transzit-helyzet (Napkút, 2015). Jelenleg középiskolai angol-történelemszakos tanárként dolgozik.

Mészáros Márton (1995, Budapest) szülővárosában él és dolgozik.

Szabó Elvira (1985, Székesfehérvár) pszichológia szakon diplomázott, Egy könyvkiadó munkatársa Budapesten.

Kántor Zsolt (1958, Debrecen) a debreceni Tanítóképző után a Szent Pál Akadémián kapott teológusi diplomát, 2006-ban. Legutóbbi verseskötete: Jézus Krisztus Szarvason (2019).

Marte Huke (1974, Norvégia)

Nina Hagen (1955, Kelet-Berlin) német énekesnő.

Dee Dee Ramone (1951-2002) amerikai muzsik, a Ramones punk együttes tagja volt.

Charles Bukowski (1920-1994) amerikai író.

Mile Stojić (1955, Dragičina-Čitluk) Szarajévóban él és dolgozik. Legutóbbi verseskötete: Doći će drugi (Mások jönnek majd).

Hadžem Hajdarević (1956, Kruševo-Foča) Szarajévóban él és dolgozik.

Goran Simić (1952, Vlasenica) 1995-től Kanadában élt, tizenöt év emigráció után tért vissza Szarajévóba. Legutóbbi verseskötete: Treći zubi (Harmadik fogak)

Várady Tibor (1939, Becskerek) iskoláit szülővárosában, Belgrádban és a Harvard Egyetemen végezte. A Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia tagja. Budapesten és Újvidéken él.

Virág Zoltán (1966, Zalaegerszeg) a Szegedi Tudományegyetem docense, irodalomtörténész. Legutóbbi kötete Nyelvi mozaikok és kulturális rezonanciák címmel jelent meg a Művészetek Háza Veszprémnél.